

A TECHNIKA ÉS AZ EMBER

Irta: LUC DURTAİN

Melyik a modern idők valóban legmeglepőbb ténye? Erre a kérdésre csak egy felelet lehetséges: „A technika megjelenése az ember mellett: a technika szövetsége abban a harcban, amit az ember a természet s a régi társadalom régi végzetei ellen viv, amelyek már szinte természeti erőknek tekinthetők“. Ennek a ténynek a következményeit próbáljuk érinteni az emberi rendben.

A technika szót a legtágabb értelmében használom. Abban, hogy a technika: „azoknak az eljárásoknak és eszközöknek az összessége, amiket az ember a tárgyak megismerésében, előállításában és alkalmazásában felhasznál“. A 'technika' szó jelzi úgy a gépeket és módszereket, mint az eljárásokat a technikai, valamint az alkalmazott tudományok körében.

A technikában rejlő emberi érték Nézzük mindenekeelőtt azokat a módszereket, amiket a különböző technikák használnak. Már rég elmúlt az idő, amikor a mechanikai tárgyakat rutinnak minősítették. Viszont valljuk be: a XIX. század mechanikai felszereléseit tényleg megérdemelték a romantikusok átkait. Kétségtelenül semmi sem meghatóbb modern szemeinknek s ugyanakkor semmi sem silányabb és sajnálatraméltóbb, mint az első mozdony vagy az első autó.

A mai gépek ellenben — erejükkel, nagyságukkal, vonalaik és testiségük kecsességével, mozdulataik nagyvonalúságával, anélkül, hogy az értelem közbelépésére támaszkodnának a nagyszerű szépség benyomását keltik. Az autók és vonatok finom, de energikus profilja, egy elektromos központ teljes meztelensége — mint valami intellektuális kitarulkozás, — egy kubista rajz szigorú eleganciáját tükrözi. Az a fenséges találkozás, mely a tájban a virágzó fák és a telefon drótok közt jön létre, felettük a levegőben uszó repülőgéppel hihetetlenül megkapó látvány — csak ne idézné a háború iszonyú gondolatát.

De ne feledkezzünk meg a nagy acélművekről sem: a hidakról és üzemekről s az amerikai „building“-ekről, melyek tényleg egy tudományos rend kivetülései a konstruálás ama művészetére, mely kétségtelenül századunk legsajátosabb kreációja. Ne feledjük az új városok utcáit, parkjait, rakpartjait. Az urbanizmus tulajdonképpen a technikák szimfóniája s ez a szimfónia nagyon mélyen kapja meg az ember szívét és szellemét.

Mindez korántsem hiábavaló esztetizmus, hanem totális cselekedet. Avagy nem az-e a mai ember útja, hogy a végletekig viszi meggondolásait? A mai ember meri fokozni szükségleteit s ezeket rá meri kényszeríteni a realitásra.

Ha a műszerek meg tudnak hatni, mit mondjunk annak a világnak a látványosságáról, amit a műszerek a szemeink elé tárnak? A mechanizmusok valóban új érzékekkel ruházzák fel az embert.

Például: a gyorsaság mai értelme. Hév... intellektuális sebesség... s

a tárgyak olyan felfogása, mintha motorbicikliről vagy teljes gyorsasággal száguldó autóról avagy repülőgépről látnánk azokat. Azután az új világegyetem, amit az optikai műszerek mutatnak! Az élő szövetekben észlelhető architektúrák vagy a mikroszkóp által feltárt mély fiziológiai tájak ugyanolyan felejthetetlen látványok, mint a hajszálcsöves edényekben lüktető vér, a mikrobák világának nyüzsgő élete, a mikroszkop mezéjén teljes sebességgel mozgó bacillusok, a rezgő és hullámzó pszeudopodák és diatomátok, melyek egy-egy hirtelen és méltóságteljes mozdulattal viszik tova élő dobozaikat vagy a sejtek szaporodásának jelenségei, egyszer szimpla és csendes osztódás, máskor azáltal a rendkívül érdekes balett által, amit a chromosomák élő darabkái lejtenek a sugárzó pólusok felé, melyekből két új élet keletkezik.... Ott vannak azután a növényi szövetek poligonális, óvális vagy sugaras elrendezésű matematikai konstrukciói vagy a mikroszkop mindig megvilágított lemezén lejátszódó drámai jelenetek, amiket az a polgárháborúszerű küzdelem nyújt, ami szövetek és a tumozisok között játszódik le.

A csillagászat mindig felfelé tekintő, hatalmas teleszkópjai segítségével a csillagok pontos megjelenésének, a nap protuberanciáinak s a téri ködök forgószelének kábitó látványait élvezhetjük. Hasonlóképp a fizika temérdek kísérletét, amik közül talán a legvonzóbb az atomrombolás, amikor minden atom kigyújtja a maga világát...

Millió hasonló tényt idézhetnénk, melyek — állapítsuk meg — nem tekintetünk elkápráztatását, hanem az igazi világ megismerését célozzák. Olyan látományok ezek, melyek ezerszer gyönyörűbbek, mint a régi kozmogóniák kitalálásai.

A technika azonban nemcsak egyszerű forma-alkotó vagy -felfedező, de társadalmi szerepet is tölt be.

A technika teszi lehetővé az ember felszabadulását. A technika acélból, elektromosságból és gőzből alkotott teremtményei vették át a régi rabszolgák helyét vagy helyesebben: kellett volna, hogy átvegyék, mert felszabadulásunk még nagyon tökéletlen. Bátran állíthatjuk, hogy a technika révén ma már nem kellene rabszolgákat látnunk a mezőkön és az üzemekben. Minden munkás és földműves arca a természet felett való uralkodás tudatát sugározhatná...

A gép tartozik elvégezni az ember kiszolgálását. Minden reakció a masinizmus ellen — elítélendő képtelenség. Még több gépet kell építeni: de igazságos elosztással. Az új elosztás mielőbb eltörölné a munkanélküliséget.

Az alkalmazott tudomány más, kevésbé szembeszökő társadalmi következményei szintén nagy fontosságúak.

Minden gép erősen összetartó embercsoportot gyűjt maga köré. Legyen az mozdony, bánya vagy kohó, a dolgozók szolidárisak s munkájukban kölcsönösen segítik egymást. Ezek a testvéries, közvetlen és hamisítatlan szolidaritású embercsoportok már a tőkésrendben megjelennek s egy napon szemtől-szembe kerül majd velük azok közt az erők közt, amelyek ledöntik.

Az értékek átváltozása A technika még mélyebb hatást is gyakorol az emberre; hatást, amely egyaránt szól a testnek és a gondolkozásnak.

Figyeljük meg azoknak a mozdulatoknak a testi értékét, melyeket egyik vagy másik technika megkövetel s amelyek azonosak a sport mozdulataival. Azokat a mozdulatokat például, melyekkel a mechanikai járműveket vezetik vagy amelyekkel a sebészet oly finom operációit vég-

zik. Vegyük pl. az orr-, fül- és gége-sebészetet: a belső orr-sebészet „perspektíva” munkáit, a gége-sebészet tükröben feltárt akrobációit, a fül-sebészet minuciózítását. A katarakt operációtól, mely oly finom bészélgetés az acél és a majdnem folyékony szövetek között, egészen a hatalmas laparatomíáig a szubtilis izom-mozdulatok milyen skáláját kell annak kifejtteni, aki az emberi testet megakarja menteni vagy ujjá akarja építeni.

Más példa: a luxus-iparban milyen tapintási és látási finomságok szükségesek egyes tárgyak előállításához. Így pl. a mesterséges selyemgyártásban milyen finomak azok a vizsgálatok, melyek a hibás gombolyagokat mutatják ki. Braziliában azok a munkásnők, akik ezt a munkát végzik, gondosan manikűrözik a kezeiket. De maradjunk csak a luxus-iparnál. A luxus-iparnak — minden bizonnyal — a jövő világában is meg lesz a polgárjoga. De a luxus akkor mindenki java lesz. Az igazságos elosztáson alapuló világgazdaság első ideje kétségtelenül „gyapju harisnyás” civilizáció lesz, egy napon azonban „selyem harisnyás” civilizációvá fejlődik. J. R. Bloch meséli, hogy nemrég azt vitatták Moszkvában az épületek kiképzésével kapcsolatban, hogy az egyszerűség-e vagy a gazdag ornamentáció legyen az irányadó? A vezetők teljes joggal úgy vélekedtek, hogy az új civilizáció nem tagadhatja meg az ornamenseket.

A technika másik fontos szerepe: új intellektuális és morális értékek teremtése, melyek az emberiség szellemi szükségleteit új módon elégegethetik ki.

Vegyük például valamelyik „tabu“-t, mely bizonyos tárgy érintését tiltja. A „tabu” eredetét a primitív társadalmak történetében és szellemi világában találjuk meg, de mint határ, mint a védekezés szimbóluma, mint a negáció logikus kikristályosodása — a tabu örök. A tabu az erkölcs és az eszme „eddig“-je és „nem“-je. Még az egyes foglalkozásokban is érvényesülnek ilyen tabuk. Pl. a villamos drót, amit nem szabad megérinteni vagy az egyes sebészeti tabuk. Azt lehet mondani, hogy valamely sebészeti operáció speciális öltözékeivel, ritusával, szigorú tilalmaival, a mintegy oltár szerepét betöltő asztallal valósgos miséhez hasonlít; emberi miséhez, melynél a megváltás nem pusztán szó.

Más tény: a bűn keresztényi felfogását a modern életben a technikai hiba fogalma helyettesíti. Vagy: a tökéletesség misztikus ideáját ma a tudományos módszerek pontos alkalmazása reprezentálja.

A technika súlyos szerepet játszik a jövő lélektanának és erkölcsének kialakításában. Csak azt romboljuk le, amit helyettesíteni tudunk: a technika hasznosítja mindazokat a szunnyadó vallási hajlamokat, illetve a vallási kedély ama maradványait, melyek még a leghaladottabb egyéneknél és népeknél is előfordulnak.

Végül: a technikának nagyon mélyenszántó a nevelő hatása. A gyermek és a fiatal ember testi-szellemi nevelésében a technika nemcsak úgy működik közre, ahogy a fentiekben jeleztük. A technika szerepe sokkal nagyobb. A nyelvek, a történelem és társadalomtudományok más szerepű tanulása mellett a technika hivatása élénk tární az anyagi világot szemben a mi örökös emberi erőfeszítéseinkkel. A technika így nemcsak az emberek egyesítését valósitja meg, de egy másik nélkülözhetetlen találkozást is: az ember találkozását a világgal.

Vessünk egy pillantást a „mesteri” fogalmára. Ez a szó a művészetek területén a művész valamely eredeti testi vagy szellemi mozdulata által történő kivitel jelent a mű létrehozásában. A technikában is létezik egy esomó „mesteri”, melyek mintegy feltartják a technika belső, intim

rendjét, jellemét — ha lehet ezt mondani. Így lesz az emberből saját művei tanítványa.

A technikai rend emberi határai Érintettük azoknak a tényeknek az óriási kiterjedését, amit a technikai rend állít fel az emberiségben. Most meg kell mondanunk, hogy ezt a rendet nem kell ráronni mindenre. Vannak határai.

A tudomány eme határait *Pavlov* egyik kitűnő leningrádi kísérlete segítségével érzékeltethetjük. Tudjuk, hogy *Pavlov* a laboratóriumában épített egy méter vastag falazatú „csend tornyában“ a kutyák feltételes reflexmozdulatait tanulmányozta. A nagy fiziológus azokban a vonalakban, amiket a regrisztáló lemezen a szín, hang és tapintási ingerek következtében kiváltott tizenöt-husz nyál-csepp visszahagyott, különleges rendetlenséget tapasztalt. Időről-időre minden külső bevakozás nélkül két-három csepp nyál jelentkezett: a kutya egy-egy spontán „eszméjének“, egy-egy „gondolatának“ bizonyítéka.

Abban a tudományos rendben, mely bolygónkon meghonosodni tartozik egyáltalán nem kell megfélelkezünk a szabadság, a képzelet, a rendnélküliség és a haszontalanság törvényéről. Ezekkel a jogokkal még az állatvilág is rendelkezik. S ezek is éppoly szilárd és figyelemreméltó emberi adottságok, mint a többiek. Egyébként semmisen fölösleges a világ megismerésében! Beszámoltam annak idején azokról a kutatásokról, amiket *Kursk* mellett végzett pár tudós a magnetizált tű eltéréseiről a polgárháborút követő évek legnyomoruságosabb napjaiban. Képtelenség? Bizantinizmus? Nem ezek a kutatások 25 milliárd tonna vas felfedezésére vezettek.

S ne feledjük el, hogy a tudományok rendje mellett ott van a művészetek tündöklő rendje is.

Sőt még tovább mehetünk! A szabad, asszimilálhatatlan elemek félreismerése, melyek oly sok tulajdonság legértékesebb részét teszik, „elfojtásokra“ vezetnek s olyan következményeket vonnának maguk után, mint a Freud-féle szexuális elfojtások. Az ilyen szociális neurózisok nagyon veszélyesekké válnának a „tudományos“ rendre, mely így különben is megszűnne tudományos lenni, hisz az emberi szellem egy létező oldalát mellőzné.

Eredmény Az előbbi fenntartásokat nagyon meg kell szivlelni. Mindezek ellenére nyugodtan állíthatjuk, hogy a technika egyik legfontosabb tény, tudományos rítus, szabály és tárgyépítmény, ami valaha a földön létezett. A technika hatalmas konstrukciójával szemben a valaha oly fontos katedrálisok lassan-lassan fantomokká válnak.

S ki építette ezt a hatalmas épületet? Ugy-e azt válaszolják: „A tudomány“. Nem! A tudomány nem elvont istenség, hanem emberekből áll. Válaszoljunk tehát határozottan: „az értelmiségiek“. Ezért az új épület falai otthont tartoznak biztosítani az értelmiségi s a munkás világ egyesülésének.

Igy kerül a technika a jövő világ központi helyére, a racionalizáláshoz, a gyakorlatihoz, az ismeretekhez, a sportokhoz, az ember agyához és kezéhez vezető utak kereszteződésébe.

Ha az igazság morális alapot biztosít a technikának, akkor a technika nem arra szoritkozik majd, hogy a gondolat és a megkönnyített munka szép nászait oltalmazza, hanem köteléket állít a dolgozó ember és az univerzális élet, az emberi munka és az egész világegyetem között.

BILL BÁCSI EURÓPA FÖLDJÉRE LÉP

Irta: REMENYIK ZSIGMOND

1. Hogy a félszemű Bill egy régi ismerősünk bácsikája, az magában véve még nem katasztrófa. Bill bácsi lassan ráeszmél, hogy Európába került. A föld forog és a világon ez a legnagyobb szerencsétlenség.

Uj hős jelenik meg eseményeink színpadán, igazi hős, a félszemű Bill, régi ismerősünknek, Brunónak a bácsikája. Magában véve még se nem szegény, se nem katasztrófa, ha valakinek bácsikája van, ezt válogatott példákkal akár bizonyítani is lehet. Itt van például Schadl tanár ur, aki kimondottan bácsikájának hathatós közbenjárására szabadult meg egy módfelett kellemetlen helyzetből. Vannak, akiknek egyszerűen olyan bácsikájuk van, aki még a csillagot is lehozza nekik az égről. Pénzt ad kölcsön, kifizeti adósságukat, közbenjár állásért és minden tekintélyét latbaveti, ha például arról van szó, hogy le akarják zárni vagy meg akarják hurcolni méltatlanul az illetőt. Egy szót se tovább! Nemhogy katasztrófa lenne tehát ez az állapot, hogy az ember egy bácsikával rendelkezik, hanem egyenesen istenáldása.

Ki ez a Bill bácsi, ki ő és merre a hazája? E pillanatban már vészesen közeleg, hajón közeledik, igen messziről. Nem kell megijedni, nem süllyed el a hajó. A hajó, igaz, hogy egy ócska kasztni, kapitánya is egy részeges fickó, legénysége szemenszedett csirkefogók, rakománya is felerészben lopott áru, felerészben ócskavas, használhatatlan lőfegyver és megpenészedett marhakonzerv. De ilyen az élet, egy ilyen ócskaság még sem süllyed a tenger alá. Hol hát az igazság?

Bill bácsi Texasból érkezik, kevés poggyással, göndör ősz fürtökkel, nagy kezekkel, rézvörös arccal és fekete, kerek szövetdarabbal egyik szemén. Innen a neve, ahogy őt e vad vidékeken nevezték, a félszemű Bill. Mielőtt évtizedekkel előbb Európából kivándorolt, még mindkét szeme ép volt, haja is fekete és lelke kalandvággyal teli. Hogy mi készítette az épszemű Billt annakidején a kivándorlásra, jobb, ha arról hallgatunk. Hogy mi mindennel foglalkozott Bill, míg el nem vesztette fél szemét Coloradóban, szintén bizonyos tapintatossággal kezelendő. Általában minél kevesebbet közlünk Bill bácsiról, annál jobb, ügyei ugyanis meglehetősen sokan foglalkoztatták a bíróságokat, csendbiztosságokat és ügyészségeket.

Bill bácsira egyáltalán nem lehet azt rámondani, hogy álmódzó lélek. Fél szeme van, az igaz, de azt azután mindig nyitva tartja. Amikor bejelentette a dallasi fegyházigazgatóságnál, hogy szabadlábrahelyezése után visszatér Európába, maga a fegyházigazgató is lejött az emeletről és örömkönnnyekkel szemében kívánt neki szerencsét a kalandos uthoz. Az ut Dallastól New-Orleansig, ahol behajózta magát, Bill bácsinak ismét másfél évig tartott. Közben megházasodott háromszor. (Lásd Btk. XXI. tc. 176. §. 1897.) Coolbert lelkésznek azon kérdésére, (aki elindulása előtt megáldotta a hajót), hogy miért tér vissza Európába, azt válaszolta Bill bácsi, hogy (és itt válaszának első részét kénytelenek lévén elhallgatni, csak a második részét, erősen enyhítve közöljük), hogy még egyszer egy jóízűt akar köpni Európa piszkos földjére.

Meg kell hagyni, hogy e tisztességtelen válasz után Coolbert lelkész valamit gondolt magában, de gondolata nem öltött testet, kívánsága nem valósult meg a félszemű Bill bácsival kapcsolatban, mert a hajó minden baj nélkül elindult s vigan nekivágott a tengernek. A hajón Bill bácsi első

naptól kezdve igen rosszul érezte magát. Kifogásokat emelt az ellátás ellen és nem tűrt semmiféle disznóságot sem a kapitány, sem annak legényei részéről. Lehet mondani, egy hét letelte alatt tökéletes rendet is teremtet, úgyhogy a kapitány is megkedvelte és benső barátságába fogadta. Bill bácsi volt, aki naponként összeállította az étlapot, megszabta az utirányt és rendelkezett afelől, hogy a hajó meddig álljon bent az éppen esedékes kikötőben. A kapitány csak egyizben kísérelte meg lent hagyni a hajóról, ravasz módon előbb adva jelt az indulásra, mielőtt Bill bácsi a hajóra visszatért volna. Ez a Nyugatindiai szigetek egyikén történt, San Juanban. Már éppen kifordult az öbölből a hajó, amikor Bill bácsi a hajón megjelent, senki se csodálkozzék tehát, ha a kapitányt három hétig tartották gipszkötésben és voltak éjszakák, amikor a hajóorvos egyenesen lemondott nyomorult életéről.

De ezek csak külsőségek, amelyek Bill bácsi hősi figuráját éppen hogy csak megvilágítják. Lássuk a lelkét is Bill bácsinak, az ő nagy lelkét, amely belesodorta élete minden ballépésébe és katasztrófájába. Előre kell bocsátanunk, Bill bácsit sohasem érték szerencsétlenségek. Szerencsétlenségeket legfeljebb csak ő okozott. Fékezhetetlen természete egyszerűen nem ismert határokat.

Bill bácsi tehát közeledik réglátott hazája felé, akár a nagy utazó, Odisszeusz. Miért jön Bill bácsi, kevés holmijával és nagy lelkével, kopott ruhájában, amit egyik városban alig hogy felfrissített szomorúszemű özvegyasszonyok összekuporgatott garasaiból, a másik városban mindjárt könnyelműen elzalogosított és elivott, méghozzá nem is egyedül, hanem mindenféle, a rakparton felszedett cimborák és ledér lányok társaságában. Bill bácsi még távolról sem aggastyán, egészben véve csak ötvenhat éves, félszeme ugyan hiányzik, de manapság már nagyot változtak az idők, a nők is lejjebb adják, nem kívánnak a férfitől két villogó sasszemet, táncoló paripát és gladiatori megjelenést. Hol volna a világ, ha a nők a férfiktól ezekhez hasonlólt kívánnának? Az emberiség, be kell látnunk, a dolgokat már olcsóbban adja. Régi hősök elporladtak, az új hősök marhákkal kereskednek, beülnek kávéházakba, hangos öklögetéssel kínálják kapualjakban a nyakkendőszoritót, legujabb szabadsággal! Fotografálással foglalkoznak és éjnek idején távoznak felemelt fővel a rendőrségi fogdából. Kis koffereket cipelnek, amelyben alig van egy váltat ruha, egy szappan és egy fogkefe, cipőpaszta és fésű. Így áll a fél szemű Bill is Antwerpen kövén, meghatottan szorongatja kezében kis kofferejét és szeme könnyelámbad. Már megbánta, hogy otthagya a texasi mezőket, de késő a bánat, elfüstölt a hajó. Keservesen néz az égre, mintha a foga fájna. Még senkihez sem szolt egy szót sem, de mégsem tetszik neki az egész.

Két hétig tartózkodik Bill bácsi Antwerpenben, kiruházkodik, új kaptapot tesz fejére és vastag botot vásárol. Dr. Tamal azt tanácsolja neki, hogy vegye le szeméről a fekete kötést, ő kikotorja szeméből a piszkot és csillogó üvegszemet helyez be hiányzó szeme helyébe. Bill bácsi hagyja rábeszélni magát, özvegy Warenné finanszírozza az esetet, a doktor ügyesen mesterkedik és pár nap múlva Bill bácsinak van egy másik szeme. Első nap fájdalmasan nyög, a betett üvegszem nyomja az egészséges szemidőget, már-már a másik szemére sem lát. Dr. Tamal eltűnik, mintha a föld nyelte volna el. Bill bácsi második nap vastag bottal járkal utána és keresi életre-halálra. Hazamegy, feldönti a nagy ebédlőasztalt és egész éjszaka ordít fájdalmában. Hajnál felé kikotorja szeméből a betett üveget, kinyitja az ablakot és kivágja az üvegszemet az uccára. Felköti újra az üres szembögre a fekete rongyot és megfélemlítve bá-

mul maga elé. Gyanakodva tekint szerteszét és nem érti ezt a világot.

Nem tud mihez kezdeni. Pénzéből kifosztják, őt, Texas és Coloradó rémét, a félszemű Billt. Nem csekélység ez. Ezt egy savanyú ábrázatú sovány kis alak teszi meg vele, aki mielőtt Bill rájönne gonosz fondorlataira, véglegesen eltűnik a láthatárról. Bill bácsi maga elé mered és az égre tekint. Az égen is másképpen állanak a csillagok. A nap is mintha nyugaton kelne fel és keleten nyugodna le. Mindenfelé aktákat cipelő tisztviselők állanak és piszkosszájú némberek lepik el az utakat. A férfiak kávéházakban tétlenkednek és buta golyókat lökdösnek hosszú rudakkal. Vannak másfajta örültek is, akik órákhosszat ülnek kis táblácskák mellett és azokon figurákat huzogatnak, tologatnak. Bill bácsi megszire elkerüli ezeket a helyeket, ha benéz egy ilyen kávéházba, gyorsan eltávozik, mielőtt kifordulna a bele.

Gyalog nekiindul. Reméli, hogy ismerős tájra bukkan. Hiába keresi a pálmákat, a hatalmasranőtt kaktuszokat, vad lovakat és emberséges hajcsárokat. A parasztok is ellenségesek és még egy pohár vizet is megtagadnak. A gazdák cselédei vasvillával állanak az utakon és mérges kutyák üldözik. Minden faluban örök veszik elő, átkutatják holmiját és még a fenekébe is belekukkantanak. Bill bácsinak módfelett kellemetlen ez a dolog. Nincs hozzászokva, már vért izzad, szeretne visszafordulni. E nagylelkű ember hamarosan összezsugorodik, gyanakvóvá válik és megtelik rosszindulattal. Inkább ülne a dallasi fogházban, inkább ülne lobogó tűz körül valamelyik texasi mezőn, tehenek és lovak között, kezében revolverrel, ami végeredményben nem is olyan veszélyes dolog. Bill bácsi rájön, hogy rajta már nem lehet segíteni, ezen a vidéken ő elveszett. Igyekezik bőrét menteni tehát.

— Tehát ez Európa — gondolja magában Bill bácsi, amint szomorúan üldögél a genfi pályaudvaron. Össze van törve testben, lélekben, szeretne már aludni, jól enni, de mintha az összes európai özvegyasszonyok összeheszeltek volna ellene, egymásután utasítják vissza ajánlatait. A parasztok módfelett gyanakodók, minden ember rongyos és mindenki valami lehetetlen dologról beszél. Főzik Bill bácsit demokráciával, főzik szocializmussal, főzik nemzeti szocializmussal, keresztények jönnek meg zsidók és pogányok. A félszemű Bill bácsi reménytelenül néz maga elé, minden vágya az, hogy megegyeszen hallja az ártatlan texasi marhák bőségét. Füle arra szomjas és nem érti ezt az összevisszaságot.

Bill bácsi aszociális lény és nem érti az elméleteket. Individualista és akármit is tesz ellene, vele is forog a föld. Ez természeti katasztrófa, nem kiparirozható, ha megnézzük, minden bajnak az oka ez. Kár egyéb bajok után kutatni, a föld forog és vele forognak az emberek, senki sem állhat nyugodtan a helyén. Zavarosan és örök törvényszerűségek alapján forog a föld, vele forognak az emberek, az emberek agyában pedig a rengeteg zavaros gondolat. Mindenki örült és gonosz. A félszemű Bill a dallasi fegyházzal háta mögött úgy áll ebben a kataklizmában, mint egy szárnyas, félszemű angyal, mint maga Dis, a világosság szelleme. Nagyon is mindennapi helyen áll, egy nyilvános illemhely előtt, két kezét zsebébe mélyesztve. Egy ór már félórája nézi. A félszemű Bill se be, se ki. Mi a fenét akar a nyilvános illemhely előtt a világosság szelleme? Az ő is nyilván erre kíváncsi, mert keményen megkérdi:

— Mit gondolkodik? Talán maga is meg akarja váltani a világot? Ha nem tud határozni, kotródjék másfelé.

Nem, ezt nem lehet szó nélkül túrni. Micsoda ésszerűtlenség, feltételezni valakiről eféle badarságot, hogy pont egy nyilvános illemhely előtt akarja megváltani a világot. Bill bácsi továbbtrappol, összepakolja kis

holmiját és a hosszú országoton délkelet felé vág. Megfélemlítve, szívében a szabadság utáni vággyal, nyaka közé huzva nagy fejét közeledik régi hazája felé. Gondolkodik az összefüggéseken. Egy darab kenyérért és egy meleg szobáért odaadná tulvilági boldogulását. Sajnos, ilyen üzletekkel e földön nem foglalkoznak az arra hivatottak.

2. Texas réme vadul rikoltozó madarak közé kerül. Törvénytelen fia megáldja, miközben a Jóistenre hivatkozik. Bill bácsi az ör szemébe néz, erre csoda történik.

Gyors tempóban folynak az események tovább. Bill bácsi vonaton utazik, amely félelmetes lassúsággal halad. Kik közé került a félszemű Bill, akinek minden pillanatban vakaróznia kell. Nem került talán tetvesek közé, mert ez több lenne, mint kibírhatatlan. Hónalja, hasa és fületőve állandóan viszket, mintha millió hangya csipte volna össze. Gyanakodva tekintget szanaszét, már egészen meg van bolondítva. Szeme mélyen bennül az álmatlanságtól és az eddig sűrű haja hullani kezd. Bill bácsi szegény ember, az is volt egész világéletében, de akiknek társaságában utazik a vasuti kocsiiban, azoknak a szegénysége minden fantáziát felülmul. Ahová a szem tekint, rongyos emberek, sűrű rosszindulattal szemükben. Egymás szájából kinézik a falatot. Majd kiesik szemük a bámulásban, ha valaki elővesz egy piszkos hólyagpapírt, abból kitekerget egy darabka fekete hurkát és fejét nyaka közé huzva rágja a copákos ennivalót. Bill bácsi leszáll egy állomáson, amerre néz, mindenütt rongyos emberek. Rongyos emberek és diszesre pingált tilalomfák. Rongyos emberek, tilalomfák és előjárók, szemüveges előjárók, védőrök, kalauzok, hivatalnokok, állomásfőnökök, uccaseprők, gyepmesterek... Ki dolgozik? — erre gondol Bill bácsi és egy fa mögé bujik, ahol lélegzetet vesz. Lélegzetet vesz, de előbb óvatosan széttekint, ezer szem bámul rá, a gyepmestereknek, kalauzoknak, védőröknek, uccaseprőknek és egyéb mihasznáknak majdnem kiesik a szemük. A tilalomfák is mintha összebeszéltek volna ezen emberekkel, hangos szóval hirdetik, hogy: „Gyepre lépni tilos“, „Itt leszállni tilos“, „Ott leszállni tilos“, „Dohányozni tilos“, „Kintornázni tilos“, „Koldulni tilos“, „Kerékpározni tilos“, „Kocsival megállni tilos“, „Behajtani tilos“, „Köpködni tilos“, „Leülni tilos“, „Tilos, tilos, tilos.“

— Ó, — jajdul fel a félszemű Bill bácsi szívében valami, — hát ez Európa! — Ahogy beérkezik egy városba, négy, öt fickó veti rá magát szegényes poggyászára, fenekestül felforgatnak mindent és egyik irodából a másikba cipelik. Bill bácsi most már nemcsak fejét vakarja, de hónalját és hasát is, kétség sem férhet hozzá, megtetvesedett. Ó, Texas réme, a félszemű Bill. Olyan ügyefogyott és magával tehetetlen, akár egy gyerek.

A városokon, állomásokon és vonatokon mégcsak valahogy kiismeri magát, de amidőn leszáll a hegyek között egy falunál, hogy megkeresse rokonait, mintha a poklok fenekére került volna az ördögök közé. Végig, végig, kiszáradt hegyoldalak, a völgyekben sovány jószágok, döglődő lovak és tehének, sovány és gyűlölködő emberek. A ló sovány, a kocsis sovány, még a gazda is sovány, legyünk igazságosak. Vad madarak rikoltoznak a megritkított erdőkben, amerre Bill bácsi elhalad. Repedt harangkong messziről süketen. Bill bácsi megáll, azt hiszi, hogy megőrült, „hová kerültem? hová kerültem?“ — suttogja, de hangosan nem mer szólani, fél, hogy egy bokorból előlép valaki, akár a kísértethistóriákban, csak int és ujját szájához emeli, jelezve, hogy csak hallgatni szabad. Hallgatni, tünni és várni a halált.

Megérkezik a faluba, a temetőben még van valamelyes forgalom. Végigmegegy a sirok között, nem is kell sokat keresgélnie, megtalálja apja és anyja sírját. A sirok félig beomlottak, tele dudvával és gazzal, a síremléket régen ellopták, ha kő volt, eladták, ha fa, akkor befűtötték vele. Ha plébából volt a síremlék, azt darabokra vágták és késeket vagy egyéb öldöklő szerszámokat készítettek belőle. De egy szót se tovább! Bill bácsi kérdezősködik, senki meg nem vádolhatja, hogy csak jön meg megegy, alaposan szétnéz ő, mielőtt még csak gondolna is valamit. Meghaltak, hát meghaltak. Bill bácsi nem szentimentális, nem lehet éppen ráfogni, hogy könnyet törölt volna ki szeméből szülei sírjánál, nagyon távolról érdeklő már őt ez a két idegen, elporladt, férgek által felfalt, szennyben, vízben elmerült, megkocsonyásodott ember. Aki a dallasi fegyházban ült, nem ér rá a halálra gondolni. Bemegy a faluba, a falu még kisebb, mint valaha volt. A korcsmáros jól megnézi Bill bácsit magának, nagyot sodorint vastag bajuszán. Fuvarosok jönnek az országúton, a korcsmárosnak nincs sok ideje az elmélkedésre, befordul a söntésbe és várja a fuvarosokat. De a fuvarosok meg se állanak, alszanak a kocsin. A kocsi megegy tovább.

Bill bácsi nem ismeri a korcsmárost. Odomegy hozzá és megkérdezi, hogy mióta él a faluban. A korcsmáros sóhajtot egyet, leül és kezébe temeti arcát. Ez a korcsmáros válasza Bill bácsi első kérdésére. Bill bácsi megmondja, hogy ő kicsoda, rokonokat keres. Rokonokat és ismerősöket. Már mindenki meghalt, már mindenki meghalt. „Miért jött vissza Európába?” — kérdezi a korcsmáros Bill bácsit és máris rendezgeti a szobát. Bill bácsi, alig hogy lehunyja szemét, gyanus mozgolódásra ébred. A korcsmáros jön lábujjhegyen létranagyságúra nőtt fiával, mindkettőjüknek kezében egy-egy balta. Kint az udvaron ugatnak a kutyák. Bill bácsi székkel védekezik, hajszál választja csak el a megőrüléstől.

Kezében kis kofferjével, hosszú hasítással vállán érkezik a közeli városba. Emlékezik rá, ide ment férjhez a huga annakidején, még küldött is fényképet, férjéről és magáról. Pocsék kép volt, akárki mit is mondott. Reggelre a városba érkezik, két napig keresi hugát, míg megtalálja. Huga kövér, fát mér egy nagy udvaron egy másik kövér ember társaságában, egyikük rakja a fát, másikuk a mérlegnél áll és le nem veszi a mérlegről szemét. A félszemű Bill meglobogtatja kalapját és megöleli a hugot. Az felsikolt és ellenségesen egy darab fát szorongat kezében. Bill bácsi leleplezi magát, komor csend. A hug hallgat, ha lehet, nála még csak a férje hallgat jobban. Komor és nehéz pillanat. A vevők kifordulnak a kapun, Bill bácsi leül egy farakásra és fesztelenül cseveg. Meg kell jegyezni, vastag patakban ömlik róla inge alatt a veriték, rosszat sejt, tragikus illatok szállnak a légtérben.

A hug és a sógor sötét színekkel ecsetelik sorsukat. Bejelentik, hogy éppen ma este készülnek éhenhalni, ma este lesz a nagy pillanat, amikor összedül fejük fölött a ház, fogy el a levegő és vakul meg a hold. A hug hirtelen kétségbeejtő sírásban tör ki, előhossa a harminc év előtti eseményeket, ujjal mutat Bill bácsira és elengedi a harapós kutyát. Bent a lakásban összekulcsolja két kezét és az ég szerelmére kéri Bill bácsit, hogy reggel, ha virrad, távozzék, mert a rendőrség még mindig a nyomában van. A múlt héten is keresték, még mindig emlékezetes dolgairól cikkeznek a lapok és különben se felejtse el, hogy Bill bácsi vitte jó szüleit a sírba idő előtt. Bill bácsi nem fekszik le egész éjszaka, ül a konyhában és maga elé bámul. Reggel a hug megadja közös testvérük címét, aki az ország másik végében lakik. Megadja Bill bácsi törvénytelen fiának címét is. Furcsa cím, de Bill bácsi elteszi és elhatározza, hogy felke-

resi törvénytelen fiát.

A félszemű Bill újra utrakel. Törvénytelen fiát szeretné látni, megy a megadott cím után. Egy rendházba kerül, ahol kisül, hogy törvénytelen fia szerzetes és szemlesütve fogadja atyját. Istenre hivatkozik, aki jó és a végén mindent megbocsát. A törvénytelen fiunak haja közepén le van kerekre kopaszítva, randa egy alak és mindig a földet nézi, az istennek fel nem emelné szemét. Bill bácsi megbánja százszor azt a könnyelmű éjszakát, amikor lépéseket tett e törvénytelen fiu születésének érdekében. Bill bácsi a régi szerető után érdeklődik, a törvénytelen fiu módfelett jól van informálva, tudja, hogy mennyi pénze van anyjának, hol tartja és a bank mennyi kamatot fizet. Címét nem hajlandó megadni, csak jelzi, hogy anyja közben férjhez ment egy pékhez, és náluk lehet a legjobb perecet kapni. Hogy találja meg most Bill bácsi a régi szeretőt, menjen a perecek után? Bill bácsi nem kíváncsi a perecekre, bucsuzik és indul. A törvénytelen fiu megáldja atyját és biztosítja, hogy mindennapi imájában foglalja nevét.

Bill bácsi úgy érkezik meg öccséhez, mint aki már a találkozástól semmi jót nem vár. Mily előrelátó ez a Bill bácsi! Az öcs sovány, botrántámaszkodva jár, vagy tolószékben ül egy fa alatt és iszik. A szomszédok azt hiesztelik, hogy agyalágyult, elitta már az eszét és azt se tudja, hogy mit beszél. Jól megnézi magának Bill bácsit, aki megilletődve áll előtte, kezében kis kofferjével, nézi és megcsóválja fejét. „Nekem sohasem volt testvérem“ — mondja szemébe Bill bácsinak. Hogy le nem fordul a székről a fa alatt, hogy nem veri meg az Isten, hogy így hazudik. Talán nem is hazudik, maga is úgy hiszi, hisz annyi esze sincs már, akár egy csirkének. Mindenki tudja róla, hogy hülye, az orvos is lemondott róla és már a korcsmában se kap hitelbe innivalót. Bill bácsi megdöbbenve áll saját édestestvére előtt, nem akar hinni füleinek. „De Gyula“, — mondja kétségbeesve, — „én vagyok itt, Bill, Amerikából.“ Gyula néz, néz és a fejét rázza. Nincsen ennek az embernek szívében irgalom? Gyula rázza a fejét, azt várja tőle az ember, hogy ezekután nemcsak Bill bácsi testvéri voltát fogja újból kétségbevonni, hanem még azt is, hogy Amerika egyáltalán létezik ezen a világon. Gyula csak rázza a fejét, ettől szél támad, gyenge és enyhe szél, amely megrázza a csenevész fácskákat a csendes uccában. Esteledik. A fejszóvaló Gyulát beviszik a házba a fa alól, majd kijönnek otffejejtett botjáért és azt is beviszik. Bezárják az ajtót, azután leoltják a villanyt.

Bill bácsi ekkor már az uccán ül, szintén egy fa alatt, az árokparton és határozottan szédül. Fölötte csillagos ég, a hold és körülötte lengedező szellő. Egy ór jön megint feléje, jól megnézi és felszólítja, hogy távozzék az uccából, különben is árokparton fa alatt ülni tilos. Bill bácsi fülét se mozgatja, csak néz maga elé, mint aki álmodik. Az ór közelebb lép, vállonragadja, ez ismerős fogás, gondolja Bill bácsi, az örök örök, akár európaiak, akár amerikaiak, nem nagy köztük a különbség. Bill bácsi feláll, megy pár lépést és az ucca közepén hatalmasat kiköp. Az ór utána. Bill bácsi megtapogatja zsebeit, nincs benne talán kolbász, hogy így megy az ór utána. Bill bácsi zsebei üresek, mégis megtörténik az a csodálatos eset, hogy megy utána az ór. Ez ellen tenni semmit se lehet. Bill bácsi szédül, nekidül egy fának. A fa derékban meghajlik, kis, zsenge fa, szerencse, hogy ennyire elasztikus. „Távozzék az uccából“, — mondja határozottan az ór, egy olyan ember hangján, akinek nincsenek kételyei. Ismeri azt a világot, amelyben mozog, különben nem mozogna benne olyan otthonosan. „Különben is hová való?“ — kérdi az ór tovább, — „azt akarja, hogy előállítsam?“ Bill bácsinak igazán olyan mindegy,

ugy látszik, ez az őr nem látja, hogy a dallasi fegyház van a háta mögött. Ha tudná, képes, hogy szalutálna, kihuzná kardját és tisztelegne, sipjába fujna, összeszaladnának az összes örök és diszmenetben kísérnék a fehérkeztyűs följobbvaló elé, aki földig hajolva üdvözölné őt. De az őr ezt nem tudja, nincs az orrára írva ez Bill bácsinak. „Hová való?” — kérdi újból az őr. „Amerikából jövök és nem találok rokonaimat” — válaszolja Bill bácsi. Szemmelláthatólag megszelidül az őr, Amerika, Amerika, karonfagja Bill bácsit és egy lámpa alá viszi. „Vannak irásai?” — kérdi emberibb hangon. Bill bácsi megmutatja utlevelét. Az őr csillagokat lát, sast és egyéb boszorkányos dolgot, megszedül és már majdnem kalapjához emeli kezét. „Hol vannak a rokonai?” — kérdi az őr. Bill bácsi széttárja karját, eszébe jut, hogy ő itt tovább nem marad, öccséhez semmi áron vissza nem kerül, gondolkodik, nem kell félteni a félszemű Billt, ő mindig kivágja magát.

„Nem tudom”, — mondja, — „csak teljesen le vagyok égve, azért keresem őket, hogy kissé rendbehozzanak.” — „Na ja,” — válaszolja az őr, ezt ő is érti. — „Jöjjön,” — mondja, — „majd megkeressük őket. Nekik kell magáról gondoskodniok. Vagyona nincs?” — kérdi üzletszerűen és végigméri Bill bácsi ruházatát. Bill bácsi jónak látja tagadni, nem olyan ember ő, aki ebben az életben valamit állítana. „Csunyan le van égve”, — folytatja az őr, — „mondhatom, hogy nagyot változtak utóbbi időkben a viszonyok. Ha valaki pár évvel ezelőtt Amerikából hazajött, ládászámra hozta a pénzt, most meg keresi a rokonokat és a rendőrségen alszik. Különben hol felejtette a fél szemét?” Bill bácsi ránéz az őrre és elvigyorogja magát. — „Az előbb nem mondtam igazat” — mondja. „Tele vagyok dohánnal és nem akarom, hogy kiraboljanak. Furcsa világot élünk,” — teszi hozzá sóhajtván, — „errefelé nagyon figyelik az embert. Azért tettem fel a szememre is a rongyot, hogy aki esetleg ismer, azt félrevezessem. Mindenesetre vigyen a főnöke elé. Aludni akarok, azután megkeressük a rokonomat, ha még van ugyan eféle fickó ezen a világon. Ugy-e helyesen tettem?” — kérdezi és szemtelenül végignézi az őrt. Az őr tisztelettel néz végig a félszemű Billen és látni rajta, hogy módfelett meg van illetődve. „Már messziről láttam, hogy nem egy közönséges alak uraságod” — mondja tisztelettel és akár egy titkár, úgy követi Bill bácsi nyomát. Még kis kofferjét is kezébe veszi és viszi, viszi utána, tiszteletteljes szolgálattal.

*

(Bill bácsi fájós lábait emelgetve szótlanul halad az őr előtt. Diszes kíséret, mondhatom! Diszes kíséret és mégsem derül ki a vigasztalan ég, nem szólnak harsogó kürtök és nem lengenek a szélben ünnepélyes lobogók, csak néhány kutya vonyít vésszesen és szakadt rongyokat lobogtat a csatornák fölött a szél. Nem izzik télbolyultan a nap, a sötét vidék fölött egy árva madár kering és egy árva vörös lámpás virít a homály fenekén. Bill bácsi jól ismeri ezt a jelet, jól tudja, hogy vörös lámpás egy omladozó ház falán mit jelent. Színek beszélnek, egy szót se tovább! Bill bácsi sejtelmesen elvigyorogja magát. „Van-e sok csirkefogó ezen a vidéken?” — kérdezi barátságosan és szeretettel, akár egy barátot, megsimogatja az őrt. Az őr nagyot sóhajt és a csillagtan égre tekint. „Mindenki gazember,” — válaszolja tisztességtudóan és kis hijja csak, hogy nem szalutál. „Azt hiszem, már csak azért vagyunk, hogy számontartsuk a tisztességeseket”, — teszi még hozzá és a kézitáskát egyik kezéből a másikba átemeli. „Akkor semmi baj”, — mondja még Bill bácsi, „ugy látom, hogy egy falu ez a világ. Remélhetőleg van azért egy zenekaruk”. Az őr kissé gyanakvólag Bill bácsira te-

kint. „Zenekarunk az van, de az csak vasárnap, a korzón muzsikál“. Egy perc néma szünet. Majd hirtelen, mint akiben a világosság már dereng: „Azért zenekar nélkül is elhuzzuk a jómadarak nótáját, abban uraságod azután biztos lehet. Különben is tiltva van szolgálat alatt zenéről beszélgetni“, — mondja az őr, — „szolgálat alatt társalogni csak lopásról, gyilkosságról, sikkasztásról, gyújtogatásról, erőszakodásokról, meg eféle dolgokról lehet. Tessék hát nyugodtan befogni a száját és haladni egyenesen a vörös lámpás irányban“. Bill bácsi pipát kotor elő zsebéből, tüzet csíhol és pipára gyújt. Vékony füstoszlop lebeg Bill bácsi fölött, amely arányosan vastagodik, a házak teteje fölött szétterül, akár egy égi jel. Így kérik, ily füstjelekkel hívják egymást segítségül Texasban a hajcsárok. Régi, ismert jel ez, ó részvétlen szívű hajcsárai e fáradt vidéknek, hogy Bill bácsi vészjeleire közülök egy sem jelentkezik. Lassan távolodik a föld. Már csak a gomolygó füst látható, szétterülve a tetők fölött, akár egy hiábavaló hiradás és a vörös lámpás az omladozó ház falán, nem nagyobb, mint egy rémült szentjánosbogár. Bill bácsi és az őr már nem is láthatók. Csak lépésük kong süketen a mélyből, anélkül, hogy visszhangot verne, egybefolyva egy méla akkordban.)

H Á R O M V E R S 1 9 1 9 - B Ő L

Irta: ENDRE KÁROLY

AMIKOR LIABEUF A VESZTŐHELYRE MENT...

*Amikor Liabeuf a vesztőhelyre ment
A levegő el nem szaladt előle.
Nappfény esett a piros fegyháztetőre
És körülötte nem tört meg a csend.*

*A tenger nem jött el, hogy rászakadjon,
Az ég se billent félre, hogy ne lássa,
Sőt füle körül légy repült danázva,
Kezére ült s ő hagyta, hogy maradjon.*

*Miért, hogy tőle semmi meg nem borzadt,
Sőt tagjaiba lágyan beleolvadt
A természet és dédelgette őt —*

*De akkor mért tört pribék rá, ripők,
Hogy törzséről fejét a porba messe
S a Napot, Szagot, Színt is eltemesse.*

HARC ÉS BÉKE

*Párhuzamosan lefutottak a házak a térre.
Megérkezett az első svadron. Ó milyen gyönyörűen
tisztá volt az ég
S milyen parányi az ucca. Most gondolj a beborult
égre,
Ha lehajol, milyen komor és monumentális min-
den. Ép*

*Fegyvert szereltek a téren s a meredek házak félve
Mint apró lapok törpültek a végtelen térbe,
De gazdag folyamként vonult az ucca rése fölött kék
Szalagjával a messzi tavaszi ég.*

*Most egyesek szállingóztak s a torlaszhoz érve
Ropogtatták a fegyvert. Fenn csendesen rezgett az
éter,
Még sohasem volt ilyen nagyszerű tavaszi béke —*

*Most ágyut vonszoltak és egy aknavetőt a térre
És elsütötték. A „Vorwärts” három balkonja ron-
gyokra tépve
Leszakadt. És egy parányi felhő se szaladt az égre.*

SALAMMBO VALTOZAT

(EGY VERESÉG EMLÉKERE)

*Mikor a sereg a hegyszakadékhoz ért, pihenőt
Adott az ifju vezér. Azonnal sátrakat vertek
A csatárok; csatoráikból ittak, a földre heverték,
S kellemes hangokat pengettek citeráikon a nők.*

*Senkisem gondolt cselre. Nyugodtan pihent a tábor.
Dél óta fejetlen futásban a félelmes ellen.
Győzött tehát a büszke nemezsis és az igazi szellem!
Igy szólt a látszat. — De csak reggelig tartott a
mámor,*

*Merő szörnyű robajjal a szakadék szája bezárult.
Az ellen gyáva csel fogása volt ez. S még elárvult
S törbecsült ügyében is nyolc napig éhezett a sereg!*

*Mig a pusztulás láttán az ifju vezér kilépett,
Letérdelt és egy bárdot nyújtott át a próbéknek
S váltságul áthajította a nemes és drága fejet.*

VÁLTOZÁSOK A VILÁG NYERSANYAG ELOSZLÁSÁBAN

Irta: BERDE LÁSZLÓ

Ujabban a nemzetközi politika középpontjába mindinkább a nyersanyag elosztás kérdése kerül. A kérdés háttérében ugyanakkor a világgazdaság új, u. n. autarkikus berendezkedése folyik. A világ legnagyobb államai (Anglia, Egyesült-Államok, Japán, Franciaország, bizonyos értelemben a Szovjet Unió is), a lehető legnagyobb mérvű gazdasági függetlenségre és önállóságra törekednek. Az Egyesült-Államok az amerikai földrészt mindinkább a saját maga gazdasági és nyersanyag területének tekinti. Franciaország afrikai gyarmatbirodalmát ugyancsak e szerint a szempontok szerint építi ki. Japán politikáját Mandzsukuóban és Észak-Kínában szintén ilyen törekvések vezetik. Olaszország Abesszin-hódítása is ennek az elvnek a jelentkezése. Az autarkikus berendezkedés e mind növekvőbb tendenciái az elegendő nyersanyagokkal nem rendelkező államok részéről két lehetőséget hívnak életre. Az egyik: erőszakos törek-

vés a hiányzó nyersanyagokkal rendelkező területek birtokbavételére; a másik: kísérlet a meglévő nyersanyagforrások lehető legnagyobb fokú feltárására, illetve kihasználására. A két törekvés — mint azt a legfrissebb világpolitikai diszkussziók igazolják — egyszerre és összefonódva jelentkezik. Minket jelenleg nem ezeknek a törekvéseknek a játéka, hanem a világ nyersanyag gazdálkodásában történt változások érdekelnek. **A búza** A változás sehol sem nyilvánul oly világosan, mint a legfontosabb, legnélkülözhetetlenebb termék, a gabona, különösen a búza termelése terén. A világháború tapasztalatai s az utolsó évek világpolitikai alakulása a búza vonatkozásában teljes átalakulást teremtett.

A búza valaha a legfontosabb világkereskedelmi cikk volt; forgalma tulszárnyalta minden más árú forgalmát. A magyarázat: a régi kultúr-országok beszüntették — a csöpp haszonnal járó — búza termelését, s a búzatermelés bázisai Ausztrália, Észak- és Dél-Amerika megmérhetetlen, termékeny prérieire és Oroszország fekete földjére kerültek. Ez a pár, óriás kiterjedésű terület gondoskodott a kulturvilág búzaszükségletéről. A változás: ma Oroszország saját magának termel; az Észak-amerikai prérik pedig, a világ régi gabona kamrái, a félévszázad óta tartó rabló-gazdálkodás következtében, kezdenek kimerülni. Az Egyesült-Államok, mely valaha forradalmasította a gabona világpiacát, mint gabonakivitel-ország mindinkább visszaesik. Kanadában a szárazság következtében egymásután négy éve rossz a termés s Argentína és Ausztrália búzamezői szintén szárazságban szenvednek. A világtermelés egy-egy harmadát Argentína és Kanada, egyötödét pedig Ausztrália szolgáltatja. A világkivitel fele így az angol világbirodalomra esik. — Az Egyesült-Államok lemaradt a világpiacon s Oroszországra és a Duna-medence államaira, mely utóbbiak körében jelentékeny a föllendülés, csupán 15 százalék esik. Másrészt minden, eddig a világpiacon átvevőként szereplő ország átért a saját termelésre. Nemcsak Németország és Olaszország vezette be a „battaglia del grano“-t, de Franciaország és Svédország is saját maga próbálja előteremteni szükségletét. Anglia is növeli búza termelését s ha a világkivitelnek még fel is veszi színté a felét, ez a mennyiség már túlnyomóan az angol világbirodalomból származik. Az autarkikus törekvés nyilvánvaló.

A cukor Hasonló változás állapítható meg a cukor termelésében. Ugy a cukorrépa, mint a cukornád esetében minden nagyobb ország a lehető legnagyobbfokú önellátásra tör, különösen az angol világbirodalom, Franciaország és az Egyesült-Államok. Egyedül ez a három ország, amely azelőtt a legnagyobb cukor átvevő volt a világpiacon, ma már egy-harmadát termeli a világ cukortermelésének. A világ legnagyobb cukortermelője, Kuba, ugyanakkor, amikor elnyerte politikai függetlenségét, még szorosabb gazdasági függésbe került Amerikával. Eredmény: a kubai cukorgyárak kétharmada amerikai tőkével dolgozik; vagyis: a világpiac számára mindinkább elvész. A világ második legnagyobb cukortermelő országa, Jáva a Távol-Kelet irányában keres piacot. A cukor világpiacának összezsugorodására jellemző, hogy a legnagyobb cukorkivitelű országok, melyek a világgazdasági válság előtt még a világ cukortermelésének felét szállították szanaszét a világba, ma már csak a negyedét szállítják.

A zsírok A zsír biztosítása ugyancsak hasonló elvek szerint történik. Minden ország önellátásra tör, az északi államok a vaj és a hár, a déliek az olaj esetében. A lakosság hatalmas szaporodása következtében azonban ezeken a területeken a belföldi készletek elégtelenek s rá vannak utalva a világ nagy zsirforrásaira, a trópusok növényi olajára és zsirjára

s a déli Jegestenger cethal olajára. Anglia a növényi zsirok terén uralkodó helyet foglal el, jóllehet vajellátását a világbirodalom (Uj-Zéland, Kanada) messzemenően biztosítja. Ezek ellenére azonban Angliában nagy a margarinfogasztás is. A földi mogyoró termelésében vezetnek Brit-India, Nyugat-Afrika, francia Nyugat-Afrika és az Egyesült Államok; a kopra szállításban gazdaságilag a világbirodalommal szoros kapcsolatban álló holland India; pálmamagot a brit és francia Nyugat-Afrika és belga-Kongó termel, lenmagot az ugyancsak Angliával jóviszonyban álló Argentína, az Egyesült-Államok; gyapottermelés tekintetében természetesen az Egyesült-Államok halad az élen, viszont a brit gyapottermelés (India, Egyiptom s részben Dél-Amerika) az amerikai termés mennyiségének több, mint a felét szolgáltatja. A világ növényi zsirokkal való ellátásában a vezető szerep így kétségtelenül az angoloké, sőt ez a szerep újabb mindinkább brit monopólium az angol Unilever-féle Margarin-és Szappan Tröszt kezén.

A világ margarin nyersanyaggal való ellátása mindinkább nő. A margarinfogasztás a világháború óta megtízszereződött. A bálnák „vodon” uszkálnak a Déli-sark tengereiben, a bálnavadászat azonban eddig szinte kizárólag norvég kezekben összpontosult. Mivel Norvégia és Anglia közt nagyon szoros a kapcsolat s mert az angol Margarin Tröszt ezen a téren is a legnagyobb vásárló, ezért ezt a fontos zsiranyagot illetőleg is az angol befolyás a legerősebb. Csak újabb próbálkozik Németország saját zsirellátásának biztosítása céljából bálnavadász flotillákat küldeni a szabad déli jegestengerekre. A saját zsirellátás biztosításának törekvését támasztja alá a szójabab, mely a világ egyik legfontosabb zsír és fehérje forrása. Eredeti termelőhelye Kína, ahol régi népelelmzési cikk. A japánok nagy mértékben termelik Mandzsuriában. Más országokban is mindinkább tért hódít. Így pl. az Egyesült Államokban, Délkelet-Európában (Románia, Bulgária) és Kelet-Európában. A szójabab termelés kísérletei Németországban is folynak s nagyon lehetséges, hogy a német gazdálkodásban egykor ugyanaz lesz a pályafutása, mint a legutolsó száz évben a cukornádúak és cukorrépának.

A szén és a vasérc A legfontosabb ipari nyersanyag a vas és a szén. A szénrelátásról ma minden ország a legmagasabb fokú önellátásra törekszik, mert ha a szén fűtő- és erő-anyagként való alkalmazása újabb háttérbe is szorul, vegyi alapanyagként való felhasználásának jelentősége annál inkább fokozódik, különösen a műbenzin és kaucsuk előállítása terén. A szénkészletek eloszlása a földön különben sokkal egyenletesebb, mint a többi nyersanyagoké; mondhatni minden nagyhatalom rendelkezik saját széntelepekkel. A nagyhatalmak közül egyedül Olaszország van ráutalva külföldi szénre, ha ugyan Abesszini geológiai feltárása során nem bukkannak kiadós szénmezőkre. Más a helyzet a vasellátás területén, amelynek alapja a vasérc. Németország ebben a tekintetben újabb régi vasérc telepei feltárásával próbálja függetleníteni magát. Anglia igen nagy saját vasércterületekkel rendelkezik (Northamptonshire és Lincolnshire), ezenkívül használja spanyol-Marokkó vasércét, rendelkezik az ausztráliai, Uj-fundlandi és Nyugat-afrikai vasérc telepekkel s részben övé a Brit-maláj államok vasérc, ahol azonban már erősen érdekelt a japán tőke. Japánnak ezen kívül Mandzsuriában és Észak-Kínában vannak vasérc bányái. Az Egyesült-Államok nagy vasérc telepeit a braziliai vasérc bányák egészítik ki. Oroszország is kiépítette teljes egészében a saját maga vasérc forrásait. A legfontosabb európai vasérctelepek a lotharingiai, az észak-svédországi és lappföldi (Grängesberg és Kiiruna) bányák. Pillanatnyilag Franco generális ren-

delkezik a foszforszegény marokkói ércbányákkal, Caballero pedig a baszk vasércel.

A színes fémek Legalább ugyanolyan fontosak, mint a vas és az acél az u. n. színes fémek, különösen az utolsó években világszer- te növekvő fegyverkezés miatt. A színes fémek közül az élen a réz áll. A réz termelése az utolsó években döntő változásokon ment keresztül: vissza- esett az amerikai, fokozódott az angol és a belga termelés. Röviddel ez- előtt a réz világpiacra még az Egyesült-Államok vezetett. Az amerikai réztermelést három nagy rézkoncern (*Onaconda*, *Phelps Dodge* és *Gug- genheim*) ellenőrizte, azonkívül ezek kezében volt még a dél-amerikai réz- termelés, elsősorban a chilei réz- királyok, a Guggenheim-fivérek kezén, akik régebben a világ rézszükségletének felét szállították. Anglia ezzel szemben a régi spanyol rézbányákra (Rio Tinto) volt utalva, melyek ma már nem fedezik szükségletét. Ezért fordult Anglia figyelme saját hatal- mas réztartalékai (Kanada és Rhodézia) felé s lett egyszerre a világ leg- nagyobb réztermelője. A réztermelés terén a legnagyobb lendületet Dél- Kongó (belga) és Észak-Rhodézia (Anglia) bányái vettek. Ma ezek szál- litják a világtermelés 25 százalékát. Az angol *Rhokana Corporation* las- san a világ legnagyobb réztermelő vállalkozása lesz. Megemlítendő még, hogy az utolsó években a réztermelés — francia tőkével — erősen emel- kedett Jugoszláviában (Bor).

Ugyanez a folyamat: az amerikai és angliai termelés helycseréje ál- lapítható meg az ólom és a horgany esetében. A világgazdasági válság be- következéséig az Egyesült-Államok és (amerikai tőkével) Mexikó termel- ték a világ ólom és horgany készletének kb. a felét. Ma már ez vissza- esett a harmadára, míg az angol világbirodalom termelése (Kanada, Ausztrália és Brit-India) 10 százalékról 30 százalékra emelkedett. Ezt a fejlődést Anglia a nem a világbirodalomból származó ólomra és horg- anyra kirótt vámokkal segítette elő. Az eredményhez hozzájárult még az *Imperial Smelting Corporation* (Robert Horne) szerepe az ólom és a horgany ércének az angol világbirodalom számára történő feldolgozásá- ban. A nemzetgazdaságilag szorgalmazott fejlődést technikailag azzal fokozzák, hogy a régi termelési eljárást felváltották a horgany-elektroli- zissal. Ez utóbbi eljárás az európai horganytermelést Norvégiában, Olasz- országban és Belgiumban a régi 13 százalékról 30-ra emelte.

Egészen más a helyzet a ónt illetőleg. Ez a fém azok közé a kevés nyersanyagok közé tartozik, amivel az Egyesült-Államok nem rendelke- znek, s amit kétharmad részében angol és holland érdekszférából (a ma- láji államokból és Holland-Indiából) szerez be a világpiac. Ha az előbbi telepekhez még hozzá vesszük az Angol-nigériai, burmai és ausztráliai bányákat, úgy kiderül, hogy a világ ónkészletének 90 százaléka angol ér- dekeltség. Egyedül a *Consolidated Tin Smelters Ltd.* (Anglo-Oriental Mi- ning és British Metal Corporation) a világ óntermelésének a felével bír. Ezt a monopóliumot Amerika próbálja keresztültörni részben a boliviai ónbánya érdekeltségekben való erős tőkerészesedésével, (ezek a bányák azonban az Észak-amerikai szükségletnek csak kb. egyharmadát fedezik), másrészt a saját alaskai óntelepeikkel, amelyek azonban ezideig még ke- vésbé kiadósak. Ezért azután az Egyesült Államok ujabban ugyanahhoz a módszerhez folyamodik, mint Németország s az ónt más fémekkel (alu- minium, stb.) próbálja pótolni. Az óntermelés terén döntő változást je- lentenek a Belga-Kongóban nyitott új óntelepek, amelyek, jóllehet 1931- ben kezdték a munkát, máris a világ óntermelésének 10 százalékát szol- gáltatják. A belga óntermelés ugyanugy, mint a réztermelés a belga *Hautkatanga* bányatársulaté.

Az új fémek A réz, ón stb. pótlására mind nagyobb szerephez jut az alumínium. Az alumínium általában egyik legjelentősebb fém lett.

Az alumínium előállításához szükséges nyersanyag a bauxit és az olcsó munkaerő. Termelése főleg a vizerőben gazdag országokban előnyös. Németország mindig vezető helyen állt a világ alumínium termelésében, bár mindig külföldi bauxit behozatalra volt utalva, régebben Franciaországból, újabban Magyarországból és Jugoszláviából, csak legújabban sikerült a németeknek saját bauxit telepekre bukkaniok. Ezért vezet Németország 1933 óta ebben a tekintetben a világpiacra. Ugyannyit termel, mint az Egyesült-Államok és Kanada együttesen. A világkészlet 20 százalékát, jóllehet az alumíniumtermelés az Egyesült-Államokban 1935 óta 90 százalékkal emelkedett. Az alumínium termelését illetőleg nemcsak Észak-Amerika és az angol világbirodalom, hanem Oroszország, Franciaország és Olaszország is függetlenek, sőt Ausztria, Svédország, Norvégia, Hollandia, Spanyolország, Svájc, Csehszlovákia, Magyarország és Jugoszlávia is saját alumínium iparral rendelkeznek. Japán alumíniumtermelése is mindinkább a teljes önellátásra rendezkedik be.

Növekvő a jelentősége a világfegyverkezés következtében újabban a nikkelnél. 1932 óta termelése megnégyszereződött, fogyasztása pedig az ötszörösére emelkedett. A nikkelt világtermelésének negyötödét a kanadai Ontario szolgáltatja (az *International Nickel Company of Canada* birtokában, szoros kapcsolatban az angol Vegy Tröszttel). Anglia helyzete tehát ezen a téren is monopolisztikus. A nikkelt termelésének fennmaradó egyötöde Ausztráliára, Új-Kaledóniára, Burmára, az Egyesült-Államokra, Norvégiára és Oroszországra esik. Újabban az Uralban és Észak-Finnországban bukkantak nikkelle; az angol monopólium azonban ezideig még szilárd. A kanadai új nikkelt telepek azért jelentősek, mert egyidejűleg más fémeket is (réz, horgany és ólom) szolgáltatnak, főleg platinát, aminek a termelésével azelőtt szinte kizárólag csak Oroszország és Columbia (amerikai tőkével) foglalkoztak, minek következtében az angol világbirodalom ma ebben a vonatkozásban a harmadik helyen — autark.

Igen fontos a szerepe újabban a higánynak, amit régi idők óta csak Spanyolországban és Olaszországban bányásztak (Spanyolországban a spanyol állam (jelenleg Cabellero) kezében lévő almadenai, Olaszországban pedig az ugyancsak állami kézen levő idriai telepekből.) Olaszország és Spanyolország 1928-ban megalakították a nemzetközi higanykartellt (*Mercurio Europeo*), ami a világtermelés negyötöde felett rendelkezve monopolizálta helyét. Ez a kartell a spanyol polgárháború következtében felbomlott. Az Egyesült-Államok higanytermelése 1935-ben a világtermelés 15%-át tette. Az Észak-amerikai termelés persze ma már nagyobb annál is inkább, mert hozzá kell még venni az amerikai tőkével dolgozó mexikói higanybányákat. Franciaország saját termelését Algirban rendezte be. Az angol világbirodalom számára egyre nő az Új-zélandi cinóber higannyá való feldolgozásának jelentősége.

A kőolaj Minden nagyhatalom gazdasági önállósága megszerzése óta biztosítani próbálja a maga kőolajbázisát. A legelőször önállósult ebben a tekintetben az Egyesült-Államok. Az Egyesült-Államok azonban nem elégedett meg a saját földjéből fakadó gazdag forrásokkal, hanem koncernnek (főleg a *Rockefeller*-féle *Standard Oil*) segítségével más kőolaj forrásokat is törekedett megszerezni, (Közép- és Dél-Amerikában, Mexikóban és Venezuelában). Ezekben a területeken azonban csakhamar

angol érdekekbe ütköztek, akiket a másik nagy világkoncern, a *Koninklijke (Royal Dutch)-Shell* képvisel. Ez a koncern ugyan angol és holland tőkén épül, az amszterdami és londoni finanszkapitalizmus szoros gazdasági összeszövődése következtében azonban a kétféle érdek brit közös nevezőre kerül, ahogy ezt a koncern vezetőjének személye (Sir *Henry Deterding*) is oly érdekesen kifejezésre juttatja. (Holland állampolgár és angliai nemes.) (Hasonló nyersanyagközösségek állapíthatók meg Anglia és Hollandia között a gumi és a tea s jórészt a dohány terén.) A Deterding-féle tröszt anyatársasága eredetileg szállítási cég volt, mely a tengeren tuli kőolajat szállította Hollandiába. A dolgok természete hozta magával, hogy ez a cég mindenütt a világon kőolaj után szimatolt s ezeket a telepeket biztosítani törekedett magának. Érdekkörébe tartozott így Mexikó, Venezuela s több Dél-amerikai állam, állandó harcban így az amerikai tőkével.

A kőolaj növekvő jelentősége korában — a motorizálódás és a modern repülés fejlődése miatt — egy olyan nagyhatalom, mint Anglia tartósan nem tűrhette a saját hatalmi körébe tartozó kőolajforrások hiányát. Ezzel a törekvéssel a világtörténelem egy csomó rémregénye kezdődik: a harc az orosz kőolajért a cári birodalom összeomlása után; a harc a perzsa kőolajért — mely a legkalandosabb detektívregényt is lepipálja — s a harc a mezopotámiai kőolajkutakért, aminek az aktái még ma sem zárultak le. Deterding harca az orosz kőolajért azzal zárult, hogy az oroszok kezében maradtak a gazdag kőolajforrások, s Oroszország nem csupán petróleum autarkiaját biztosította, de a világpiacon is vezető helyet biztosított magának. A perzsa kőolajért folyó harc az angol állami *Anglo-Iranian* (azelőtt *Anglo-Persian*) Oil Co. részére biztosított, 1903-ig szóló koncesszióval végződött. Ezzel ez a tisztán angol társaság Ázsia legnagyobb kőolaj termelőjévé lett s egyszersmind biztosította Anglia kőolajellátását. Mezopotámiában a legkülönbözőbb érdekeltségek harca még áll. A Tigristől keletre a koncesszió birtokosa 75 évre az *Irak Petroleum Co. Ltd.* Ennek a társulatnak a részvényei egyenként, 23,75 százalékban az *Anglo Iranian*, a *Koninklijke-Shell*, a *Comp. Francaise des Petroles* és a *Near East Development* (a Standard-Oil csoport) kezében, s így jelentősen brit érdekelttség. Ismeretesek azok a petróleumvezetékek, amelyek közül az egyik Tripolisba vezet és a francia ellátás legnagyobb részét biztosítja, a másik pedig Haifa felé és Anglia rendelkezésére áll. Az Eufratestől nyugatra a koncesszió birtokosa, ugyancsak 75 évre, a *Mosul Oil Fields Ltd.* Ez a társaság is angol ellenőrzés alatt áll, míg azonban az Irak Petróleum kötelékében franciák is részt vesznek, addig ide újabb olaszokat vettek be. Az olasz kőolajszükségletet jó részt innen fedezik.

Ujabbán igen gazdag kőolaj forrásokra bukkantak a *Bahrein* szigeteken (Perzsa öböl). Ezeknek a forrásoknak állami hovatartozását illetőleg áll a vita Anglia és Iran között, a brit légihaderő múltévi evakolata azonban — a vita formális elintézése nélkül — a tényleges helyzetet nyomatékosan tisztázta. A brit érdekeket itt az amerikai Standard-Oil csoport zavarja, amelynek egyik (kanadai) érdekelttsége, a *Bahrein Petroleum Co. Ltd.* 1932-ben az első furási kísérletet tette s a legfontosabb koncessziók birtokában van. A Standard-Oil egy másik érdekcsoportja (*California-Arabian-Standard Oil Co.*) Arábiában folytat szorgalmas kutatásokat, úgyhogy az Anetia ellen irányuló nagy-arab politika részben erről az oldalról tekintendő. Az angolok mindenesetre próbálják ezeket a koncessziókat az európai piac elzárásával értéktelenníteni. Az amerikaiak erre a Bahrein szigetekre telepített hatalmas kőolaj finomító

felállításával válaszoltak. Ez különben megfelel a világ-kőolaj-politika újabb törekvéseinek. A kőolajat ujabban nagyban finomítják mielőtt, mint könnyű vagy nehéz olajat forgalomba hozzák. A kőolaj finomításáról eddig a nagy koncernek gondoskodtak, jórészt a kőolaj felhasználásának a területén. A légi fegyver, különösen az ipari területekre irányuló légi támadások jelentőségének emelkedésével kiderült, hogy az országok kőolajjal való ellátását egy sikerült repülőtámadás erősen veszélyeztetheti. Ezért tehát ujabban a kőolaj finomítását a kőolaj lelőhelyének a közelébe teszik, vagyis szétszórják az egész föld kerekén s csak a már kész terméket szállítják a különböző közlekedési utakon. Így épített nagy kőolajfinomító telepet az Anglo-Iranian *Abadan*-ban, a Koninklijke-Shell a holland *Curacao* szigeten, a venezuelai kőolaj számára a Standard Oil *Sumatran*. Japán kőolaj ellátását Saharin szigetéről próbálja biztosítani, amelynek északi felére ujabban szerezte meg a koncessziót Oroszországtól.

A nagyhatalmak közül a kőolajtól egyelőre csupán Németország elzárta, ezért oly nagy a szerepe az új német négyéves tervben a mesterséges kőolajgyártásnak.

A gumi A növekvő motorizálódással még egy másik fontos nyersanyagot próbálnak mesterségesen (szénből) előállítani: a gumit. A gumit illetőleg a Csendes-óceániai angol és holland gyarmatok helyzete, ugyanugy, mint az ón és a tea esetében, monopolisztikus. A gumitermelés terén Ceylon és a maláji államok vezetnek. A hollandok és az angolok ebben is szorosan együttműködnek és uralják a világpiacot. Rajtuk kívül még Sziám és francia Indo-Kína játszanak bizonyos szerepet. Brazília, a gumifa hazája, ma is, mint a múltban a háttérben áll, nagy fájdalomra az Egyesült-Államoknak, mert az ón mellett a gumi az a fontos nyersanyag, amivel nem rendelkezik. S mivel minden ültetési kísérlet, (a dél-amerikai és a libériai) sikertelennek bizonyult, ezért az Egyesült Államok, valóban amerikai méretekben és tempóban, a póttanyag előteremtésére vetette magát. Ma már elért annyit, hogy az óriási amerikai gumifogyasztásnak több, mint a felét a saját régi ócska gumianyagának regenerálásával pótolja. Ehhez járul az utolsó években a növekvő jelentőségre emelkedő szénből nyert gumi-szintézis (*Firestone*). A gumi-szintézissel nemcsak Amerika, hanem Oroszország is foglalkozik, úgyhogy a holland-brit gumi ültetvényesek már is számoltak a helyzettel s föladták kiméletlen monopolisztikus politikájukat. A gumi-szintézis természetesen Németországot is foglalkoztatja.

A káli és a kén Az egykori német káli-monopóliumot először Elzász-Lotharingia elszakítása törte át s ha átmenetileg 1926-ban sikerült is ezt a monopóliumot pár évre életre kelteni, 1930 óta az autarkikus törekvések ebben a nyersanyagban is minden nagyobb országban érvényesülnek. Érthető is. A káli u. i. nemcsak a mezőgazdálkodás céljaira fontos, hanem számos szer előállítására szolgáló kémiai nyersanyag (brom, keserűsítő, klormagnézium, stb.). A káli-ellátás terén meginduló autarkikus törekvések során először Lengyelország önállósult. Lengyelországot 1932-ben ezért be is vették a nemzetközi kartellbe. Az Ebro medencebéli spanyol kálibányák föllendülése azonban, melyek jórészt angol, egyrészt francia s csak csekélyebb részt belga (Solvay-Soda-Csoport) tőkével dolgoznak a káli kartellt megtörte. Anglia káli-ellátását az előbbieken kívül a palesztinai Holt-Tenger biztosítja. Oroszország az Uralban tárt föl kálitelepeket s ezek Oroszország ellátására máris elégségesek. Az Egyesült-Államok, amely azelőtt a világ legnagyobb kálivásárlója volt, nemcsak függetlenítette magát

hanem, mint kiviteli ország jelentkezik ezen a téren. Gazdag káli mezőket fedeztek fel Uj-Mexikóban és Texasban s ugyanugy, mint a Holt-Tengerből a kaliforniai *Searles Lake*-ből is szorgalmazzák a káli termelést.

A vegyészet körébe tartozik a rendkívüli fontos kénsavtermelés, amely régebben a tiszta kénből történt. Ebben a vonatkozásban is jelentős változások történtek. A világháború bekövetkezéséig a világpiacot monopolisztikusan uralták az olasz szicíliai kénbányák (Montecatini); ezután fedezték föl az Egyesült-Államokban a texasi és lousianai kéntelepeket, melyek ma a világtermelés 80 százalékát szolgáltatják. Legújabbban azonban, amióta elektro-kémiai eljárással sikerült a kénsav előállítása, a kén veszt jelentőségéből.

A gyapot A legnagyobb változás azonban a gyapottermelés terén történt.

Az Egyesült-Államok, mely a század elején a világ gyapottermelésének 85 százalékát szállította, ma már csak a világtermelés 45 százalékát szállítja. Ezt a változást elsősorban (még a világháború előtt) az angol gyapottermelés tervszerű fejlesztése (Kelet-Indiában és Egyiptomban) idézte elő, majd pedig a világháború után fellépő autarkikus törekvések. Az angol világbirodalom gyapotszükségletét a Nigéria, Szudán, Uganda körzetből, Franciaország pedig Francia-Közép-Afrika gyapotmezőiről egészíti ki, illetve fedezi. Oroszország Turkesztánban, Belgium Belga-Kongóban vezette be a gyapot termelését, Olaszország az ujonnan elfoglalt Abessziniából véli gyapotszükségletét fedezni. Kína közben szinte elérte a teljes önellátást s japán érdekek bizonyára tovább fokozzák a kínai gyapottermelést. Nagy lehetőségekkel kecsegtet Dél-Amerika, mégpedig a Chaco vidéke Braziliában s Argentína és Paraguay. Ezekben a területeken korántsem érdeke az Egyesült-Államoknak a gyapottermelés szorgalmazása, annál inkább érdeke azonban a Dél-Amerikai államoknak és — Németországnak.

A gyapot bizonyos mértékben mindig harcban állt a lennel. Ez a harc hiven tükrözi a világgazdaság alakulását. A tőkés termelés kifejlődésével föllendült a gyapot s elvesztette jelentőségét a len; Amerika déli államaiban a gyapot kizárólagos kulturnövényé lett, a len pedig kivándorolt keletre, Oroszországba. A világgazdasági válsággal fellépő mélyreható változások következtében a gyapot elvesztette vezető szerepét s a len ismét előtérbe került. Ma a legtöbb európai országban nemzetgazdasági okokból állami támogatással szorgalmazzák a lentermelését. Ez a szorgalmazás azért is időszerű, mert a világ régi lenszállítója, Oroszország mindegyiké magá használja fel lentermelését.

Nagy változásokon ment át az állati bőrök és a gyapju. A tőkés világgazdálkodás föllendülése a régi kulturországokból az állattenyésztést a legszélsőbb perifériákra: Dél-Amerika, Ausztrália és Dél-Afrika végtelen mezőire toltta. Ezzel a gyapju textilanyag szerepe azonban nem változott, továbbra is kb. negyedrészt szolgáltatva a szükségleteknek. Jelentősége a világgazdasági válsággal beállt visszaesés, a katonai fölszerelések, mindenekelőtt pedig a kelet-ázsiai öltözködés növekvő „nyugatiasodása“ következtében egyre emelkedik.

A világ gyapjuterelésének kb. a felével az angol világbirodalom (Ausztrália, Uj-Zéland, Dél-Afrika) rendelkezik, a világkivitelnek pedig a háromnegyedrésze. Ha ehhez hozzávesszük még az erős angol befolyás alatt álló Argentiniát és Urugayt, úgy kétségtelen Anglia uralkodó helyzete. Természetesen itt is érvényesülnek a különböző nemzetgazdasági törekvések, melyek a belföldi állattenyésztés növelésében s a különböző műrostok előállításának előtérbe kerülésével jutnak kifejezésre. A

műrostokkal kapcsolatban azután ismét egy más nyersanyag nyomul az élre. Ahogy a szén szinte minden országban új vegyi-szintézisek alapja lesz a műbenzin és mógumi előállításában, úgy a fa, (a világ erdőállománya) a különböző textilrostok, műselymek és műgyapjú nyersanyagát szolgáltatja. Ebben a vonatkozásban a föld északi országai, mindenekelőtt Kanada, Finnország, Norvégia és Svédország emelkednek jelentőségre, míg az olyan, eddig a fa tekintetében vezető ország, mint az Egyesült-Államok, amelynek fa-gyapot termése a világot uralta, mindinkább visszaesik az erdőkitermelés terén történt rablógazdálkodás következtében.

A nyersanyag termelés eloszlásában történt változások képét kiegészíthetnénk még a modern emberiség élvezeti cikkeinek (kávé, tea, kakaó, dohány, stb.) termelésében beállt változások regisztrálásával. Ezek az anyagok azonban a világ nyersanyag gazdálkodásában korántsem bírnak az előbbiekéhez hasonló sullyal.

HEINRICH HEINE: NÉMETORSZÁG

Átköltötte: FALUDI GYÖRGY

BEFEJEZÉSÜL:

IRODALMI SEREGSZEMLE. BÜCSU AZ OLVASÓTÓL

*...A hosszú úttól fáradt még a lábam,
s fejemben tébolyodva jár a láz, —
nezd, itt ülök megint a vén szobában,
s az avenükön hunyorog a gáz.*

*A Parc Monceauban sok-sok büszke völgy
most táncosnője lett a víg szeleknek,
s a hold olyan, mint egy vörös gyümölcs,
melyet az ős kertjében itt feledtek.*

*Felhőtlen és borzalmas őszi éjjel!
A kék búkőrből már ősz a hajam.
S most itt ülök hazám minden sebével
setét szobában, fázva, egymagam.*

*Harangok zúgnak. Hunyva leng a mécses,
a szél üvölt: szekrényeim kopott
polcán csupán a régi díszkötések
vigyáznak rám, mint antik zsoldosok.*

*..Virraszthatok, míg Németország alszik,
hiába volt a vers, a rím, a könyv:
Düsseldorftól a Cimetière Montmartre-ig
göröngyös út visz, hol taps és közöny*

*kisért — s hogy mind e kín és bán hiába
volt, azt nem tudja más, csak én magam:
írásaimra még kigyúl a máglya,
s a német nép nem hallja meg szavam,*

marad csak, mint volt, mándörökre gyermek,
s nem jön meg soha, soha az esze, —
hogy hívnálak most, ha hinnék Tebenned,
ó csillagok Arisztofanesze,

nagy Gúnyolódó! — Nem maradt reményem,
sok hű társam mély börtönökben ül,
s hol vannak még a messzi nemzedékek,
kik tudni fognak élni emberül?

...Igy sóhajtott bennem hunyón a lélek,
tizenkettőt ütött a tornyokon,
s midőn a rőt hold tárt szemembe nézett:
a vén Rabelais kinyílt a polcomon:

úgy tűnt, hogy kint egy éhes varjú károg, —
örvényes, nagy szél kelt köröskörül,
s Gargantua s Pantagruel királyok
kiléptek, im, a pergament mögül.

Röhögtek és lopott sonkát kínáltak,
mely még a quinquecentóból maradt
tarisznájukban s vascsizmában jártak
szobám körül, hogy lépteik alatt

döngött a ház... Sötét lett; s ekkor a
falak hátrálni kezdtek s a szoba
mennyezete kitárult: s égmagasra
nőtt könyvtáram tetejéről, hol a

görög bölcsészek álltak, egy kötél
eseit le. Rajta, mint egy katedrális
tornya, magasan, lógott a kövér
Horatius s a keszeg Juvenalis,

egymásra öltve nyelvüket. Alattuk
viasztáblákkal karján és fiús
alakját lágy bibortógába rejtve
állt egy keskeny pallón Petronius,

míg lejebb egy szír férfiú nevetve
temette tenyerébe homlokát,
megismertem legott göndör hajáról,
s nem tartóztattam magamat tovább:

„Lukianosz“ — szóltam — „az ezredévek
mesgyéin túl testvér és honfitárs!
ki minden büzt az úri szemétnek
oly jól ismerted — hidd el, hogy a nyárs

ma sem lett más, mint te láttad Efézus
szennyes uccáin; zavaros fejük
ma sem tisztább s a sápadt Nazarénus,
kit úgy neveltél, még itt jár velük!

Az emberek még ma is úgy bedőlnek
minden maszlagra s a nők oly bután
szeretnek még, mint egykor.. Üdvözöllek,
holt mester, másfél ezredév után!“

Igy kiáltottam, de ő a magasból
nem hallhatta meg gyenge szavamat,
csak nevetett — és én tovább követtem
a kötél útját, mely a bölcs alatt

beleveszett a középkor kódébe:
szakadt kócán csak apró alakok
himbálództak, a máglyafüsttől félve,
ezüstvérték és vörös kalapok

árnyékában — míg végre megerősült,
s duzzadó erővel tört ki a süket
homályból a napfénybe, ahol egy
gigászi, díszes könyvtárepület

csüngött le róla: oszlopcsarnokában
egymással Poggius és Valla vivott
dühös párbajt és a könyvesszobában
Uldarich Hutten szidta a piszok

Rómát s Morus Tamás egy messzi álom-
szigetről szólt, míg fenn halomra gyűlt
pandekták közt, rég túl a hitvitákon
a könyvtáros, Erasmus doktor ült.

...S a ház padlójából kilépve, lejjebb
szállt a kötél, győzelmes, új korok
felé, hol egy kis deszkát ért, amelyről
Rabelais apát a mélybe húgызott;

majd Swift Jonathán úr jött, ki sötéten
bámult le a parányi föld felé,
amíg legalul, sarlóval övében,
de erszénnyel baljában, Arouet

s néhány hitetlen honfitársa lógott
sorjában.. Én meg csak ámulva néztem
a nagy kötelet, hol a gúnyolódók
függtek sorjában: s akkor vettem észre

hogy tőlük jobbra, hol a holdfény öntött
el egy tócsát, kék s mítikus hegyek
aljáról egy kanyargó folyam ömlött
elő, vad bokrok, nyírfák és füzek

között, s horgászbotját kezébe fogva
Arisztofanesz ült fenn a magos
parton, egy pontyot fogva épp horogra,
mely Szokrateszhez volt hasonlatos, —

s míg így halászott és vederben állt a
bő zsákmány balján, egy bokor megett,
a jó alkalmat várva a lopásra,
enyves kézzel Plantus leselkedett,

míg túloldalt, a gázlónál, Aesopus
fürdette emberképű szamarát; —
aztán a part kihált s a hullámok bús
homoksziklák közű csörögtek tovább,

amíg arabs burnusban s indus fezzel
csavargók tüntek fel s egy vizkivájta
sziklán, hol vörös liliom nőtt, Messer
Bocaccio állt, a fabulák királya.

A bokrok közt nagyúrra s pápra várva,
szájában késsel, Villon mester ült,
miközben túlnan már a Napkirály egy
öreg színésze sétált egyedül...

Közöttük, egy öbölben, gondolóján
az Aretinus szelte a habot,
újjai közt aranytollával, melytől
a renaissance-pápa sem alhatott;

a parton Byron lovagolt oly gyorsan,
hogy fejében megrengett a velő,
míg kék csizmája szárából, amelyet
lábán viselt, Puskin bámult elő;

és végül, lent, egy híd hajolt a vízre:
betonba ágyazott, acélszilárd
korlátján, az örvényekre borulva
a Pajzán Novellák Balzacja állt...

S én néztem, néztem ámuló szemekkel, —
s csak ekkor láttam, hogy jobbra egy út
ered a folyó mentén, rengetegben,
ős-barlangok közt s szerpentínbe fut

le a lapályra. Százados porában
jött minden népen s minden koron át
a vándorhad, melynek színes sorában
ráismertem legott egy koronás

aggastyánra, a jó öreg Homérre,
aki dalolva jött s az obuluszt
nevetve adta, úgy marokra mérve
egy koldusnak, kibén Vergiliust

ismertem fel. Nyomában, mint a szöcske,
s lopakodva, mint róka vagy hiúz,
futott Lucanus. Odébb, togája mélyén
Epikurosszal, jött Lucretius.

Aztán az út rút tájra ért: posványos
lápokra, hol reáborult a csend,
míg egy mellékösvény tért a homályos
erdő felé, amelynek Dante ment; —

és ott jött két reszketeg elefánton
Camoens s Tasso — rozzant lovagok! —
majd a drámák Heraklese, kit láncon
követett Macbeth s a többi rabok:

ezernyi lélek! — utána kevélyen,
egy nagyhercegi díszhintó porában
Johann Wolfgang jött, elegáns kezében
egy hellén maszkkal meg egy koponyával; —

ott jött Lermontov elszakadt ruhában,
míg Béranger Leconte de Lislere várta
a nagy kanyarnál, mely megett odább a
„Realizmushoz“ címzett csárda állt.

Ott volt csak élve! Flaubert, mint Figaro
segédjeivel éppen Balsacot
borotválta az új divat szerint,
míg Dickens úr nagy lassan fát rakott

a kandalóra. Turgenyev Edmond de
Goncourtral ült; Ibsen majompofáját
egy könyvbe dugta, Goncsarov ivott,
s csak akkor biggyesztette gúnyra száját

hogy Baudelairt látta, ki az út árkában
keresgélő közben lápvirágokat,
míg hátrább Dosztojevszkij egymagában
szomorkodott egy feszület alatt..

S végül, odébb, már szélén a tableaunak,
és túl az úton, mocsaras helyen,
romantikus fák közű egy kacsalábon
forgó várkastélyt látott a szemem,

hol a betört s megrepedt ablakokban,
hulló s omlatag vakolat alatt,
mérges törökkal, lovagsisakokban,
pajzsokkal, álszakállal egy csapat

nagyon sovány s félig csontváz poroszló
kémlelte a bús és haljós eget:
Calderon, Bulwer, Corneille, Ariosto,
Walter Scott, Schiller és a többiek...

Majdnem sirtam, hogy e szomorú s korgó
gyomrú seregben újra láttam őt,
von Goethet, akinek Werther a forgó
pisztollyal éppen a szívébe lőtt,

míg lenn a kertben, örök tanúságnak,
 hogy mindez honnét jó s hová vezet:
 Nick Carter úr, farát az égre tolva
 Birsch-Pfeiffer asszonnyal szeretkezett...

S én néztem, egyre néztem csak a képet,
 újra a folyót lesve odafenn,
 hogy, szememről olvasva a beszédet,
 dörögve szólt le rám a Mesterem:

„Ne félj, Henrik! A vén Arisztófánész
 nem hagyja cserben szeretett fiát, —
 álljon ezer évig a német farsang,
 gyúljon ezernyi germán máglya rád:

eljö a végső harc s addig az ember-
 szivekben lesz még egy csipetnyi hely,
 ahol megfér a Rabbi Bacharachból,
 Almanzor, Ágnes és a Loreley...”

Igy szólt a Mester; és akkorra ajkam
 új szóra nyílt; de ő már nem felelt;
 a képek a sötétbe hulltak, halkán
 suhogva — s most itt állok felemelt

fejjel az éjben. A szomszéd szobából
 hallom: Matild már csendesen piheg, —
 a szél utolsó lapoz kint a fákon,
 megrázkódom — a szoba jéghideg —,

s ajkamon fanyar ízt hagyott az álom.
 A hold eltűnt s a fekete eget
 felhők takarják. Névtelen barátom,
 hadd, most búcsút mondjak itt neked.

Fáradt vagyok s már régen elmúlt éjjél.
 A bulvárdókra halkán hull a hó.
 Nagy volt az út, amelyre elkísértél,
 köszöntlek érte nyájas olvasó.

„MIERT?” ÉS „HOGYAN?” A „miért?” helyett valahányszor csak
 alkalom nyílik, azt firtatni „hogyan?” — nagy lépés a bölcsesség felé.
 Mindazonáltal fennmarad a két kérdés közt valami titkos kapcsolat. A
 misztikusokat egyedül az előbbi izgatja és egyedül a végokra gondol-
 nak; a naturalistákat csupán az utóbbi foglalkoztatja, s egyedül az utó-
 bi kutatja azt a találó választ, amellyel a természet mindig készségesen
 szolgál, s amely segít a haladásban. A „végső okokat” firtatni,
 annyi mint a tehén szarva közt keresni a tögyét.” (André Gide. Nou-
 velles pages de journal.)

A FAJISÁG ELVE ÉS AZ ÉSZ GONDOLATA

(*Miszticizmus és racionalizmus*)

Irta: SÁNDOR PÁL

A német kancellár az 1937 január 31-i birodalmi gyűlésen elmondott beszédében ünnepélyes nyilatkozatot tett arról, hogy a meglepetések ideje elmúlt. Annál nagyobb meglepetést kelt tehát még ugyanabban a beszédben előforduló elméleti fejtegetése, amely egyrészt hitet tesz a *faji gondolat* mellett, másrészt pedig az *ész törvényének* érvényesülését deklarálja. Az ünnepélyes nyilatkozat ezért legjobb esetben oda módosítandó, hogy a politikai meglepetések korszakát felváltja a theoretikus meglepetések kora.

Mert valóban meglepő fordulat az államvallássá tett faji gondolat egyeduralmának megszüntetése és egy bizonyos fajta dualizmusnak a hivatalos bevezetése, különösen, ha meggondoljuk, hogy a kancellári tevékenységnek ilyen merőben távolfekvő területre való kiterjesztése nem történhetett meg „szakemberek“ meghallgatása nélkül még akkor sem, ha mindjárt kifejezésre jut is a beszédben a szakemberekben való csalódottság, — vagy talán éppen azért, hiszen a szakemberek meghallgatásának és követésének kényszere eredményezte a faji monizmus feladását.

E kényszer természetét illetőleg már eleve nem nehéz belátni, hogy az transcendens — és pedig társadalmi — motivumokra vezethető viszsza, aminthogy ugyanilyen motivumokon épül magának a faji gondolatnak az előretörése, nem pedig azon, hogy valamiféle tudományos felfedezések vagy érvek oly vehemensen támogatták volna a faji teoriát, hogy annak minden más történetbölcseleti alapelven felül kellett kerekednie. A faji theoria azelőtt is megvolt és azt kell mondani, tudományos eredményeket illetően igen szerény helyet foglalt el a többi történetbölcseleti problémák és elméletek között. A tétel, hogy az emberi cselekvés motivumait nem a vicói gondviselés, nem a montesquieu-i földrajzi és klimatikus viszonyok, nem a kanti társiatlan társiasság, nem a hegeli ész csele, nem a marxi gazdasági és osztályviszonyok határozzák meg, hanem a vér speciális összetétele, — oly labilis történelmi anyagon épült, hogy mégoly erőszakos konstrukciók árán is, amelyek segítségével kísérletek történtek faji szempontú történelmek megírására, — nem történelmek, hanem csak erőszakos konstrukciók keletkeztek. Nem logikai kényszer, hanem érdek és politika, röviden társadalmi szükségesség hozta előtérbe és tette győzedelmes-sé, Európa egy részén pedig államvallássá a történelmi naturalizmusnak eme szélsőséges elvét, amely azután, minthogy ezzel kilépett az elmélet szférájából és paradox kifejezéssel élve, demokratizálódott, egyben misztikus formát is öltött.

A fajiság elve, minthogy a történet- és természettudomány nem támasztja alá belső igazságát, már önmagában véve misztikus; tiszta ésszel nehezen felfogható valami, hogy abban a nagy vérkeveredésben, amely az embernek a földön való megjelenésétől eltelt évezredek, ha nem évmilliók folyamán végbement, naturalisan érintetlen maradhatott egy vezérlő összetétel, vagy ha el is mosódott, mégis újra meg újra kitisztult és érvényesítette eredeti természetét. Olyan előfeltételezésen épül egy ilyen elv, amely egyenesen a theológiába vezet, — maga az

elv pedig, bármennyire mechanisztikusan működik is, — éppoly metafizikai, mint az egyházi divinitas történetbölcséleti principiuma. A faji elmélet a történelmet ködbevesző, ismeretlen eredetektől vezeti le, — a főtétel nem verifikálható, az altétel politikai tendenciákat rejt, s így a zárótétel nem tudományos megismerés, hanem hittétel, misztikum.

De éppen ez a funkciója is: hogy a racionális érdekeket mint ilyeneket eltüntesse, ködbeburkolja, a ténylegesen meglévő osztályellentéteket hamis vágányra tolja és olyan ellentéteket mutasson, amelyek legyőzése könnyű s emellett mégis diadalnak lássék. Hogy az antagonisztikus érdekűeket egybefogja és hamis tudatot termeljen, amely egy bizonyos érdek számára görbitő tükörben mutatja a világot. A faji gondolat ezt a szerepét meglepő sikerrel be is töltötte. S e tekintetben az említett kancellári beszéd előrehaladást, betetőzést jelent. A faji gondolat eddig csak ugy szerepelt, mint az emberek feletti uralkodás elhivatottságának a kifejezése, — a kiválasztottság gyakorlati hasznosítása. A szféra eddig csak a népek küzdelmének színtere volt, az egyik népnek, az egyik „faj“-nak a másik fölött való állása, magasabbrendűsége lényegében naturális jelenség, még a természetes kiválogatódás elvével is magyarázható. A kancellári beszéd azonban még ezt a feltételezett — és nem igazolt — természeti sajátságot is abszolutizálja, az utolsó földi gyökeret is elvágja, mondván: „Nekünk embereknek nincs jogunk vitatkozni azon; mivel teremtette a Gondviselés a fajokat, a mi kötelességünk csak az lehet: felismerni, hogy a Gondviselés bünteti azt, aki nem veszi figyelembe a Teremtő alkotását“. A faji gondolat tehát hívóit isten katonáivá avatja, és többé nem a német nép hedonisztikus üdvéről van szó, hanem az abszolútum szolgálatáról. De ha ez az ethika kötelességről beszél is, nem szabad azt gondolni, hogy a kanti világpolgári kötelességlvről van szó, mely az egyes cselekedetek principiumát minden egyes ember cselekedetének principiumává akarja alkalmassá tenni. Kötelességeink nem, embertársaink iránt vannak, — hiszen embertárs lenne a más fajú is, — hanem az abszolútummal szemben. S ez a kötelesség csak egyetlen irányú, — az abszolútummal való kapcsolat tiszta és zavartalan fenntartása. Az abszolútum az isten, az isten és ember közötti kapcsolat pedig a vér: a kötelesség a vér, a vér összetétel fenntartása, e kötelesség nem teljesítése pedig: „vétek Istentől adott alapja és Istentől adott lénye ellen.“

Mindez persze már nem is a középkori egyház misztikuma, — amely minden embernek az istentől való függősége egyenlőségét hirdeti, — hanem a bibliai zsidóság kiválasztottságának önkéntelen kifejeződése. Nem tudata, aminthogy nehezen képzelhető el a tudat működése annál a hirtelen fordulatnál is, amely a fentvázolt abszolútumtól egyszerre leszáll az ész fogalmához, sőt azt egyenesen a „világ legfőbb törvényének“ jelenti ki, azaz igényt emel rá, hogy ezt is abszolútumnak tekintsük.

A probléma könnyebb végének a megfogása lenne, szembeállítani ezt a két abszolútumot: a vért és az éssz és kimutatni, hogy a kettő nem fér össze, nem úgy, mint a test és lélek, a valóság és gondolat, a gyakorlat és az elmélet, — amelyek tulajdonképpen egy egységet alkotnak és csak azért tagadják egymást, hogy ezt az egységet magasabb szinten meg is valósítsák. Ezeket az ellentéteket, ha úgy tetszik, tekintsük a spinoza szubsztancia két attributumának vagy a hegelii szintézist előkészítő tézis-antitézisnek; a lényeges bennük az, hogy ellentét voltukban nem tartanak igényt az abszolútumra, a véglegesre, — s ezzel szemben a kancellári beszéd szerint az emberi megismerésben „minden hiba és tévedés időleges, tehát javítható“, csak a vér nem, — ugyanakkor pedig a világ

legfőbb törvénye az ész. Mondhatjuk tehát, hogy a két fogalom tartalmában nem ellentét, hanem ellentmondás van. Ellentmondások sem kell azonban, hogy egymást kizárják; legfeljebb csak logikailag. De értelmezhetők úgy, hogy valóságos ellentéteket fejeznek ki és nem őket, mint fogalmakat kell összemérni, hanem a mögöttük rejtő ellentéteket felmutatni. Ez azonban már többé nem immanens gondolatmenet, hanem transcendens, éppugy, mint a faji gondolat társadalmi alapjainak felmutatásánál.

Az ész gondolatának társadalmi alapja a feudalizmus ellen hadakozó polgárság; az a polgárság, amelynek szabad piacra, szabad termelő-eszközökre és szabad munkaerőre van szüksége ahhoz, hogy boldogulhasson. Amely tehát „észszerűtlennek“ tartotta a belső vámok, az egyenlőtlen és sokszoros adók, a különböző privilégiumok rendszerét, amelyek folytán pl. Bretagneban ugyanazért a sómennyiségért másfél livret, a szomszédos Normandiában, Maineban, Anjouban pedig 51, 56 és 58 livret kellett fizetni. Amely előszeretettel idézte XVI. Lajos minisztere, Calonne szavait, hogy a sóadó, a hirhedt 'gabelle' egyik tartományban huszszorosát tette ki a másik tartománybelinek, aminek következtében egyrészt a behajtási költségek az egész adó egyötödét emésztették fel, másrészt pedig a árák eltérése miatt felburjánzott csempészség minden évben átlag 500 családapa fejébe és 5000 elkobzási eljárásba került.

Persze nem akarunk közvetlen okozati összefüggést teremteni a gabelle és mondjuk, Descartes filozófiája között. Bizonyos azonban, hogy a feudális „észszerűtlenségek“ láttán, melyeknek természetesen pontos és „észszerű“ történelmi, feudális, osztályviszonylati alapjuk volt, keletkeztek racionalista bölcséleti rendszerek, melyek gondolati alapját fektették le annak az „észszerű“ társadalomnak, melyet azután a különböző polgári forradalmak valósítottak meg. A racionalizmus annak a polgárságnak a filozófiája, amely a maga osztályöntudatát, kalkulatórikus, a minőségi különbségeket visszaszorító, a mennyiségi különbségeket előtérbe helyező árutermelési formáját hiposztazálta az ész vallásává.

Nyilvánvaló az összefüggés a racionalizmus és a szabadversenyessé kapitalizmus, azaz ama társadalom között, melynek uralkodó típusa a magánvállalkozó. Egyedül állván a piac ismeretlen törvényeivel szemben, a történések áradatában nincs mire támaszkodnia eszén kívül. Önmagára van hagyatva, sőt körül van véve ellenségekkel, a konkurrensekkel, minden lépésre vigyáznia kell, mert egy számítási hibán felborulhat existenciája, egy helytelen cselekedet a mélybe ránthatja. Csak az ész segít, — tehát minél jobban kifejleszti valaki egyéni képességeit, annál jobban vértézve van a versenytársak támadásai és az ismeretlenségekben rejlő veszélyekkel szemben. S amint így levezetődik a szabadversenyből a racionalizmus, ebből pedig az individualizmus, ugyanígy folytatható a levezetés az ideológia egyéb területein is. Racionalizmus, liberalizmus, demokrácia, parlamentarizmus, naturalizmus, humanizmus, stb. stb., — egy egységet alkotnak, a szabad polgár történelmi és társadalmi létének teljes visszatükröződését.

De vajjon érvényes-e a racionalizmus a monopolkapitalizmus polgárságára is? Vajjon nem tesz-e fölöslegessé az eszt a különböző privilégiumok, vámkedvezmények, exportprémia, monopoliumpok, egykézrendszerek, — melyek ugyanúgy fejeket követelnek és elkobzásokat vonnak maguk után, mint Calonne miniszter gabelle-je? Vajjon nem ugyanazokra az „észszerűtlenségek“-re van-e szüksége a mai korszaknak, mint amelyek ellen a szabad polgár lázadott és amelyekkel szem-

ben a gondolkodó a módszeres kételkedést és kriticizmust emelte pajzsára?

A totális állam elve azt látszik bizonyítani, hogy jogosult ez a kérdés. A kancellári beszéd kilátásba helyezi az antiracionalizmus teljes érvényrejuttatását és ennek megfelelően a világkép megváltozását. „Amint a föld a nap körüli keringésének felismerése a világról alkotott általános felfogás alapvető megváltozásához vezetett, — mondja — ugyanugy a nemzeti szocializmusnak a vérről és fajról való tanítása az emberiség multjáról és jövőjéről alkotott kép teljes megváltozásához fog vezetni.“ Csakhogy, — monopolkapitalizmus is kapitalizmus, azaz nem szűnik meg benne a verseny, csak magasabbfokúvá lesz, — az egyedekből termelési ágak, kartellek, trösztök, sőt egymással szembenálló autarkiára berendezkedett országok lesznek, s ha az egyes országokon belül fennálló antagonizmusok kiküszöbölésére alkalmas eszköznek tekinti is az irracionalizmust, miszticizmust, az egyes ember heteronómiáját, univerzalisztikus beállítottságát, különérdekei el nem ismerését, röviden, az észről való lemondást, — önmaga teljes észbeli felfegyverzetséggel igyekszik szembeállni a hasonlóképpen megnőtt versenytársakkal. A monopólkapitalizmus racionalizmusa csak mások számára — lefelé — hajlandó akceptálni az „észszerűtlenséget“ és ezen az alapon hirdeti a kancellár a vér törvényét, — önmaga számára azonban teljes észszerűtlenségre, a „világ legfőbb törvényeként“ működő ész-törvényre van szüksége, hogy megállja helyét a világversenyben. S ha a kancellár Janusként megmutatja lefelé a miszticizmust, felfelé a racionalizmus arcát, — ugy valóban nem tett egyebet, mint reprezentálta a ténylegesen meglevő kettőséget.

Ez a reprezentáció azonban ma már csak egész ritka, ünnepélyes, kikényszerített pillanatokban sikerül. A monopolkapitalizmus egyre világosabban juttatja kifejezésre felfogását, hogy a miszticizmust csak lefelé való eszköznek, nem pedig lényegnek tekinti és önmagára semmiképpen se vonatkoztatja. Ezt a funkciót azonban már nem a kancellár teljesíti, hanem Schacht, — a ráció és a „téves beruházás“ jelszavaival. A téves beruházásnak több fejezete van; az első a spanyolországi, — eddig állítólag 500 millió márka —, ennek mérlegét levonni azonban világpolitikai analízist igényel s így bizonyos foku dubiózítás fenntartása mellett egyelőre nem kerül leírásra. A második: a pótanyagipar. Mesterséges gumi és egyéb pótanyagok gyártása, a nyersanyag-autarkiára való berendezkedés csak hadfelszerelési szempontból észszerű, gazdaságiilag észszerűtlen. A harmadik a fegyverkezés: csak akkor észszerű, ha valóban fegyverrel akarja Németország imperialista céljait elérni; észszerűtlen, ha nem. A negyedik a háború: csak akkor észszerű, ha a miszticizmus uralmontartása a lent levők felett nem sikerül, észszerűtlen, ha sikerül. Viszont ha sikerül, észszerűtlen a háború, s ezzel a fegyverkezés, s ezzel a pótanyagipar, — s mindezek következtében észszerűtlen a világban mindegyre előbbretörő konjunkturából való kikapcsolódás. Viszont a bekapcsolódásra való átállítódás az autarkikus, kincstári bonos, fegyverkezési álkonjunktura végét, válságot hozna magával, amely válság felidézhetné azt a veszdelmet, hogy a miszticizmusba burkolt alullevőkben feltör a racionalizmus és széttepi a miszticizmus ködét.

Van-e ezekből a circulusokból kivezető ut, ezt szeretné tudni a németországi monopolkapitalizmus; a választ azonban csak a gyakorlat tudja erre megadni. Ami eddig theoretikusan tisztán áll előtte, mindössze ennyi: győznie kell a miszticizmusának, hogy győzzön a racionalizmusa.

BENCE ÉS BENCI

Irta: KÖVES MIKLÓS

Kádár Bence ur napfelkelte előtt már utban volt a Kenderes-uccából a Mihálca-ucca felé, hogy amig reumás lábai a Kenderes-pataki részen fekvő telkéről eljut oda az átellenbeni temetőrészen lakó rokonaihoz, ne nagyon szenvedjen a hőségtől. Ritkán szokott odáig fölfáradni. Sógoraék, Berec Árpádék házát nem szereti Anna-nénje miatt, aki birtokügyekben, örökségügyekben és más ügyekben mindig ellentmond, mindig beleköt. Benci öccséektől viszont elvárta, hogy őt látogassák. A nagy vendéghez sietett, aki Berecékhez érkezett s akit érkezésekor ő nem láthatott, de aki lehetetlen, hogy ne kérdezett volna rögtön Bence-bátyja után, ne kívánta volna látni, véleményét a bögöci falusi és családbeli helyzetről hallani. Ő, mint mindig hangsúlyozni szokta, egyszerű falusi embernek tartja magát, de annyit már ért ő is a falusi világ dolgaiból, hogy egy ilyen művelt, világjáró ember ha már eljött ide, ebbe a sárfészekbe, ezek közé a maszatos mulákok közé, nem tölti idejét majd azzal, hogy Annanéni fecsegéseit hallgassa vagy hogy a nehézkes, vén Árpád-bácsival kintlódjék. Ha már itt van, biztosan tüzetesen ismerni akarja a helyzetet... És ugyan kivel állhat ott szóba? Árpád... szegény, őt Bence ur, akinek mindenkiről meg volt a legszigorúbb véleménye, csak sajnálni tudja. Anna? „Az már mindent fordítva lát.“ Katika? „Amilyen jó, épp olyan butácska, neki minden jól van és jól van, csak kérdés és vita ne legyen.“

Önmagát se nagyon sokra tartja Kádár Bence, ő ezt is bárkinek nyíltan megmondja; parasztnak született, paraszt volt apja-anyja és tíz-egynehány éve, mióta jegyzőségét otthagyta, maga is falusi gazdálkodó. De valamikor ugyebár, mégis iskolákat járt, húsz évig mégiscsak jegyzősködött, nem lehet tagadni, s itthon is, a gazdálkodás mellett, ugyancsak a népbank elnöke. A község román főjegyzője, aki ugyebár Bögöcön nem kis kutya, alig is barátkozik valakivel, Bence urral mégis tartja a kollégaságot, előre-köszönéssel tiszteli, irodájába invitálja, tanácsát kikéri, — hát akárhogy is, Bence ur ha akarja, ha nem, kell hogy értsen sok mindenhez. S ugy is van: Bence ur, ha kell: földműves, ha kell: bankember, ha kell: közigazgatási ember, ha kell: ur, ha kell: paraszt, politikus, sportember, vadász, vagy méhész...

Külsőben Bence ur kerül a „feltűnőséget“: kis őszbevegyülő szakállát gyakran nyíratja, egyszerű, boltban-vett, városi pamutruhát visel és viseli rendesen, amíg a kopás és a foltozások során egészen széjjel nem foszlik. Soványkás alakja ha megjelenik a bögöci uccákon, legfeljebb arról ismerhető fel már messziről, hogy menet közben kicsit derékban-hajlottan botjára támaszkodik: a reumája és a „gyomorsikulásai“ miatt, amelyek elég gyakran megtámadják.

Szokott utja: a Kenderesi-uccán végig le, onnan a főuton balra és fel. Most kerülőutat választ: az első saroknál, Nagy Endre szomszédja lucernása fölött balra fordul, az iskola telke előtt halad végig, ahol az ut árnyékosabb, portalanabb. Hatalmas platánsor szegélyezi az iskola-udvar egész elejét s ezzel átellenben a Kőkössy-park fái lombosodnak, ágaik szinte a platánokig átnyulnak. Kádár Bence ur elvből mindig hirdetője volt, ha maga tényleg nem is élvezhette és gyakorolhatta — a portmentes levegőnek és egészséges életmódnak. Ezenkívül erre utba esik a templom és a paplak és ha kint találja a papot, attól lesz valami kérdezni valója. Aztán szinte utjába esik egy darab bekerített kaszálója is, amit öccsék,

Benciék tartanak felesbe; azon valami lekaszált s még be nem hordott széna volna megnézendő.

A Nagy Endre lucernása megett sietve halad el, nehogy a gazdájával, aki éppen ilyenkor szokta belsősegeit körülsetálni, összetalálkozzék. Ez év tavaszáig mindennapos látogatói voltak ők egymásnak, ő és a kétszáz holdas ur. Emez naponta két meg három órákat elüldögélt és elsetálgatott Bence urral, vitatkozva és politizálva. Idén tavasszal aztán, Bence urnak egyszer „volt alkalma megismerni igazi valóját“, valami répamagok ügyében. Semmi se volt, mesélgeti Bence ur, „csak egy hazugság, azazhogy, két hazugság, egy kisebb és egy egészen nagy, amelyek azonban egymásba folynak.“ Még jó télközepe táján történt ugyanis, hogy Bence ur nagy gondban volt répamag dolgában, változtatni akarta a fajt, s nem tudta, honnan rendeljen magot. Endre ur nagy készségesen vállalta, hogy az övével együtt elhozatja a szükséges magot az aradi Mauthner magraktárból. Ez volt az első hazugság. Ezzel hetekig hitegette, majdnem husvétig csalogatta, Bence ur szinte lekéselt a vetéssel miatta. Akkor Endre ur kijelentette, hogy megkapta a postacsomagot, sajnos, répamag nem jött benne, kifogyott Mauthnernek a répamagja. A postáskisasszonytól pedig Bence ur megtudta, hogy Nagy Endre ur félév óta sehonnan semmiféle csomagot nem kapott! Akkor Bence ur Endre urat szemébe többek előtt hazugnak mondta és beszüntette a barátságot. Endre ur föl se vette a sértést, azután is köszöntésekkel próbálkozott, amit Bence ur nem viszonzott. „A dolog nemcsak abból a magból áll“, mondja, a dolog neki elvi kérdés: uri becsület kérdése. Adig ugy tudta és hirdette, hogy a magyar úr szava több, mint a szentírás; hogy a világ nemzetei a magyar birtokos osztálynál tanulhatnak becsületet, igazságot, gavallérságot, jó modort. Attól kezdve tudja és hirdeti: nincs hazugabb, kétszínűbb, önzőbb, mokányabb a magyar urnál. Példa rá nemcsak ez a répamag, de amire most szintén rájött: az az egykori tagosítás is, amellyel a megyei urak a gyengébbeket oly arcátlanul megkárosították és még sok más... Nem hiába mondta Ady Endre...amit Bence ur éppen mostanában valamelyik lapban is olvasott... Hát bizony ő már inkább a főjegyzővel barátkozik...

Ez tehát egyelőre le van zárva. Endre urnak még a kertje előtt is sietve halad el.

A saját fűves kertjét volna jó megnézni utközben. Az félrébb esik, más kerteken túl. De látható az utról is a rajta álló nagy kalangya.

— Ó, a barmok! — Bence urban felforr a bosszuság: megint nagy kalangyát raktak Benciék!

— Az a cimeres hivály! — ahelyett, hogy kis boglyákat raktak volna, hogy a félig száraz fűvet szükség esetén még lehessen széthányini, nagy kalangyát rakott, hogy a nagy nyomás alatt a nedvesebbje annál gyorsabban rothadjon! Ezt nem tudja felfogni! Mert értelmetlen, makacs, lusta! És kedve sincs már a mezei munkához, amióta a fuvarozásra annyira rákapott. És hányszor mondta már neki Bence-bátyja, hogy nem lesz jó már az az örökös, mindennapos fuvarba-járás, megsínyli a gazdaság. Ilyen a magyar paraszt, ilyen önfejű, önző, kapzsi, értelmetlen... Most eszébe jut, hogy a Kutyaszorító-uccán, amely ide fut fel elhaltában egy kislányt látott följönni, mintha a Benci Juliskáját. Megfordul, bevárja, odakiáltja. Üzen vele az apjának, „annak a butának“...

— Ugy, de neem Bence bácsi! — veti ellene a leányka — nem butaságból! Bence bácsi mondotta vót...

— Én?!!

— ...hogy kis boglyácskát ne rakjunk, — mondá, mett ha nagy eső jó . . .

Bence ur tagadja ezt! Ő nem mondta! Nem mondhatta! Nem emlékszik.... És:

— No menj már, menj már! Siess! Emma nénéd már keveri a kovászt a dagasztáshoz..

*

Sógora udvarán többen állnak. A háziakon kívül Agics apja, Gereblyés Áki és többek között még egy idegen ember, paraszt, vagy munkás féle, valami csegei molnár... Napi ügyek, semmi ügyek...

Bence ur Katikára lesz figyelmes, aki a reggelit hordja fel a lépcsőn. El kell ámulnia azon az uri bőségen, amit ott lát: kalácsok, befőttek, fagyümölcs, borszéki borviz!... Miből ez? Miből! Kölcsönt vettek fel Árpádék az ő tudta nélkül? A család bankembere és a helyi népbank megkerülésével? Kölcsönt, kitől? A mai „konverziós“ viszonyok közt, amikor senki egy gombot bankba be nem tesz, senkinek a bank egy banit nem kölcsönöz? Kölcsön — mire? amikor a földjeikre amennyit tehettek, annyi adósságot már rátettek, konvertáltatták, zároltatták? Csak nem arra kapott pénzt Katika, ami majd Bence bátyjától lesz öröklendő...

Nem állhatja meg szó nélkül!

— Csak aztán birjátok ezt a nagy költséget, — sugja oda Anna asszonynak, aki mellette áll.

— Sosztán! Birjuk! — felel hetykén Anna-asszony. — S ha nem birjuk, ejszen nem megyünk Kádár Bence urhoz kölcsön kérni.

Bence ur bosszús meglepetésében felhorkan. Így még nem beszéltek hozzá ezek a rokonok. Felelni akar, de e percben Katika kiszól az ajtón: a reggeli kész, a vendég már az asztalnál ül, jöjjön a többi is.

Bence ur magába fojtott méreggel lépked Áki mellett a lépcsőn fölfelé. E percben kezd arra gondolni, amit majd reggelizés közben végleg el fog dönteni: hogy meggondolja a dolgot, azért se hagyja azt a földet Katikára, inkább mégis szegény Bencire hagyja, aki legalább kellően meg tudja becsülni a vagyont is, a hagyóját is...

*

Bence ur mindig mondta és ma is mondja: Bögöcön lehet élni. Mindenki él valahogy. Ki a sajátján, ki a másén. Hacsak a dolgoznak van mibe az ekéjét fúrja s isten is adja hozzá a jó időt, egészséget, — valahogy mindenki húzza s győzi..

Bence ur most is fenntartja, amit mindig mondott, de ha Benci öcsésére, a szárazságra és a nyári munkák sok bosszuságára gondol, kénytelen felkiáltani: Nem, nem megyünk semmire! Jó annak a kérges parasztnak! Akárhogy megél, nem szorul senkire! Csak mi nem megyünk semmire!

Keserű élet az, ha az ember ki van szolgáltatva mások kénye-kedvének. S a paraszt gonosz, a reá szoruló nem hogy megsajnálná, megkímélné, de még kegyetlenebbül reáver!

A nagy forróságok alatt Bence ur nappal ki se mozdulhat az udvaráról, arra nem is gondolhat, hogy a mezőre kigyalogoljon. Azon a napon, amikor vendéget látogatni Mihálcán járt, a sok izzadástól — és a sok káposztalétől is, amivel Emma-huga azeste itatta — megkapta megint a gyomorsikulást. Két napig ez is kinozta. Benci pedig, testvére fia és felesé, akire a földje javát rábizta, nem hogy beteg rokonáért jobban igyekeznék, de még hanyagabban viselkedik! Hazajött, munkába kezdett, de bátyjához, gazdájához el se jött. Bence ur kétszer is üzent ne-

ki: rögtön jöjjön, hagyjon mindent és jöjjön hozzá, hallgassa meg az utasítást, nem lehet csak úgy, Hübele Balázs módjára aratni! Különösen ilyen veszélyes hőség idején tudni kell jól kiszámítani, melyik részen vágja le az ember, melyik részt hagyja még. És nem jött el Benci. A kis Juliska jött el, a leánya. Késő éjjel jött meg apja, mondta, s hajnalban nagyon korán elment, ő nem is láthatta ébren. Lehet, hogy így volt, de az is lehet, hogy hazudtak. Másnap már Benci üzenté, hogy nem jöhet fel Kenderesbe, csak két napra futott haza a fahordástól, aztán le kell neki még vagy három fuvar hordania, amit társasban vállalt. Jó, két napra... És a két nap alatt ugyan mit csinált? Arról se az a makacs ember nem üzent, se a hazudozó leánya nem tudott valamit mondani. Mert nem a rokon birtokot munkálja, amely, gondolja, úgy is csak az ő kezén marad, hanem idegenekét, bizonyára, akiknek kedveskedni akar, hogy jövőre is ő neki adják a földet. Vagy lehet, hogy a sajátját aratja legelőször, ami mindenkiénél kedvesebb, a legkedvesebb. A sajátját, ami csak az övé egyedül, azt sietve menti, a többit meg, aminek csak felét élvezi, azt nyugodtan halasztja, azt hagyja veszni is! És el se jön, hogy ne kelljen számot se adni tettéről! Bujik és engedetlenkedik, öreg bátyja tehetetlenségét kihasználva. Így bánik el... így...

Megint utnak kell indulnia Mihálcára, hogy a mulasztót, az engedetlenkedőt, amint utjáról megjön, elővegye, kérdőre vonja.

Naplementekor indult, késő szürkületkor ér oda. Amint a Benciék udvarára lép, egyszerre két gyermekhang is süvit fel a homályban:

— Edesapám! Jó mán!

— Edesapám! Itt van mán!

Aztán csendesebben is hallani:

— Itt van Bence bácsi...

— ...Bence bácsi...

A nyári konyhán Julis gyertya-világnál a gyerekeket vacsoráztatja. Benci is arról-felől kerül ki az udvarra és jön a vendég elé, miközben dörmögve szidja el maga mellől a gyermeket. Köszön, lomhán elhalad az öreg előtt; helyet tisztít neki a ház priccse:

— Tessen leülni, Bence bácsi.

— Te Benci! — kezdi mindjárt Bence ur, s nem ül le. — Kinek arattál te a héten?

— Mit arattam.. kedden még fát hordtam...

— Szerdán. Csütörtökön. Tegnap. Melyik részt arattatok?

Benci hallgat. Aztán szemlesütve vallja be:

— A Szásznépakait.

— A tiédet...

— A ...műénket.

— Jól van Benci! Jól van... Csak aztán, ha majd én is nem úgy teszek, ahogy neked kéne, akkor csak ne kérdezd te se, hogy mér. Te ugy? Hát én se máskép...

Benci hallgat. Felelet helyett újból rátöröl a priccse arra az ülőhelyre és, mintha nem is tudna már a fennforgó bosszuságról, nyugodtan ismétli:

— Üljön le Benci bácsi.

— Hagyjad az én ülésemet!! — Tör ki Bence úr — felelj nekem: Tettél-e valamit nekem is? Mit tettél nekem ebben a forróságban, amikor minden perc olyan drága? Mert magadra, látom, volt gondod. És Czakó Sándorhoz, hallom, fiadat küldöd minden nap.

— Ieaz, odaár. — Ismeri be Benci ezt is.

— Nohát! A fiad Czakónak dolgozik, az asszonyod nem tudom ki-

hez jár napszámba egész héten..

— Csak szeredáig vót, Bence bácsi.

— Igen! Mert csütörtökön a tiedet arattátok azon a hitvány reform földön, amit rég el kellett volna adni! Mert csak a magot s a munkát eszi hiába...

— Az igaz, Bence bácsi — sóhajt rá Benci.

— Persze, hogy igaz! Mindent belátsz, de ha az ember mondja neked tizszer és százszor: Benci, add el azt a köves földet, ne próbálkozz annyit hiába, hát mi? Te még is tartod, tartod, az istennek se adod el, Szóban mindent helyben hagysz, mindent megigérsz, amikor meg tenni is kell, te sehol se vagy...

— Az meglehet, Bence bácsi... Mondom ezen a héten..

— Ne szólj közbe! Ne mondj semmit! Felelj inkább: nekem mit tetetek ezen a héten?

— Azt a fűvet vágtuk, takartuk.

— Azt még vasárnapján elvégeztétek. De a hét alatt!

— Hát a szénát az életre bevittük, kalangyába raktuk.

— Hol?! Mikor?!

— Hát éppen ma délután estefelé. Bence bácsi otthon se vót vár...

— Most, most, most?

— Most, Bence bácsi.

— Hát ugy.. Ezt nem tudtam. — Ez valamennyire lehúti a felizgult embert. Leül a priccse: — Hát igen... Mert megtudtátok, hogy idejövök... Elfutottatok, gyorsan behordtátok... És most mi lesz?

— Mi legyen Bence bácsi? — kezdi most siránkozó hangon Benci.

— Bizony ezen a hétfőn s kedden még..

— Fuvarozni nem hagyjak! — Vág a szavába Bence ur. — Ne is halljam! Eleget hordtad egész nyáron a fát. Eleget ráfizettél. Arra is csak ráfizetsz, ezerszer megmondtam. Nem igaz?

— Igaz Bence bácsi.

— Mi igaz?

— Hát mindig mondja Bence bácsi...

— És nincs igazam?

— De! Hogyne! Én is mondom...

— Mondod, mondod és egész nyáron, egész nyáron üzted a lovakat, nyútted a szekeret, a drága vasalást, a drága lószerszámot... Fele vesztesség vissza nem térül a fuvarban. Nem hiszed? Hát jere ide, jere. Számitsam ki neked. Ül le ide.. Meg kell, hogy értsed már, akármilyen esztelen vagy.

— Rögtön Bence bácsi, — menti ki magát Benci és hátra indul.

— Hova mész?

— Törökbuzát tettem sütni, Bence bácsi... — És eltűnik a házvégében. Ott a nyárikonyha oldalában álló katlanon szén parázslík, arra tart. A sötétben, ahogy ingre vetkőzött, mezitlábasan elhalad, mintha csak kamaszgyerek volna, egy lusta kamaszgyerek lépkedne ott, és — mint a szavainak is, testének sem látszik semmi sulya, férfiasága. Hanem ahogy a nyárikonyha nyitott ajtajában megáll s a kivetődő gyertyafényben megjelenik barázdás, borotvátlan arca a nyíratlan bajuszával, mintha hirtelen megnőtt volna; nagyon is öregnek látszik. Valamit mond be az ajtón, amitől odabent a gyerekek elinémulnak. Aztán a katlanhoz megy, lerángatja a szénről a kukoricacsöveket, aztán megint beszél az ajtón: — Tük csak egyétek!

— Benci te! — szól ki sugva az asszony. — Jöszte már!

Benci behajol az ajtón.

— Hetfűre s keddre — sugja az asszony — mást beszélünk! Tudod, mit beszélél Czakó Sándorral?...

— Nososztán.

— Hogy ugy beszélj...

— Kivel te?

— Hát akivel most beszélsz... mit mondsz neki?

— Mit? Hogy... lófüle! Azt!

Legyint és visszamegy a várakozóhoz.

— Mit mond? — firtatja gyanakvón Bence ur.

— Ki, hogy mit? Julis? Semmit Bence bácsi, — füllent Benci, avval a kicsi dilló gyermekkel van baja. Szokást vett fel a gyermek: amíg a többit etetik, a szobaaajtó küszöbire fekszik s elalszik s lefordul s bög...

— Igen... Hát mondom Benci, ha kicsi eszed van, a fahordást hagyod. Kapzsiság! Esztelenség! Mindig is az volt! Sokat markolsz, keveset fogsz! Hígyjél egyszer nekem is: nem neked való az. Ráfizetsz, semmiért kinozod magadat és hanyagolsz mindent. Hallgatsz ugye? Hát csak hallgass, én kiszámítom neked! Nem nagy számítás, csak egy kis fej is kell hozzá... Hát lássuk: napjában mennyit is keressz meg a fahordással? Százhusz lejt mondok. Sokat mondtam. De legyen százhusz. No most: hány napot tudsz lefuvarozni egy hónapban? Számítok tiz napot hónapjára. Az tizenkét hónap alatt ugye százhusz... Ami százhusz leivel... mennyi...

Benci most már figyelmesebben hallgatja, a számításra maga is kíváncsi.

— ..az szóval, vagy tizenötezer lei egy évben. Annyit keressz. Megkeressz annyit?

— Annyit meg... megkéne...

— No jó. Az tizenötezer. És mi a kiadás? A veszteség. A lovakat tavaly is cserélted. És ugye kétezer leit reáadtál. Jövőre ismét cserélsz, ismét reáfizetsz vagy kétezret, hármat..

— Azt számítsa Bence bácsi? De én...

— Te azt számítsad, amit én számítok! Ezt így számítják. A 16 vesztesége, ugy keveset számítva, vagy ezer lei egy évben. A zab, amit megeszik. A nyolc mázsához, ami termett, vettél ugy-e az idén egyszer tiz mázsát, egyszer ötöt. Az tizenöt, az huszonhárom mázsa zab. Lesz kereken huszonöt. Ami olcsón számítva, háromszáz leivel, az ugye... az kétezeröttszáz.

— Annyi volna az ötezer... az hétezeröttszáz lei, meg ezer, az már nyolcezeröttszáz lei. Ehhez vegyed a hatszekér széna árát, amit megesznek... mit morogsz? Az is pénz, ha magad is csinálod! Pénzt kapnál érte!

— Az igaz... bizony...

— Ez az, ha az embernek annyi sütnivalója sincs... mennyit is mondtunk?

— Nyolcezeröttszáz.

— Nyolcezeröttszázat. A hat szekér széna, az legalább háromezer. No most tedd rá a patkolást, ami ugy-e vagy hatszor egy évben, legalább ezer. Az ugy nyolcezeröttszáz, meg három, meg ezer, az már tizenkét, tizenháromezer. És a lószerszám mennyit kopik? És a szekérvasalás, ami kell? Lám már el is suvadt a tizenötezer, amit megkeressz. No és az istálló padlója, ha kirothad a lovak alatt? Ha az állatorvost ki kell hozni vagy egyszer egy évben? A cipő, amit az utakon elviselsz, a ruha, mit koptatsz? Az adó, ami legalább ezer lei a fuvarozás után? És a kamat, amit a régi adósságodra fizetsz? Ezt már mind a magadéból fize-

ted! Mind a szájakból kivett falatok! Mind félre tehetnéd, ha a lovakat eladnád s ahhoz a két kis szántáshoz kölcsönlovat vennél és fuvarozás helyett kétkezi napszámra járnál. Halod azt a ringyó lányt itt szembe? — (A szemközi béresházból Toppants Biri érdes hangját lehetett hallani, amint apátlan gyerekeit szidta le a porba.) — Halod? Még az is jobban jár, mint te, pedig nem lóval jár, csak gyalog s cipőt se koptat, mezitláb jár ki a mezőre... Nem, ugy?

— Hát.. ugy biza Bence bácsi.

— Hát ha ugy, akkor ugy is tégy!

— Hát ugy is teszek, Bence-bácsi...

— Most hétfőn s kedden a miénket aratod, ez az első! S azután is lesz csinálni való elég! A lovak csak jól pihenjenek! Valahova kicsapjuk őket, hogy egy kicsi formát kapjanak, hogy vihessük őket a vásárra. Hallgass csak, ne mondj semmit! Amit te mondhatsz, azt én már mind jól tudom! A lovakat eladjuk, egypár borjucskát veszünk, azt tartjuk, azokkal is szánthatunk. Vagy egy tehenecskét veszünk s avval...

Veszünk, szántunk — ezzel a többesszámmal szokta Bence ur hangsúlyozni a rokonságot, valahányszor valami nagyot akart elérni. Ez még azt is jelentette, hogy öccse biztosan számíthat az örökségre, hogy máris tartja a vagyonközösséget. Benci ezt így is értette és ilyenkor még alázatosabban helyeselt neki.

— S ahogy mondom, Benci...

— Ugy hát, Bence bácsi...

— Mit tudsz te?

— Igaz es, Bence-bácsi — sóhajt Benci. — Nem tudok én semmit.

De a sóhajtásában, abban, amire Bence ur ügyet se vet, mindig benne van a türelmetlen, a lázadó kérdés: meddig még?

Ó, be régóta tart már az így! Amióta Benci az eszét birja, sohase volt máskép'. Már a Benci apjával is, aki pedig nála öregebb volt, így beszélt Bence ur. Amikor ő messzi helyeken jegyzősködött, akkor is ők dolgozták meg, akkor is felesébe, a Bence ur részét. És ő is, az öreg Kádár Benedek ilyen türelmes volt megurasodott öccsével, őt is hitegette már azzal, hogy egyszer nekihagyja részét, hogyha nem ő, a gyerekei kapják majd meg... Ideadhatta volna rögtön, ingyenbe és örökbe! Az öreg Benedek nem egyszer felvetette, hangoztatta ezt a követelést, nem egyszer panaszkolta, hogy ők csak a Bence taníttatását sinylették, amint-hogy sinylették azt is, hogy a legszebb részeket Nanna-néninek adta ki Benci nagyapja, csakhogy nemes ur felesége lehessen. Az ő verejtkükön, az ő szegénységük árán lettek urakká! Bence ur ehhez még vénlegény is maradt, hagyhatta volna a sokgyerekes bátyját boldogulni. De még az Etelka huga részét is, aki egész életében az ő házat látta el és férjhez se ment, magára iratta! Most az is az övé, azt is ennek-annak ígéreti... Benciek nem nagyeszű emberek, de ezeket mind rég tudják. És azt se felejtik, hogy amikor a nagy áresések és nagy kamatok voltak, amikor odáig jutottak, hogy Benci is, testvérei is, apai részüket eladni kényszerültek, hogy a népbankot fizessék, amikor két testvére Brazíliába vándorolt s harmadik, egy megmaradt leány szolgálni ment Bucurestibe. Bence bácsi semmit se tett, hogy bankjával mentse őket és a birtokukat. De a maga vagyona bezzeg épen-szépen megmaradt!... S hogy uraskodik vele, a máséval, igen, csak a máséval! És hogy parancsol!

Ó, meddig még?

—No, szóval hétfőn s kedden! — hangsúlyozza még utoljára Bence ur és köszönés nélkül kisántikál a kapun.

— Ugy. Hétfőn s kedden — sóhajt utána Benci.

Hétfőre pedig és keddre Benci már odaigérte magát szekeresnek. Darkó-boltosnak fuvarozni Szentgyörgyre. Nem a boltosnak ígérte, csak Czakó Sándornak fogadta meg, hogy vállalja, hogy olcsón felajánkozik. Mert hétfőn vagy kedden a papné is Szentgyörgyön lesz. Fogorvoshoz megy, mondja a papné, ennek kell utánajárni. S ha olyan történik, ami a Czakó Sándor ügyét a birtokperben támogatja, majd tanuskodni is.

Czakó Sándor, az, igen!

Czakó Sándor az ropogó pénzzel fizet...

Ez lesz hát hétfőn s kedden. S Bence-bácsival most az egyszer legyen, ami lesz. Valahogy majd helyreütik, ha kell, ezt a szószegést is. Egyelőre, a mostani nagy munkák hetében, Bence bácsi ezt is el kell, hogy szenvedje. Azután, ha nagy lesz a harag, keressen, ha talál, náluk hübb szolgálkat!

A M A L O M H A L Á L Á R A

Irta: HOLLÓS KORVIN LAJOS

*Iromba, kopár a Dunapart
erre felé. Nem úri fertály
ez a vidék: a város-arc
mosolyogni itt elfelejt már.*

*Bazaltrakások ülnek itt
s mélézva néznek a folyóba,
kocsikra várnak évekig,
télen aludni bujnak a hóba.*

*Századoktól görbén mered
a sziget felé néhány sikátor.
Ha szél fú, bög és nyekereg
az elefánt-orru elevátor.*

*Csatorna fut a víz felé,
csalán unatkozik a partján,
idefutott a vész elől
a honát vesztető malmi patkány.*

*Téglák hevernek tétlenül,
akár a céljavesztett élet.
Félig lebontva feketül
a kémény, — tudja: nincs kimélet;*

*már csak ő és egy béna fal
őrzi a búza-ízű multat
s két rozsda-szakállu csavar,
gép-anyjuk melléről lehulltak,*

*meg nyolc betű, nyolc óriás
betű: most ócska vas-halom,
ha összeraknád, az irás
azt mondaná, hogy: GÖZMALOM —*

*s talán a csend. A csend, mely ül a
telken, mint gyászoló zsidó,
fülében cseng a búza méla
zizegése, a dynamó*

*dongása, szijjak nyelvelő
csevtintése, a gőz-sustorgás,
s az ezer gép, mit agyvelő
motora hajtott: ezer munkás*

*izzadt, cepelő léhegése
gépek előtt, zsákok alatt,
ezer ember szent szívverése,
mely akkor percre elakadt,*

*mikor a csákányos halál,
a tőkésrend vig dögevője
egy reggel a tetőre szállt:
„öröltél, most öröllek Tőke!”*

*..s a malom eltűnt, mint ifjúságom
tovarohanó patakhabja...
igen, igen, mind ifjúságom,
amelynek eleven darabja*

*volt e malom: első húsz évem
itt forrt el csöndben, észrevétlen,
lisztzagu, meleg közelében
e vékonylisztű város-szélen.*

*Gépek komor szelleme leng:
álmában öröl a holt malom,
pelyvéja a szél, lisztje a csend,
gabonája az unalom.*

KISEBBSÉGI NEMZEDÉKGONDOK CSEHSZLOVÁKIÁBAN

Irta: JÓCSIK LAJOS

A nemzedékgondok kezdettől fogva súlyosak a kisebbségek életében. A legvemhesebb ilyenmű problémákban a csehszlovákiai magyar kisebbség. A nemzedék-kérdés körül sokszor izzott fehéren a gondolat a szlovenszkói magyar kultúréletben. Ma már ugyan nem feszülnek pat-tanásig a hurok ebben a kérdésben, a nemzedékgondok azonban ma is időszerűek.

De nézzük csak a kérdés alakulását.

A nemzedék-elmélet szellemi életünk első minőségi kisebbségi garniturájának a huszas évek elején történt felvonulásával jelentkezett. Az új környezethatások, a változott élet és világérzés, a zsendülő irodalmi, főleg lírai program a képzelethez és tudathoz legközelebb eső ténnyel, a nemzedék biológiai határvonalaival kapott távlatot és magyarázatot e nemzedék programjában. S nem is történhetett másként. Ez a csoport líraisággal, szubjektív programmal indult s — legalább az irodalomban —

mindent maga akart elvégezni. Liraisága lehetlenné tette, hogy ön magát tárgyi szemléletnek és kritikának vesse alá: önmaga számára csak alanyiság lehetett. Viszont ki is tudná magát az objektív szemlélet tárgyi távolságba helyezni s ugyanakkor cselekedni? A cselekvő alanyiság csak mások számára lehet tárgy. Érthető, ha ez a garnitúra nemzedékiségéből nem léphetett ki és nem láthatta, hogy nemzedékisége társadalmi, biológiai és szellemi párhuzamosságok eredménye. Az a körülmény pedig egyenesen megzavarta, hogy lírai és irodalmi munkájában ezeket a párhuzamosságokat át-áttörő biológiai feszültségek csapódtak le szellemiségében. Irodalmi és művészi programmal jelentkező nemzedékek esetében ez a lecsapódás gyakori, sőt általános. Az irodalmi alkotómunka forrása az egyéni ösztönélet s a tudatosított érzésvilág; nemzedéki szélességben véve a csoport biológiai-emocionális készsége. Csoda-e tehát, ha a nemzedékiség biológiai-ideológiai feszültségi vonalait és áramlásait párhuzamosságuk következtében azonosaknak tekintették? Nem mentségükre, csak magyarázatukra szolgáljon, hogy a párhuzamosságot és azonosságot ebben a kérdésben nagyobbbb szellemek is elvették. *Spencer, Wniarsky, Lilienfeld* s mások például a történelmiséget szintén a nemzedékiség biológiai erőképzletére vezették vissza. Lilienfeld például felfogásához hiven a biológia segítségével akarta megoldani a szociológia minden problémáját. Programja: *Sociologus nemo nisi biologus*. A racionális értékelés tévedésnek vagy a tudat finom s kevésbé finom optikai csalódásának nevezheti a végső, összegező generációs programadását. Irodalmi, sőt lírai programmal jelentkező csoport esetében azonban nem az a fontos, hogy maga a nemzedék mire vezet vissza emocionális gazdagságának és alkotó kedvének végső magyarázatát. A fontos: hogy az alkotó kedv kristályosítsa az élet és világerzés emocionális bőségeit. Ez az első kisebbségi garnitúra pedig az irodalomban, ugy a prózában (*Darkó* stb.), mint a lírában (*Győry* stb.) megmutatta mélységeit. Életünk egy szakaszának érzésvilágát találjuk meg náluk, ugyannyira, hogy a kor egész tudata, sőt szociológiai körvonalai rekonstruálhatók munkájukból. Kétségtelenül: a tudományos mérlegelést ki nem álló feltevésekből indultak ki, de értékes, szociológiailag hasznos alkotást hagytak ránk.

Legnagyobb tévedésük az volt, hogy generációs másmilyenségük érzetét társadalomfejlődési elvvé méretezték. A nemzedék-gondolatot szinte történetfilozófiai rangra emelték. Ez a tévedés azonban olyan szellemi visszahatást szült, ami később hasznos eredményekhez vezetett. Elsősorban kritikai mérlegelést hívott ki maga ellen. A harmincas évek táján jelentkező második kisebbségi-garnitúra többek között ép' a nemzedék-elv tagadásával választódott külön csoporttá. A nemzedéki elképzelések melletti kitartással nagy előnyt adott az első kisebbségi garnitúra a második fejlődésének. Könnyű vitafelületet biztosított s a második garnitúrában majdnem mindenki elvégezte dialektikai stílusgyakorlatát és gyakorlati történelmi-materialista penzumát a generációs felfogáson. Könnyű volt a szocialista kritika szempontjait győzelemre vinni a nemzedéki felfogás ellen s visszatekintve korántsem hízog, hogy annyira éltünk a könnyű lehetőséggel. Mindegy: a generációs elmélet funkcionális ereje tekintélyes volt s bő energiát és buzgóságot igényelt megdöntése. Ezzel a buzgósággal még ma is lehet találkozni kisebbségszerte. Ha pl. fogalmazási könnyítés kedvéért használja valaki a nemzedék terminológiáját, akkor még ma is a generációs elmélet eretnekségének gyanúját szimatolja a kritikai túlbuzgóság. Mintha bizony, ha azt mondod: a nap felkel, a ptolemeusi világfelfogás gyanújába keverednél!

Ma már megállapíthatjuk, hogy a második kisebbségi garnitúra kriti-

kai magatartása a nemzedéki gondolattal szemben igen merev volt s ki-
merült a társadalomfejlődés reálisabb erőire való rámutatásban, ahe-
lyett, hogy bebizonyította volna, miként következik a különös kisebbségi
társadalmiságból az első garnitura különös generációs felérzése. A sok-
szor frontális szélességekben történt kritikai fellépés csakhamar érez-
tette hatásait az első és második garnitura viszonyában. A kritikai ösz-
szerugaszzkodásban mintha megcsappant volna az első csoport lírai ereje.
Leghasznosabb készsége: erőállománya fogyott meg ezáltal. Versben és
regényben mintha kifutotta volna legjobb formáit... S nem véletlen, hogy
a legjobb formák futása a második garnitura jelentkezése elé esik. A
második garnitura racionálisabb szemlélete, mintha operációs határozott-
sággal elkötötte volna az első életérzésének emocionális vezetőit. Van-
nak, akik ezzel kapcsolatban azt mondják, hogy a második csoport epi-
kai készséget prezentált az első lírai készsége ellenében s epikai periódust
nyitott az első garnitura lírikus periódusával szemben. Közelebb
jár a lényeghez *Komlós Aladár* észrevetele, amelyben a következőket
mondja a második garnitura jellemzéseként: „Csehszlovákiában is ugy-
látszik egy képzett tudós magyar generáció bontogatja szárnyait, tudó-
sok, akiknek tudománya azonban szorosabb kapcsolatban áll a társada-
lom problémáival, mint a XX. századbéli elődeiké.” A második csoport
ugyan még nem adott kész tudósokat a kisebbségnek, de a tudományos
gondolkodás, az élet összefüggéseinek felfedése általános, vagy legalább-
is tulnyomó jellegzetessége. Nincsenek lírai víziói, de van benne tudomá-
nyos ambíció és szándék. S itt az egészséges munkamegosztás szinte
egymásmellé állíthatná az első és második garnitura megmaradt töredé-
keit, bármily kritikai ellentétek merültek is fel valaha közöttük. Ez a
munkamegosztás az irodalmiság és tudományosság feladatainak párhuzamos
vállalása a kisebbség életében. Természetesen ez a munkamegosztás
nem merev. Nem lehet tilalomfa az egyik tudományos és a másik
irodalmi kísérleteivel szemben.

Ez a kisebb-nagyobb csoportközi kiegyenlítődés a fejlődés folyamán
csoportközi kiéleződéshez vezet, főleg a második kisebbségi garnitura s
a legidősebb évfolyam viszonyában. A tudományos munka intézményesi-
tett lehetőségek nélkül nehéz, bizonyos körülmények között lehetetlen.
Már pedig Szlovénkán valahogy úgy adódott, hogy a kisebbség tudomá-
nyos funkcióit olyan, jórészt öregebb évfolyamokhoz tartozó elemek kezé-
ben van, akik egészséges kiválasztódás esetén huszadik garni-
tura lehetnének esetleg. A kisebbség strukturális és funkcionális zavarai
megbontották az össznemzeti kultúrkör kiválasztódási törvényeit jobbra-
balra. A társadalmi és politikai tudományos szektorain pl. egyrészt kraj-
cáros természettudományosságra, másrészt füzet és brosúrakulturára tá-
mazkodik azoknak a készsége, akik a tudományosság funkcióiban ülnek
s akiknek intézményesen, „hivatalból” kellene megoldaniok a kisebbség
problémátömegét. A Masaryk Akadémián például a tudományos osztály
egyenesen a pipatórium mellől rángatta össze tagjait. A neveket jórészt
hiába keressük önálló munkák vagy régi és mai tudományos folyóiratok
signumai között. A kisebbség érzelmvilágát még valahogy lereagadják
az irodalom és a művészetek (festészet). Itt az első kisebbségi garnitura
végezte s végzi a legszebb feladatokat. Kisebbségi közösségünk eszme-
tartalmi, eszmevilága azonban teljesen kidolgozatlan. Tudós uraimék
táborra mintha szinte „nemzedéki” alapon és szélességben lenne erre kép-
telen. A második kisebbségi garnitura viszont ma még az esszé-periódus
könnyebb, de szükséges kondíciótréningjeit végzi, bár határozottsággal
készülődik komoly vállalásra.

A kisebbség ama részeinek nemzedéki gondjai ezek, amelyek elérnek mondjuk a progresszivitás szélső határai között. Természetesen lehetne a kérdés osztálytársadalmi vonatkozásairól beszélni. A végső szempontok azonban ezek s a nemzedéki problémákkal kapcsolatban eddig nem történt egyéb, mint a végső szempontok érvényesítése. A társadalmiság gazdasági és osztálytagozódásának alapszerkezetén az emberállomány él. S ha ez tudatában vissza is tükrözi az alapszerkezet lényegét, ha le is reagálja a szerkezeti mozgásokat, szubjektivitásának, alanyiségének saját erőit is beleszőheti a fejlődés objektív erőinek játékába. S ha a nemzedékiség társadalmi következmény is, még sincs saját belső hatóerő híján. A társadalmiság fontos ténye, alkotóeleme ez a saját szubjektív erő tartalék. *De Roberty* mondja egy helyen: „A sok generáció egymásrahatása nélkül a gondolatok semmilyen felhalmozódása sem volna lehetséges, vagy pedig ami ugyanezt jelenti: lehetetlen volna a civilizáció kifejlődése, mert az egymásrahatás nélkül minden individuális tapasztalat, bármennyire is helyes, elenyésszik, mert nem adódik át a következő nemzedéknek.” Ezért a haladásért tulajdonképpen a nemzedékek szubjektív készsége is felelős, vagyis az a körülmény, hogy milyen tapasztalatokat, a kulturáltság milyen fokát, a szellem mekkora erőállományát halmozzák fel s testálták az utánuk következőre. S most nem attitűdből és gesztusból, de a szlovenszói lemenő nemzedék harmadik csoportjához való tartozás jogán felvetem a kérdést: milyen tapasztalatok, milyen szellemi eredmények olvashatók ki ebből a közvetlen örökségből? A leltár, a hagyatéki felvétel nem fakaszt tulzott reményeket. A politikai és társadalmi tudományok funkcióit végző legidősebb nemzedéknek a magyar progresszív tudományosság szép tradícióit kellett volna átmenteni s továbbfejleszteni a kisebbség életében. Nekik kellett volna megakadályozni, hogy létre jöjjön a végzetes cezura az elért tudományos nivó és a mai kisebbségi tudományosság között. Hogy erre képtelennek bizonyultak, ezt inkább a szubjektív készség hiánya, mint az osztályhelyzet magyarázza. Nemzedékivé ott nő ez a baj, hogy a szubjektív készség hiánya megtalálható majdnem minden kapacitásnál ebben a csoportban. Az első kisebbségi garnitúra sarkalló irodalmi élményeket hagyott ránk: a közvetlen örökségnek ez az egyetlen pozitív tétele. Különbözik ennek is az irodalom szektorán kellett volna elvégezni, mint az u. n. tudományos nemzedéknek az értékőrzés, a továbbfejlesztés, az értékadás és átvétel módjainak kitervelését a kisebbségi és összmagyar kulturakörben. Az eredmények nem olyanok, amekkorákra szükség lenne. A szellemi élet, mintha veszítené a csirázáshoz és a növéshöz szükséges organikus melegséget. Mintha rongyolódnánk szellemileg is... Egész élesen megfigyelhető például, hogy a magyar haladás formakulturájának, a nyelvnek irodalmi alkotásra alkalmas elsajátításáért egyre több és több erőt kell fizetnie a lemenő nemzedékeknek. Amit a felmenő csoportok nem konzeráltak és nem végeztek el, azt a lemenő ágak sinylük. S éppen itt felhöznek a legsötétebb gondok, ha a kisebbségi nemzedékek viszonyait nézzük. Mert mi lesz, ha a kisebbségi társadalmiság csak a környezet és emberállomány elemeire fokozódik le? Ha a szellem, a kultura fejlődése elhal? A környezethatás érzelmi és értelmi kifejezése még nem művészet és nem tudomány az elért kulturfok eredményei nélkül.

Minden csoport, minden nemzedéki összeállítás optimumra törekvő művészi és tudományos munkavállalása mentheti csak meg a kisebbséget a katasztrófától, melynek vonalai itt-ott már komolyan felrajzolódnak.

K O R K É P

Irta: BARD OSZKÁR

*Nem bízom már a szellem erejében:
annyi okos oly hiába beszélt,
az emberiség túlosan megszokta
az esztelen és céltalan veszélyt.*

*A logikának itt varázsa nincsen,
a vágyunk is mind beteg, vértelen:
a technikai csodákat is ölni
tanítja egy kicsavari értelem.*

*A bölcs elmék finomult delejénél,
az erőszak, a düh jobban bevált:
széretetet haraggal bizonyítanak
s rombolással szolgálnak ideált.*

*A célból sport letű és a sportból téboly,
az emberekből gépies tömeg;
hogy magát így hogy adta fel a minden,
ezt a rejtélyt senki sem fejtí meg.*

SZÁMOK A ROMÁNIAI ZSIDÓSÁGRÓL

Irta: BIHARI BÉLA

Az utódállamok közül Románia zsidósága a legkevertebb; ugyanakkor a romániai zsidóság gazdaság-társadalmi rétegződése a legváltozatosabb, megfelelően a Románia különböző területein uralkodó heterogén termelési viszonyoknak.

Romániában a főhatalomváltás időpontjában a zsidóság négy különböző gazdaság-területi szférában élt: Beszarábiában feudális, az Ó-királyságban tulnyomóan feudális, Transzilvániában tulnyomóan tőkés s csak az ország pár kisebb területén fejlett tőkés árutermelőviszonyok közt. (Utóbbiak: a főváros, a kikötők, a csatolt területek nagyobb városai s ezek közvetlen környéke.) Az egyes országrészek zsidósága — a termelőviszonyok szerint — hol merev társadalmi béklyók közt, hol emancipáltan, az ország fejlettebb tőkéstermelési pontjain pedig teljesen asszimilált fokon ébredt az új politikai-társadalmi valóságra, érthető tehát, ha nem alkot olyan egységes nemzetiséget, mint pl. a lengyelországi. A zsidóság Romániában országrészenkénti nemzetiségekre oszlik. Tömegei korántsem összefüggően tartoznak egybe, ideológiailag sem azonosak, gazdasági érdekeik meg éppenséggel ellentétesek. A központosság és kihasználás mértéke, amivel a román polgárság a csatolt területek gazdasági jelentőségét lecsökkentette a zsidó nemzetiségek keretében is szakadékot teremtett. A Bucureşti-be ill. az Ó-királyságba történő tömeges átvándorlás, az egyik országrész gazdasági életének, iparának, kereskedelmének monopólszerűsége, az egyes társadalmi rétegek erőteljes támogatása stb. stb. mind szélesítették ezt a szakadékot. Ennek a következményeit mutatja a zsidóság számaránya mellett megoszlása,

foglalkozási rétegződése, gazdasági helyzete s politikai jelentősége is.

A romániai zsidóság számáról igen eltérőek a megállapítások. Egyesek 800.000-ról mások 760.000-ról beszélnek. Az *Archivul Olteniei* 1919-ben 767.340 zsidót említ. Az 1924-es *Buletin statistic a României* szerint az ország lakosságának 5 százaléka zsidó, ami az akkori 18.000.000 összlakosságból 900.000-et jelent. Az 1935 január 1-i adatok szerint, — hivatalosan — az összlakosság (19.133.063) 4.8 százaléka zsidó, ami kerekén 912.000. Ezzel szemben egyes zsidó kimutatások sokkal nagyobb számról tesznek említést, az egyik 5.7 százalékot, egy másik 6.2 százalékot említ, ami 1.083.000 illetve 1.178.000. (Artur Ruppín szerint a világ zsidóságának 6.3 százaléka lakik Romániában.) Egyes román napilapok — persze túlzással — aránytalanul nagyobb számokról beszélnek s három és másfél millió között variálnak adataik. A különböző kimutatások eltérő számai közül, úgy véljük, a hivatalos statisztika közelíti meg a tényleges helyzetet és ezért nagyjában mi is a 900 ezres lélekszámot vesszük alapul. Ennek több, mint a fele 12 olyan városban él, melynek lakossága meghaladja a 30 ezret. (Bucureşti, Chişinău, Iaşi, Cernăuţi, Galaţi, Brăila, Cluj, Timişoara, Oradea, Satu-Mare, Târgu-Mureş, Arad.)

Az adatok ellenőrizhetetlensége nemcsak általában egész Romániára, de Transzilvániára is vonatkozik. Az 1933. évi népszámlálás pl. Transzilvániában 3.2 százalék, azaz mindössze 178.421 zsidót tüntet fel, (*Dragomir Silviu: La Transylvanie Roumaine et ses minorites ethniques, 1934.*) holott a tényleges szám sokkal nagyobb. A magyarázat: ez a szám csak azokat a zsidókat tünteti föl, akik a népszámlálás alkalmával zsidó nemzetiségűnek vallották magukat. Köztudomásu azonban, hogy zsidó nemzetiségűnek akkoriban a zsidóság csak egy része vallotta magát, minek következtében a hivatalos statisztikában a zsidóság jó része más nemzetiségek rovatába toldott át. Így, ha tekintenbe is vesszük, hogy a főbatalomváltozás óta jelentékeny zsidó kis- és középpolgár réteg vándorolt át az O-királyságba, illetve Bucureşti-be (Bucureşti-be kb. 150 ezer zsidó él), akkor is közel járunk az igazsághoz, ha Transzilvánia zsidóságának számát 300-350 ezerre tesszük. A fennmaradó 550-600 ezer zsidó Románia többi részére oszlik el.

A romániai zsidóság születési arányszáma az utóbbi évtizedek alatt erősen csökkent. Az 1878-82-es évek 46.5 ezrelékes arányszámához viszonyítva az 1896-1900-as években 40.1, 1910-ben 29.3, 1923-ban 21.5, míg 1927-ben 17.2 ezrelék. Halálözési arányszámuk 1925-ben 11.1, 1927-ben 11.8 ezrelék. Ezek a változások a zsidóság urbanizálódásának, illetve proletarizálódásának a következményei. Természetes szaporulatuk 1927-ben 5.4 ezrelék, ami más országok zsidó tömegeinek természetes szaporulatához arányítva, korántsem kedvező, (a Szovjetunióban pl. a zsidóság természetes szaporulata 15, Lengyelországban 9.1, Litvániában 7.5, Bulgáriában 14.3 ezrelék) hisz Románia nemzsidó lakosságának természetes szaporulata 11.6 ezrelék.

Zárt (nemzetiségi) tömegekben a zsidóság Transzilvánia északnyugati részében, Moldovában és Besszarábiában él. Făgăras, Târnava Mare, Trei-scaune, Caraş transzilvániai megyékben számarányuk nem éri el a 0.5 százalékot. Olteniában és Munteniában (a városokon kívül) számuk teljesen elenyésző, sőt 6-7 megyében nem is található. Ennek több az oka. Egyrészt Oltenia és Muntenia a múlt évszázadban nem fektet a zsidó bevándorlás irányában, másrészt: a békebeli Románia zsidósága még nem érte el emancipált szakaszát, miért is a zsidóság mozgási szabadsága és kereseti lehetősége akkoriban korlátolt; a földszegény és kedvezőtlen klímájú moldvai paraszttársadalom pórusaiban hamarabb megtalálta

helyét, mint a földben gazdag s a termelőviszonyok tekintetében is előnyösebb munteniai vidéken. Végül pedig: a kapitalizálódó szakaszban București koncentrálna a zsidóság tizezeit.

A romániai zsidóság nemzetiségi vonásaiként a vallást, a pszichikai karaktert s végül a zsargon nyelvet tekinthetjük, mely utóbbi legalább 80 százalékuk anyanyelve. Ezek a jegyek egyszersmind a társadalmi fejlettséget is jelzik. Ez a 80 százalék egyuttal a hithú keleti zsidóság, amely részben csodarabbik, rabbik, chassidikus-vallásrajongó elemek politikai és vallási hatalma alatt áll. A zsidóság kisebb részét az ország nyugati részében élő nyugati, polgárosult zsidóság teszi, melynek már kevésbé van hagyományos zsidó karaktere. Egy igen vékony rétegtől eltekintve, asszimilatórikus törekvéseiknek nemcsak a tőkés gazdálkodás új szakasza vetett gátat, hanem az új impérium társadalmi szerkezete is, mely a befogadására nem mutat semmi hajlamot. A regáti, bucurești polgárosult zsidóság még sokkal számosabb megkülönböztető jeggyel bír, amit polgárosultságuk rövid multja magyaráz. (Például: a kettős anyanyelv.)

A hithú zsidóság politikai és vallási szervezetei a hitközségek, rabbik és csodarabbik kezében „dinasztikus“ célok eszközévé is vált s ez egy a pauperizált tömegeket, mint a módosabb-gazdagabb keletizsidó elemeket egy táborba tereli. A társadalmi valóság felfedését, az osztályhelyzetek tisztázását a rabbinisztikus befolyás ideológiailag a pauperizmus erkölcsi kiértékelésével s a földi hivatások álderűs szemléletével köti alá.

A Duna-menti városokban lakó spanyol (spanyol) zsidók száma kb. 50-60.000. Ezek szigorúan őrzik sajátosságaikat s egyáltalán nem keverednek az u. n. áskénáz (keleti) zsidókkal. Ebben nemcsak érzelmi és vallási, hanem gazdasági megfontolások is vezetnek őket, mivel a spanyol zsidók csaknem kivétel nélkül jómódú közép- és csúcs-rétegbeliek, asszimilatórikus hajlamuk — kasztszerűségük következtében — a legkisebb.

A romániai zsidóság foglalkozási adatait illetően csak közvetett adalékokra támaszkodhatunk.

Románia zsidósága a foglalkozások valamennyi ágában szerepel. A paraszti, proletári, szabadfoglalkozási, kiskereskedői, kisipari, stb. kategóriák mellett megtaláljuk a nagybirtokosi, közép- és nagyiparosi, közép- és nagykereskedelmi, bankszakmai, stb. kategóriákat.

A zsidóság tömegének megélhetési körülményei hasonlatosak a keleti zsidóság alsófokú életviszonyaihoz: kiskereskedők, szatócsok, kiskorcsmárosok, kis- és törpeiparosok, házalók, ügynökök, s növekvő mértékben kisipari bérmunkások, valamint az egyházi funkcionáriusok nem jelentéktelen hányada. Ezek közül egyesek vagy egyes vékonyabb rétegek gazdaságilag relatíve erősek, a nagyobb részük azonban nyomorexistencia, ami alól a legkisebb megrázkódás kihúzza a talajt. Egy zsidó statisztika szerint a romániai zsidó munkásság 75.7 százaléka az élelmiszer-, fa- és textil-iparban, vagyis a legrosszabbul fizetett foglalkozási ágakban, van elhelyezkedve. Ugyanez a statisztika a megoszlást a következőkben tünteti fel:

Ipar, kézművesség	— — — —	42 %
Kereskedelem	— — — —	37 %
Mezőgazdaság	— — — —	4.2% (más adat szerint 5.7%)
Proletariátus (bérmunkások)	— —	2 %

a többi nyilván a szabadfoglalkozási ágakra jut. A kimutatás kétes értékű két azonban itt is kell emelnünk, miután nem tesz különbséget kis-

közép- és nagykereskedelem, kis-, közép- és nagyipar között, valamint nem tünteti fel külön az önállót, a tisztviselőt és a munkást. Viszont bizonyos, hogy a zsidóság több, mint 50 százaléka alsófokú foglalkozási ágakban él.

Az előbbi rétegek mellett — romániai viszonylatban — igen jelentékeny számot csoportosít magában a bankszakma, a közép- és nagyipar, a közép- és nagykereskedelem. Egy másik statisztika hasonlóképp 37 százalékra teszi a kereskedelemben és pénzügyi szakmában elhelyezkedett zsidók számát, melyből 15 százalék a kimondott nagykereskedelemre, nagyiparra és bankszakmára esik.

A zsidó bérmunkásság a romániai összmunkásság 10.5 százaléka, ami több, mint 18.000 bérmunkást jelent (a romániai zsidóság 2 százaléka). Bár az erre vonatkozó kimutatás nem tesz különbséget ipari és mezőgazdasági bérmunkások között, mégis a szám megközelíti a tényeket s ezért további következtetéseinek alapjává tehetjük.

Közelebbről nézve a zsidó bérmunkásság helyzetét, a következőket állapíthatjuk meg: Az általános hadfelszereléssel megindult konjunktúra kezdetén (1934-ben) a romániai ipar ágaiiban (cukor, malom, élelmiszer, kémiai, vas, papír, bőr, fa, építészeti, üveg, elektrotechnikai és kerámiai) foglalkoztatott bérmunkások és az ezeknek kifizetett bérösszegek adataiból kiderül, hogy a 18.145 főnyi zsidó bérmunkásság 1934-ben 175 millió lej bért kapott, azaz munkásonként havonta 805 lejt. A zsidó munkásság különben, mint említettük, jórészt a legrosszabbul fizetett iparágakban (élelmiszer, fa, textil) dolgozik, reális bére tehát még ennek is alatta áll. (Érdekes, hogy a zsidó tőkés vállalkozás ezekben az iparágakban a legnagyobbarányu.)

Az ipar- és kereskedelemügyi minisztérium 1934-es ipari utmutatójában (*Indicatorul industriei românești*) szereplő 3503 közép- és nagyipari vállalat alap- és befektetett tőkéje 39.9, termelésének értéke pedig 40.1, összesen 80 milliárd. A fenti 3503 iparvállalat közül 838-ról kétségkívül megállapítható, hogy u. n. zsidókarakterű tőkével rendelkezik, ami 24 százalékot jelent. (A számtalan vegyesmegoszlású vállalatra nem térünk ki.) Ezt a megoszlást alapul véve, 1934-ben a romániai zsidó közép- és nagyipari tőke — a profiton kívül — (hozzávetőlegesen) 19.2 milliárd lei értékű befektetett és termelt érték felett rendelkezett. Viszont nemcsak az ipari termelés irányadó, hanem a nagykereskedelem és a bankszakma, még pedig fokozottabbn mértékben. A kereskedelmi vállalatok, Románia gazdasági és pénzügyi helyzete következtében mindig túlhaladták az ipariakat. Így — csupán pár évre visszamenő statisztika szerint — 1933-ig több, mint 100 százalékkal, 1933-tól legalább 100 százalékkal több kereskedelmi mint ipari vállalatot alapítottak. 1934-ben 57 ipari vállalattal szemben 118 kereskedelmi, 1935-ben 68 iparival szemben 137 kereskedelmi vállalat alakult. Tőkerészvételük kb. hasonló, míg a profitrátá az ipariaknál lényegesen nagyobb. Tagadhatatlan, hogy a zsidó polgári rétegek részvétele a nagykereskedelemben és bankszakmában sokkal nagyobbarányu, mint az iparban és nem túlzás, ha az itt szereplő tőke 35 százalékát zsidó karakterűnek vesszük. Végeredményben azonban ezek a számok még mindig igen szegényesek és csak látszólag mutatják a zsidó tőke erősségét Romániában. Valóságban a zsidóság — arányához és gazdasági jelentőségéhez képest — ez igen jelentéktelen „nemzeti vagyon” jelent és aránylagosan messzi áll a nyugati zsidóság pénzügyi erejétől, melyek közül, a már erősen megkonasztott németországit óvatossággal, még ma is minimálisan 10 milliárd márkára (500 milliárd lei) teszik.

Ha a különféle statisztikákat egybevetjük, akkor a romániai zsidóság szociális tagozódásáról a következő képet kapjuk:

Alsófoku foglalkozási ágak (törpe-, kisiparos, kiskereskedők, házalók, ügynökök, egyháziak, stb.)	— — — —	50.2%
bérmunkások	— — — —	2.0%
mezőgazdák, parasztok	— — — —	4.3%
szabadfoglalkozásuak (orvos, ügyvéd, állami tisztviselők, stb.)	— — — —	6.5%
közép- és nagykereskedők, közép- és nagyiparosok, bankszakma	— — — —	37.0%
		<u>100.0%</u>

A táblázat végeredményben azt igazolja, hogy a romániai zsidóság 60 százaléka gazdaságilag u. n. bizonytalan existencia.

Megemlítendő még, hogy a transzilvániai Maramureş megye 161.503 főnyi összlakosságában a zsidóság számaránya 20.9 százalék (33.789), melyből 24.8 százalék földmives. Jelentékenyebb számú zsidó földmives él még Besarabiában (kb. 30.000). Ezek közül 73.6 százalék 5 hektáron aluli birtokos. A művelésük alatt álló terület 27277 hektár, amiből 8880 hektárt az agrárreform szolgáltatott. A zsidóság össz-számához arányítva a zsidó földmivelők száma 4.3 százalék, (más adat szerint 5.7 százalék), ami az ország mezőgazdasági lakosságának 0.25 százaléka. Ugy Maramureşben, mint Besarabiában, a zsidó parasztok igen primitíven gazdálkodnak s gazdasági ellenálló erejük egyformán minimális.

A Z É N I S T E N E M

Irta: HORVATH IMRE

*Ó, testvérem, nagy a Te bölcsességed,
ki ismered az Istened, tudod:
örök az élet s elméddel megérted
a Koránt, Kátét és a Talmudot.*

*És te talán még bölcsebb vagy testvérem,
ki hirdeted, hogy nincs más, Te magad
sem vagy egyéb, csak a végtelen térben
fénylő elektromosság, őszanyag.*

*Én, testvérem, lásd pirulok miatta,
de nem tudom, kis életem ki adta
és a halál célját sem ismerem.*

*Nem ismerem sem magamat, sem Téged
s e Mindenható Ismereülségek
roppant lavinája az Istenem.*

KULTURKRÓNIKA

A MONTESSORI MÓDSZER

Nemrég zajlott le Oxfordban az 5. nemzetközi Montessori kongresszus. A kongresszus alkalmából 14 különböző ország pedagógusai találkoztak. Következőkben a kiváló pedagógus módszerét mutatjuk be — a saját megfogalmazásában.

A kialakulás kora az élet legfontosabb időszaka. A rossz szellemi táplálkozás, a lelki intoxikáció lerombolja a jövő emberét ugyanúgy, mintahogy a fizikai rossztápláltság és intoxikáció lerombolja a testet.

A gyermek nevelése igen lényeges kérdés az emberiség jövőjét illetően. A múltban a gyermeket a társas élethez akarták idomítani s ezért mindenben a társas élet szabályainak törekedtek alávetni. A gyermek teremtő zsenijét az *utánszás* elve alá rendelték.

Ez a gyermek természetére történő társas élethez való idomítás egész sereg, a régi iskolai és családi nevelést illető hibára vezetett. Holott épp ellenkezőleg: a gyermeknek olyan környezetet kell teremtenünk, amelyben a felnőttek beavatkozása, tanítása és öröközése a minimumra szorítkozik. Minél tökéletesebb az ilyen környezet, annál kevésbé szükséges a felnőttek beavatkozása.

*

Korántsem a gyermek teljes magárahagyása a törekvésünk. A gyermek lelkét csak akkor tudjuk felszabadítani, ha szeretettel vesszük körül. Környezetét a legnagyobb körültekintéssel kell előkészítenünk. Új világot kell teremtenünk számára: a gyermek világát.

Alig bocsátjuk azokat a kicsiny, a gyermek által praktikusán felhasználható tárgyakat a rendelkezésükre, máris túláradó tevékenykedéssel esnek azoknak. A gyermek cselekedeteit szemmel láthatóan olyan akaratérő váltja ki, amely könnyen érthető célból tettek végrehajtására törekszik. A gyermek mindig tudja, hogy mit akar s tudja irányítani is magát.

Ebben az életkorban a munka szüksége a gyermekben erősebb, mint az evés vágya. Igen: a falánk gyermek eltűnik s egy dolgozó lép a helyébe. Az izgó-mozgó, rendetlenkedő gyermek helyébe egy csendes, nyugodt gyermeket látunk.

Természetesen: ha a gyermeknek nem biztosítunk személyiségéhez idomuló külső környezetet, úgy nem is tudja felhasználni azt a jelentékeny erőt, amivel a természet felruházta. Felsőbbrendű funkciói csak az energikus és folytonos gyakorlat által tökéletesedhetnek.

A „Gyermekek Házában“, ahol módszeremet alkalmazták, az osztályok viaszosvászonnal bevont könnyű butorokkal vannak ellátva: a viaszosvásznon u. i. könnyen észrevehető az ügyetlenség következtében keletkezett foltok s a gyermek könnyen eltávolíthatja azokat vízzel és szappannal. A butorok nemcsak azért könnyűek, hogy a gyermek jobban megválaszthassa munkájához a megfelelő helyet, hanem hogy a tologatások zaja nyilvánvalóvá tegye előtte cselekedete tökéletlenségét s mozdulata ellenőrzésére készítse.

A törékeny üveg vagy porcellán tárgyak viszont a gyermek előtt ügyetlensége következményeinek a megvilágítására hivatottak. A gyer-

mekre egy-egy eltört tárgy nagyon kellemetlenül hat és sokkal inkább inti vigyázatra, mint bármely szemrehányás.

Az ilyen szellemben berendezett környezet a legkisebb hibát sem engedi meg a hiba kijavítása nélkül. Így válik fölöslegessé a felnőttek beavatkozása. Különbösen is a gyermeket csak a környezet bája ösztökéli a cselekvésre és erőfeszítésre... Minden tárgy legyen vonzó; a butortörőlk tisztaszínűek, a seprőnyelek festettek, a kis kefék kedvesek, a szappanok rózsaszínűek és zöldek: minden szinte hívogassa a gyermeket.

Az az öröm, amit munkája végrehajtásával szerez magának célja minél tökéletesebb véghezvitelére ösztönzi. Oly lendülettel veti magát a munkára, ami kétségkívül belső szükségéből fakad. Ha pl. bicskát akar kifenni, addig köszörüli, míg teljesen elkopik. A gyermek cselekvései sorát mindig az az érzés határozza meg, hogy belső energiáit el *kell* használnia. Ilyenkor a belső ember cselekszik a külső szükségleteket túlhaladó hévvel.

Mikor három éves korában először sikerül neki cipőjét egyedül befűzni s begombolni ruháját, olyan derűs öröm árasztja el, aminek révén öntudatosává válik előtte saját értéke: ime, ő már független ember! Ekkor azután a legkevésbé sem hanyagolja el azokat, akik nála alacsonyabb fokon tartanak. Törődik, fáradozik kisebb testvére dolgaival; letörli annak asztalát s felmossa a padlót, ahova az elcsorgatta a levest...

*

Láttam egyszer egy kis gyermeket, amint melankólikusan ült egy tányér meleg leves előtt s nem akart semmiképpen sem a leveshez nyulni, mert megigérték, hogy ő terit, de az ígéretről megfélemedtek. Csalódottsága elhallgattatta testi szükségleteit; kis szíve sokkal nagyobb bajban volt, mint üres gyomra. A gyermeket mindig az elérendő cél ösztökéli. Valóságos torna ez, amelynek kiinduló pontja az intelligencia.

A tudósok is így összpontosítják magukat, ugyannyira, hogy a külső világtól teljesen elszakadnak. Ismerjük Archimedes történetét, aki mérési problémáján dolgozva elfelejtett menekülni az ellenség elől. Az ilyen koncentrációban a lélek visszahajlik önmagára. Ez a visszahajlás s nem a tudósok erudíciója eredményezi azokat a felfedezéseket, amelyek az egész társadalmat fejlesztik.

*

Az egyén csak az ilyen egyedülletben dolgozhat s ebben egy harmadik beavatkozásának semmi helye. Egy harmadik beavatkozása csak megakaszthat, rombolhat... Az egyedülletet, vagyis a koncentráció céljából történő külső elemektől való elkülönülést csak a lélek teremtheti meg s a környezet — a csend, a nyugalom és a rend következtében — csak közvetve befolyásolhatja.

A koncentrációban a belső élet előkészíti a külső élethez szükséges erőket. A koncentrációt a külső életben a rendes munka kétségtelenül megkönnyíti, ám az erőket csak a lélek intim gyakorlatai ujjtják meg.

Akik elvesztették a belső élet szükségének tudatát, olyan veszélyekkel teli uton járnak, mint az éhséget és fáradtságot megérezni nem tudó test.

Régen azt hitték s magam is azt gondoltam valamikor, hogy a kisgyermek képtelen összpontosítani figyelmét. De azóta igen sok igazi koncentrációban elmélyedt gyermeket láttam.

Láttam pl. egyszer egy négyéves kislányt, aki különböző nagvságu fahengereket illesztett be a hengereknek megfelelő dobozokba. Egész magatartása a legösszpontosítottabb figyelmet árulta el. Amikor minden hengert elhelyezett a dobozokba, kiöntötte s újból kezdte előlről. Már

negyvenedszer csinálta, amikor leültem a zongorához, hogy a társait énekeltessem. A kislány figyelemre sem méltatva, tovább folytatta munkáját, teljesen kikapcsolódva a külső világból. Csak nagy későn emelte fel a szeméit s az álmaiból ébredő gyermek tekintetével mosolyodott el derűsen. A gyermekek így fedezik fel legjobb érzéseiket s ilyenkor mintha olyan út nyílna fel bennük, mely egyenesen a szívékből jön. Előfordul némelykor, hogy olyan édes hangon, mintha valami titkot akarnának ránk bizni, azt mondják: „Kisasszony, én jó vagyok...”

*

Az érzelmek kifejlődése, a fegyelem ebből a titokzatos forrásból tartozik fakadni. Az én munkám mindig — a kísérletekre támaszkodva — azoknak a tárgyaknak a kifürkészésében állt, amelyek alkalmasak ösztökélni a koncentrációt és annak a kitanulmányozásában, ami a környezetben elősegítheti a koncentráció létrejöttét.

Igy keletkezett a módszerem.

A nevelés kulcsa kétségtelenül az, hogy ezt a koncentrációs állapott felhasználja s a gyakorlatban ez állapot mechanikus ismétlését mindarra irányítsa, ami a kultúrával összefügg, (mint írás, olvasás, rajz, nyelvtan, számtan, mértan, nyelvek, stb.) s ezekre megtanítsa.

*

Minden pszichológus egyetért abban, hogy csak egy tökéletes tanulási módszer van: a mély érdeklődéssel párosított élénk és kitartó figyelem. A gyermek nevelésénél éppen ezt a benső erőt kell felhasználni. Am a figyelemnek ahhoz, hogy fokozódhassék, a növekvő előhaladás ösztönzése szükséges.

Elvben a gyermeket elsősorban az érzékelhető tárgyak érdeklik. Később jönnek azután az ábécé, a számolás, a szavak megtanulása, a nyelvtan, a rajz, stb.

Az új nevelő hivatását nagy gonddal tartozik tanulmányozni. A nevelő elősegítheti a gyermeket emelkedésében a tökéletesedés és kultúra felé, de ugyancsak a nevelő az, aki mindent megsemmisíthet.

A nevelő mondjon le régi jogairól s erős legyen benne a meggyőződés, hogy közvetlenül a nevelő semmire sem képes. Sem kulturát adni, sem figyelmet tartani. Hígyjen a gyermeki lélek belső erőiben.

Ma a nevelők tanácsot adnak, javítgatnak, beszélnek saját gyakorlatukról és ismereteikről, — pedig amíg nem lesznek alázatosak, addig nem érnek el semmit. Közvetett munkájuk azonban annál hatalmasabb. A nevelők hivatása: a környezet teremtése; a figyelem összpontosító tárgy beszerzése; a gyermekek bevezetése a gyakorlati életbe s a kereső gyermek megkülönböztetése attól, aki eltéved.

Mindig nyugodtan, mindig készen odafutni, ha hívják!... A nevelő tartozik feláldozni magát a gyermekek szeretet- és bizalom-szükségleteinek.

A fontos nem a különböző rendszerek megtanítása, hanem azoknak a szellemi vonásoknak a konzerválása, amikkel már bírnak, hogy azután minden erejükkel azt adhassák a gyermeknek, amit adniuk kell.

Természetesen a gyermeknek kulturát is kell adni, hisz az intelligenciának működésre van szüksége a gyermek erkölcsi és szellemi erőinek megőrzése és kifejlesztése céljából.

A nevelő az új emberiség kialakításáért hoz áldozatot. Annak a lángnak a sorsától, melynek őrizése a nevelő hivatása. függ, hogy sikerül-e eloszlatni azt a sötétséget, ami az igazságot eltakarja s azt a hideget, mely legjobb erőinket bénítja.

(*María Montessori*)

MIHAIL SADOVEANU ARANY KÖZÉPUTJA. Mihail Sadoveanu több, mint két évtizede elérte írói pályája legfelső pontját és azóta nagyjában hallgattak róla, mint az új román irodalomnak hallgatva is rég elismert nagyságáról. Évente megjelenő köteteiről a kritika is ujabban csak rövid jegyzeteket írt, az esemény, az elismert irodalmi nagyság újabb és újabb megnyilatkozását egyszerűen regisztrálva többnyire az elragadott olvasó meghatott hangján. Ha volt ezekben a meleg üdvözlésekben némi ítélet, úgy az az írónak főleg a túlbőséget vetette szemére. (E. Lovinescu), amely egyesek szerint egyetlen akadálya, hogy a nagy író a kor egyik vezető szellemévé, a kor egészét kifejező klasszikusává legyen.

Ebből a viszonylagos — de évtizedekre nyúló — csendből, most egyszerre újból a közvélemény előterébe s bizonyos hírlapi harcok közép-pontjába került, bár, sajnos, nem írói minőségében, hanem abból az alkalmából, hogy eddigi magányát otthagynya (és hagyva a művészetet is) két nagy napilap főszerkesztőjévé lett.

Maga a tény nem meglepő, különösen ha arra emlékszünk, hogy latin országokban az írók közéleti aktivitása ismert írók hosszú sorának példájával szinte hagyományossá vált. Gondolunk Zolára, Azanára, Barbusere, d'Annunzióra, Marinettire, Gogára, Nichifor Crainicra.

Mint ilyen esetekben mindig, úgy most is a nagy író *írói* népszerűségének más területen való érvényesítéséről van szó, (ami általában véve csak helyeselhető) és így érthető, ha az ellenfelek azon igyekeznek, hogy az írónak elsősorban *írói* kvalitásait vonják kétségbe.

A tömjénezésig menő általános elismerés után már tehetetlennek bizonyult a háború utáni fiatalok irigy berzenkedése, amely viszont nem egyszer az ócsárlásig elment, mint például egy *Mihail Plovici* nevű irodalmár ad hoc kritikája, aki *A fiatal generáció negativizmusa* (?) című könyvében a nagy íróról „Sadoveanu, egy fölösleges prózairó” címen külön fejezetet írt. „Mintegy nyolcvan kötetében, — olvashatjuk többek között — meg lehet számolni néhány tizezer alkonyatot, naplementét, vándormadarak érkezését, zöldelő udvarokat, rózsaszínű őszt és kigyózó folyót... — Nem felsőbbrendű irodalom, hanem népszerűsítő irodalom...”

Ebből a mostani közéleti hajbakapásból az író babérkoszorúja bizonyára valamennyire megborzoltan fog kikerülni, de alig hihető, hogy ennek során az az általános népszerűség, amit Sadoveanu közvetlenül művei által és a nagy irodalmi tekintélyek közvetítésével már századunk első két évtizedében elért, megrendülne. Az ellenlábások kritikájával szemben éppugy, mint önmagának esetleges publicisztikai eltévelyedéseivel szemben írói tekintélyét őrzik a művek maguk, azoknak is főleg egy lényeges sajátosságuk, amely az átlag-könyvolvasó előtt mindig nagy becsben áll: a szigorú írói *mérséklet*, a minden extatikus kilengést szándékosan kerülő objektivitás, formában úgy, mint tartalomban. Ha vannak az új román irodalomban olyan írók, akiket az arany középut írójának nevezhetünk — úgy Sadoveanu ezek közé tartozik. Nem csoda, hogy egyik első elismerője volt néhai *Titu Maiorescu*, az egyik háború előtti konzervatív kormány minisztere és a román irodalom Gyulai Pálja, aki az Otto-Baueri fél-marxista szemléletű *I. Ghereá*-val szemben egy korszakon át tartó vitában a konzervatíven klasszikus irodalomnézet álláspontját védte. „Sadoveanu vázlatai — írja Maiorescu 1906-ban — erőteljesen eredeti alkotások, amelyeket minden társadalmi rétegünk és főleg a parasztok és kereskedők típusainak exakt meglátása inspirál és a leírt társadalmi réteghez tökéletesen alkalmazott forma juttat kifejezésre.” Általában Sadoveanu ahhoz a Iași-i irodalmi csoporthoz állott leg-

közelebb, amely a *Viața Românească* folyóirat égisze alatt a „népiség“ (*poporanism*) és ezen keresztül az orosz „narodnyicseszvo“ szellemi áramlatához kapcsolódott, de ugyanakkor sok szellemi kapcsolat fűzte az „ifju-konzervatívok“ (*Junimea*) intellektüel-mozgalmához is. Háboru után rövid ideig Averescu marsall csoportjához kapcsolódik, amely e csoportok maradványait felöleli...

Az írónak ez a közéleti helyzettsége nem akadályozta meg a legkülönfélébb felfogású kritikusokat abban, hogy érdeme szerint bírálja meg kiváló alkotását.

„(Sadoveanu) műve — irta a haladók egyik irodalmi tekintélye, *Mihail D. Ralea* — kvalitásban és eredetiségben talán csak Eminescuval és Caragialeval mérhető“. *S. Puscariu* Sadoveanu stílusáról írja: „...tisztá népies nyelvzet... gazdag nyelvkolorit... rendkívüli tehetsége a festői leírásoknak“. — *Harie Chendi* az elbeszéléseiről: „Meséje természetesen gördül, változatos és eredeti alakjai meglepik és lenyűgözik az olvasót“. — *Mihail Dumitrescu*-nak Sadoveanu műveiben a lírai zengés tűnt fel: „...arra készítette a kritikát, hogy elismerje még egy al-műfaj létezését: a lírai novelláét“ — és ugyanakkor megállapítja, hogy egyike „a román irodalom legbenszülöttebb figuráinak“.

Az idegen olvasónak ugy stílusában, mint a típusok megválasztásában éppen ez a tősgyökeressége tűnik fel leginkább, az az „aktív dinamikus, szinte harcias elem“ (*Ralea*), amely szelid, passzív lírai elmélyedéssel szövődik egybe, különösen „pandúr“ (hajdu)-történeteiben.

Ez aztán külön világirodalmi helyzettséget is kölcsönöz Sadoveanu műveinek. — Nem véletlen, hogy már 1910-ben német szerző is akadt, *Dr. Mathias Friedwanger* egyetemi tanár, aki Sadoveanuról hosszabb tanulmányt irt és hogy ez a könyv román fordításban Clujon jelent meg 1913-ban.* E könyv megállapításai, bár sok tekintetben elavultaknak látszanak és nem ölelik fel az író jelentős háborús alkotását, érdekesen vonják meg művei társadalmi határait.

„Nem szocialista író; meg se kíséri, hogy a viszonylatok megváltoztatására adjon útmutatást, legfennebb valamelyest magyarázza őket... Az embereket olyanoknak írja meg, amilyenek, vagy amilyeneként neki megjelennek. Sorsukat panaszolja, ha rossz dolguk van, de nem hiszi, hogy az irodalom dolga közbelépni.“

Ami Sadoveanu alkotásának már első periódusában olvasóknak és kritikusoknak feltűnt, azt látjuk minden művében, az maradt legismertőbb jellegzetessége mai napig: különféle ellentétek különféle kapcsolódása a művészi alkotás egységében. Eszmei téren: az orosz népies társadalomszemlélet kapcsolódik itt nyugati romanticizmussal; formai téren: szigorú emberrajzolás és ítélés a képzelgő lírával. Mondhatnók: a Chateaubriandnál és Victor Hugóval beöltött Tolsztoj és Gogoly. Az új hajtásban, Sadoveanuban, Gogoly és Tolsztoj társadalomkritikáját elnyomja a francia romantikusok istenkereső képzelődése, míg Chateaubriand és Hugo Victor rajongását feloldja az oroszok férfias ember- és társadalom-ítélete. Valami új jött létre, az „arany középut“ (itt is), amely éppen a maga ellentétességében és kevertségében nagyszerűen tükrözötteti nemcsak azt a kettős irodalmi hatást, amelyből levegőt kapott, hanem azt a *társadalmi* talajt is, amelyben gyökereit tartja: a századeleji román várost, Nyugatnak és Keletnek ezt a keverékét, a félhübéri falunak és modern tőkés nyugati városnak ezt a különös összetételét.

* Prof. Dr. Friedwanger—Mihail Sadoveanu: Traducere de I. E. Torontiu, Cluj 1913. Editia Petru P. Barițiu.

Nem „az összes rétegeket“, mint Măiorescu mondta, de egy bizonyos réteget, amely a maga gazdasági és kulturális primitívtségében és felületese elvi gyengeségében a legkülönbözőbb rétegek aspirációit keveri és egyesíti magában: az akkori (és részben mai) román városi kispolgárságot.

Részben ennek a rétegnek beállitottságát — helyesebben e réteg egy részének beállitottságát — képviseli az író mai publicisztikai szereplése is, amely az arany középut akar lenni a következetes haladó szellem és a visszarántó regresszió között: „józan“ konzervativizmus.

Igy hát bárhogyan is rángatják is róla a nagy író hírnevének köntösét — hiszen csak erről van szó — Sadoveanut közönsége, a könyv olvasó kispolgárok nagy tömege aligha fogja cserben hagyni. Számára Sadoveanu, a publicista csak azt jelenti, amit Sadoveanu, az író; most és ezután is csak azt, amit eddig is, amit kezdettől fogva jelentett.

(Köves Miklós)

EURÓPA A PAMPAKON. (Két szlovenszkói folyóirat története.) Pontosan hat évvel ezelőtt született meg és mult is ki egy jobb sorsra érdemes szlovenszkói vállalkozás, az *Uj Munka*. Tiszteletreméltó szándékkal kísérelte meg összehozni a szlovenszkói szellemiséget minden irányból, de korántsem a korszerű felismerések irodalmi fair-playjének alapján. *Szvatkó Pál*, a lap szerkesztője „morituri te salutant“ címmel adott programot a háborúutáni harmincéves nemzedék tehetetlen székesítésének, a „remarquei“ gátlások jegyében. A halálraitélt, spengleri buval bélelt polgár utolsó rugaszkodásával akart Európát bohóckodni a provinciális közönség előtt. Szellemi porondnak szánta a lapot, ahol a szellem minden gladiátora megcsörgethette fegyverét, ha az európaiság jegyében mondanivalója volt. A sértett európai intellektus kétségbeesett menekülési kísérlete volt ez a vállalkozás.

Sajnos, a szándék már születése pillanatában halálra volt ítélve. Mint mindig, ha a szlovenszkói ugaron életes indulás jelei mutatkoztak, kéréhetetlenül lecsapott a kulturgyilkok és a lap szellemi hábája, a Szent-Ivány Kuria gyámja, nyilvánosan megtagadta és a „lefektetett irányelvekkel ellenkező“ indulásnak bélyegezte a lapot. Nem tartozik e pár sor keretébe, hogy a lap szellemében nem rejlettek-e olyan tendenciák, melyek a lapot előbb-utóbb az említett sorsra juttatták volna. Hogy azonban a lap mégsem természetes halállal mult ki, az már mindezekon túl a szlovenszkói szellemi közéletet jellemzi.

Azóta hat év mult el, s az *Uj Munka* halálraitélt polgára feltámadt és programnak szánt önvallomásában szenttelenül jelenti be, hogy „polgár maradtam“. Szégyeli, bántja, de a természete, hogy egyetlen fegyvere a pénz, írja tovább szó szerint *Szvatkó*. A halálraitélt bajnok hat év után sutbadobva az *Uj Munka* féle „ressentimenteket“, kiássa magából, hogy élete legvilágosabb polgári pillanatait a Riviérán, a „Tőke“ környezetében élte meg, ahol Durandartjával, pénzével az oldalán, félelem és gáncs nélküli Bayard lovag tudott lenni. A polgár, aki hat évvel ezelőtt halálfélelmes macabret járt és spengleri but és „minden mindegyet“ jajongott magából, most bajnoki kardját Durandart-ral cseréli fel és Bayard lovagra kíván emlékezni, míg polgári determináltságának materiális lényegét frakkos nizzai és st.-moritzi napjaiban véli felfedezni.

Ez az *Uj Szellem* plaidoyer-jének első bevezető része, ahol felvázolja *Szvatkó*, mint lett és maradt európai polgárnak. Csakhamar rájön azonban, hogy Szlovenszkon sohasem válhatik európai polgárrá, mert minduntalan beleütöközik valamibe, a magyarságába. Megjárja a szellem minden patrónusát Petroniustól Goetheig, fel-fel keresi Weimart, időnként a Quartierban sütkérezik. Nem segített. Leteszi Goethet

és ahol a világpolgárról álmodik, nefelejtset présel bele. Kezébe veszi a vidéki, szlovenszkói lapokat és eszmélni kezd.

A következő passzus arról szól, hogy hogyan találja meg hivatását és önmagát a szlovenszkói magyar kisebbség áldozatos ügyében. Ujabb bekezdés, mentegetőzés mindenfelé, ígéretés, majd fenyegetőzés. A végén programadás. De erről bővebben.

A lap első számának két szlovenszkói írója Szvatkó Pál és Paál Ferenc, mindakettő gyón. Szinte azt a benyomást kelti a lap, mintha bűntudatból fogant volna. Mintha iratlan vád lebegne felettük, mely alól kell, hogy tisztázzák magukat. Paál Ferenc *Jobbrafordulásom története* címmel vall és buzgó igyekezettel iparkodik az osztályok közötti válaszfalakat elmosni. Az önvallomás szükségyszerű műfaj ebben az esetben, több annál, kulturjelenség.

Amikor az író, tul minden exhibicionizmuson, egyetlen lehető módot és formát választhat, hogy megült lelkét szublimálja és a nyilvánosság előtt, lefelé és felfelé legitimációt nyerjen, Szvatkó és Paál magyarázkodnak, mentegetőznek, „ne ítéljenek meg a multból, hanem abból, ami jönni fog, mert eddig tanultunk, szemlélődtünk, szkeptikusak voltunk“, — majd tovább — „ez a lap nem vétett senkinek, a legbarbárabb harcmódor volna, ha előre elitelnék azért, mert írói másütt is működnek“. Így Szvatkó. — „Leszámítva néhány szép fiatal évet, tulajdonképpen mindig kívülállottam a világnézeti harcokon“. Így Paál Ferenc!

A pöz feltétlenül megejtő: a tékozló fiu, aki hat évvel ezelőtt kicsit nagyobbat merészkedett, most megkövet mindenkit. Mi lehet ennek a lapnak a programja, mely az irodalmi legitimáció mlgyszerzésének kinos jegyében született meg?

„Harcos humanizmust hirdetünk, de a mi humanizmusunk a páriák humanizmusa, azoké, akik lent vannak, azaz a humanizmust kapják és nem azoké, kik kötelessége, hogy a humanizmust kiosszák, mert fent vannak és hatalmon belül“. Tehát új, harcos kisebbségi humanizmus. Valószínűleg olyan logikai mechanizmus alapján, hogy, amint léteznek az uralkodó és kisebbségi népek, ugy vannak gazdag és proletárnemzetek. Nehogy tévedés essék, nem a Rollandok, Mannok, Malrauxk, Aragonok, Blochok harcos humanizmusa ez, mégcsak nem is a Capekeké és Nejedlíjké, új kisebbségi humanizmus „made in Slovensko!“

Ennek az új humanizmusnak az alapján hirdet az *Uj Szellem* keresztény bűnbocsánatot mindenkinek, még a „zsidónak, szocialistának és pogánynak is, aki keresztényül él“. „Sorsunkat ne érezzük vidékiességnek, hanem dolgozni akarunk az új formákért, az osztálytalan szlovenszkói társadalomért.“

Az eddig nagyszerűen felépített védőbeszéd itt dadogni kezd és a régi jó bevált szölamokhoz folyamodik: felekezeti és osztálytestvériség, osztálytalan társadalom, stb.

Szvatkóék vállalkozása az irástudók árulásának egyik drasztikus esete. Elvégre nem lehet egyidőben Goethebe, ahol a világpolgárról álmodik, nefelejtset préselni s Francoéknak tapsolni. Vagy a „napilap az szükségleti cikk, esemény és kommentárkrónika“ ott lehet?!

Európát kívánunk játszani a pampákon, írja Szvatkó, ebben a játékban azonban minden bizonynyal egyedül maradnak. (Szepesy László)

A CSEHSZLOVAKIAI MAGYAR SZINHÁZ KÉRDÉSÉHEZ nagyon sok szempontból lehet hozzászólni. Igen fontos a színház szervezés, a színészet, az utánpótlás, de elsórangú a mősor kérdés is. Mősor tekintetében színházaink Budapesthez igazodnak. Bármilyen értéktelen, si-

lány fércmunka kerül a pesti színpadokra, rövid időn belül válogatás nélkül viszontlátjuk színpadainkon. Ezzel korántsem általánosságban akarjuk lebecsülni a pesti színpadot, hiszen kaptunk onnan értékeket is, még az utolsó két-három esztendőben is, a mi színházainknak azonban nem szabad csak a pesti műsorból táplálkozni. Nagy a különbség Budapest és Szlovenszko érdeklődési világa között s ez a különbség főleg az új nemzedék világában éleződik ki. A mi igényeinket nem elégíti ki csak a szerelmi heppiendek fikcióvilága s a mi társadalmi elgondolásaink se kristályosodnak a méltóságos mamák trafikengedéllyel kapcsolatos óhajai köré. Nekünk egyéb is kell az életből; a mi napjaink tükrét, a magunk kérdéseinek felvetését akarjuk hallani. Ha pedig ezt nem kaphatjuk meg Pestről, tegyük úgy, mint a rádiós és kapcsoljunk át más városra. Fordítottasson a szlovenszko magyar színház darabokat a maga számára, olyanokat is, amiket a mai Pest esetleg nem bir el. Elég nagy a világ színpadi irodalma, van darab elég. Csak keresni kell.

A tények meghamisítása vagy legalább is tévedés volna állítani, hogy közönségünknek a mai műsor megfelel. Az értékes prózai munka még mindig az érdeklődés középpontjába kerül. Ilyenkor nem a reklám, hanem az irodalom és a művészet szeretete vonzza a közönséget a színházba. Kétségtelenül: a színház üzleti vállalkozás. A színigazgatókban azonban a művésznek el kell jutnia az előbbi tény felismeréséig.

Helyesen megválasztott műsornak természetesen megfelelő köntösben kell jelentkeznie. Bármennyit beszélnek az európai színházkultúra hanyatlásáról, új stílusú színjátszás és rendezés — különösen nálunk — még mindig lehetséges. A haladás szelleme, a folyton táguló láthatár itt is kifejezésre kell, hogy jusson. Necsak a drámai anyag, hanem az élet-té sűrítés külső és belső formái is ujuljanak meg. Művészi fejlődésre van szükség, mert elmaradtunk, sőt visszasüllyedtünk...

A színházkérdésnek természetesen igen lényeges, talán leglényegesebb része: a közönség kérdése. A közönség kétségtelenül csak akkor megy színházba, ha olyan előadást kap, amely megnyeri tetszését, vagy amelyről sejti, hogy érdekelheti. Viszont ennyi csupán nem elég, sőt vajmi kevés. A dolognak van egy másik oldala is: a közönség szervezetlen, Szlovenszkon nincs egyetlen egy oly' alakulat, testület, mely a közönséget összefogná a színház érdekében. Van ugyan színpártoló egyesület Szlovenszkon, de ez csupán egyletesdi, kishitű emberek összefüvetele, különös, a szlovenszko viszonyokra jellemző társadalmi megmozdulás, melynél csak egyéni vagy pártérdekek érvényesülnek és csak messziről a színház érdekei. Mindez azonban már az óhajok, a szervezés, a kezdeményezés kérdése s mi ebben a pillanatban bár követeléseket szögeztünk le, e követelésekkel valójában röpke fényt vetettünk színházaink függönyei mögé.

(Juhász Árpád)

A CSEHSZLOVAKIAI KÉPZŐMŰVÉSZETI ALAKULATOK. Több nemzetiségű államban egyebek közt a képzőművészek nemzetiségi megszólása is a homlokterbe kerül, ha valamennyire tájékozódni akarunk felőlük.

Csehszlovákiában nemzetiségek szerint külön csoportokba tömörülnek a szlovák, német és magyar képzőművészek.

A szlovákok több szervezetéből a három legjelentékenyebb az *UBS*, a *SSVU* és *SSV*. A legliberálisabb az *UBS* (*Umlecká Beseda Slovenská*). Ennek keretein belül helyezkedtek el eddig a haladottabb művészek. Természetesen ezen a szervezeten is meglátszik az idő. Legutolsó tisztújító közgyűlésén a vezető pozíciókat a maradékosztály nyerték el. Az egyetlen még legliberálisabb, bizonyos értelemben haladó szlovák művész-

egyesületet így most a sovinizmus fenyegeti. Ez semmikép' sem közömbös a szlovenszkói magyar képzőművészetre. A sovén szellem esetleges eluralkodása csak újabb akadályokat gördít — a csak emlegetésből és kevés eredményből már-már üres frázissá süllyedő — szlav-magyar kulturközeledés elé. Érdekes különben, hogy ép' a képzőművészet, vagyis az a művészeti ág, melyben a közeledésnek még csak formai nehézsége sincsenek — mint például az irodalom esetében a nyelvismeret hiánya — tizennyolc év után sem mutat fel semmi konkrét eredményt ezen a téren.

A SSVU világnézetileg a szlovák néppárthoz, Hlinkához közelálló művészeket csoportosította, világnézetüknek megfelelő színvonalon. Más szellemben, hasonló összefüggések közt csoportosult a SSV. Ide tartozik megemlíteni, hogy pár évvel ezelőtt, az említett szlovák művészeti csoportok kezdeményezéséből indult ki az ugynevezett *Umleoká Rada*, az országos művészeti tanács megteremtésének gondolata. Ez a művészeti tanács, össz-szlovenszkói érdekvédelmi szervezetnek készült, nemzetiségi és világnézeti különbség nélkül, minden művészeti egyesület bevonásával. Pár hónappal ezelőtt a helyes elképzelés és szükséges kezdeményezés másodszer vészett el jórészt személyi harcokban.

A németek jelentőség szempontjából alig említhető csoportjukkal, a *Kunstverein*-ben tömörültek, a magyarokkal együtt. Érdekes, hogy amikor a regresszív befolyás alatt álló heinleinisták minden létező kulturszervezetet kisajátítottak Csehszlovákiában, a régi hagyományokkal rendelkező *Kunstverein* teljes mértékben távol tartotta magát a heinleinista befolyástól. Sőt, ha tevékenységét az utolsó időkben a helyiségében rendezett kiállítások szelleméből ítelnénk meg, úgy haladó irányba toldásáról beszélhetnénk. Tévedés volna azonban csak a külső látszat után itélni, hisz vezetőségében nem találjuk meg sem a német, sem a magyar haladó művészeket.

A csehszlovákiai Magy. Tud. Irodalmi és Művészeti Társaság, vagy népszerű nevén a *Masaryk Akadémia* tagjai között találjuk még meg a magyar művészeket. Az Akadémia művészeti osztályán körülbelül ugyanazok foglalnak helyet, akik a *Kunstverein*-ben. Tulajdonképpen az Akadémia hivatása volna a szlovenszkói magyar művészek szervezeti kérdéseinek a megoldása s a magyar művészek tevékenységének támogatása, mert ezen kívül kimondottan magyar művészeti társaság Szlovenszkon nincs. A társaság mai szervezeti formái között azonban legnagyobb részt úgy anyagilag, mint szellemileg az önadminisztrálás problémájával küzdök. A szlovenszkói magyar képzőművészet szervezeti kérdéseivel érintkezési felülete a lehető legminimálisabb, sőt mondhatni: semmi. Eddig szokásos évi tagkiállítása is elmaradt, pedig a képzőművészettel szinte csak ez az egyetlen tevékeny kapcsolata a Társaságnak.

Ez volna röviden a szlovenszkói képzőművészet szervezeti kérdésének képe a centrumban, Pozsonyban.

Vidéken, Komáromban a Jókai Egyesület Szépművészeti Osztályában, a J. E. Sz. O.-ban, Kassán a Kelet-szlovenszkói Múzeum körül csoportosultak a művészek adottságaikhoz mérten, provinciális keretek között.

(Lőrincz Gyula)

TRANSZILVÁNIAI DOLGOK. Jancsó Elemér a *Láthatár* című Budapestben megjelenő folyóiratban tanulmányt irt *A transzilvániai tudományos élet-ről*. A kérdés megérdemelné, hogy az egész közleményt ismer-tessük, mert hisz oly kevés szó esik a nehéz sorú és a népszerűségből ki-rekesztett tudományos munkálkodásokról, hogy egyszer ha alkalom nyi-

lik beszélni róluk, meg kellene ragadni ezt az alkalmat. Jancsó Elemér tanulmánya azonban kitér a *Korunk* tevékenységére is, — el kell itt nyomban ismernünk, hogy cikke tárgyához méltó tárgyilagossá mértéktartással — és így az általános ismerkedés és véleménynyilvánítás helyett a *Korunk* dolgáról kell ezen a helyen beszélnünk.

A tanulmány így ír a *Korunk*król:

„A háború utáni transzilvániai magyar tudományos élet e második korszakában indul meg 1926-ban Transzilvánia egyetlen magyar nyelvű társadalomtudományi folyóirata: a *Korunk*. Ma a *Korunk* a Helikkal együtt tizedik (tévedés, a *Korunk* tizenkettedik) évfolyamába lépett. Megindítója Dienes Jenő (tévedés, Dienes László) az akkoriban megszűnt *Napkelet* helyébe akart az akkor még Transzilvániában nagyon erős polgári radikális rétegek számára orgánumot teremteni... Nagy hibája, hogy transzilvániai dolgokkal csak ritkán és inkább ujabban foglalkozik, de ez a munkatársak hiányával magyarázható. Szerkesztője, Gaál Gábor igyekszik a lapot nemcsak Transzilvánia, de a határokon is túl élő magyar társadalomtudományi kutatások orgánumává fejleszteni. A *Korunk* *merov irodalompolitikai elzárkózottságának tulajdonítható, hogy a transzilvániai irodalommal szemben világnézeti okokból nem tudott felmelegedni*, holott erre az általános kisebbségi helyzet módját nyújtott volna. Mindenesetre nem egy irodalmi és világnézeti kérdés megvilágítására adott alkalmat a *Korunk* és az általa képviselt harcok irodalomkritika. A transzilvániai magyarság és tudományos törekvéseink érdekében állana, ha a ma már meddő világnézeti harcok és viták helyett egy elvi realista programban egyesülnének a tudományunk és irodalmunk szabadságáért küzdő irodalmi és tudományos kisebbségi folyóiratok. Az egymással szembeni küzdelem és a külön csoportokba fejlődés sem a lapoknak, sem a gazdasági válságban vergődő kisebbségünknek nem válik hasznára.“

„Az igazság leszögezése azt kívánja, hogyha a rövidség miatt... tudományos műveinek és íróinak felsorolásától el is kell tekintenünk, mégis hangoztatnunk kell, hogy európai látókör és tudományos felkészültség tekintetében... a marxista transzilvániai tudósok között sok kiváló és értékes embert találunk.“

Mindazt, ami elismerés ebben a közleményben, legfeljebb, ha köszönettel nyugtázzhatja a *Korunk* és nyugtázzhatják azok, akiket illet, arról azonban jó volna beszélni ezuttal is, hogy mit perhorreszkál a *Korunk*nál Jancsó Elemér. Hibáztatja elsősorban, hogy a folyóirat „transzilvániai dolgokkal csak ritkán és inkább ujabban foglalkozik“, de mindjárt talál mentséget is a munkatársak hiányában. Kétségtelenül van valami igazság abban, hogy mulasztások terhelik a szerkesztést. Legyen szabad azonban Vergiliust idézni: „Tantae molis erat“. Oly nehéz volt... Nem éppen azért, mert hiányzottak az errevaló munkatársak, hiszen vannak még bírák... bocsánat, bírálók Transzilvániában is. De olykor az ember szívesebben nem beszél, mint bírál, mert „az egymással szembeni küzdelem... kisebbségünknek nem válik hasznára.“ Talán ez volt a legnehezebb, ezzel a hallgatással beszédessé tenni a néma bírálatot és minden másnak, ami nem éppen transzilvániai, bírálatával hatni igyekezni — sebek osztogatása nélkül is — a transzilvániai irodalmi és tudományos életre. Való igaz, hogy a történelmi materialista világnézet szemszögében az idealisztikus életbölcseleten épülő alkotások egy távoli világ hidegségével hatnak, tehát felmelegedni irántuk vajmi nehéz, ha csak nem anynyi költői tűz lobog bennük, mint pl. Tamási első Ábel kötetében, de irodalompolitikai elzárkózásról beszélni mégsem lehet. Transzilvánia új irodalmának első szakasza immár lezárult, ez az irodalom már nem a bi-

zonytalanságban tapogatózik, a korszellem divatossá és népszerűvé tette Transzilvánia határain túl is, érthető tehát, ha a Korunk ujabban úgy érzi, hogy alkalmazhatja a maga mértékét anélkül, hogy bántó ridegségnek hatna tárgyilagosságra való törekvése és szeretettelenségnek a maga sajátos irodalomszemléletének módja. Ami a transzilvániai irodalom serdülő ifjúsága idején meggondolásra ösztökélt és elnézésre, sőt hallgatásra intett, ma immár az erőteljes fejlődés korszakában már bírálatra és szókimondásra kötelez. Jancsó Elemér lojálisan elismeri, hogy a múltban a Korunk és az általa képviselt irodalomkritika nem egy irodalmi és világnézeti kérdés megvilágítására adott alkalmat. Éppen ezért nem értjük, mért tartja ma már meddőnek a világnézeti vitákat és akarja egyesíteni egy elvi realista programban a tudományunk és irodalmunk szabadságáért küzdő irodalmi és tudományos folyóiratokat. Nem felelet erre, hogy a külön csoportokba fejlődés árt a kisebbségi érdekeknek. Jancsó maga állítja, hogy a szembenálló vélemények kapcsán nem egy kérdést sikerült tisztázni. A közös akol aligha lett volna jó erre a múltban, de nem hisszük, hogy jó volna hozzá a jövőben. A tudomány és az irodalom szabadságáért való küzdelem azt is jelenti, hogy a közös célért harcoló csoportok megőrizték a maguk gondolat- és lelkiismereti szabadságukat, mert csak a szellemi függetlenség hitében lehet nagy eszményekért sikerrel cselekedni.

Jancsó Elemér tanulmánya, mint fentebb már idéztük, utal arra is, hogy Gaál Gábor igyekszik a Korunkat nemcsak Transzilvánia, de a határokon kívül élő magyar társadalomtudományi kutatások közlönyévé is fejleszteni. Nem hisszük, hogy ez a szándék és tágabb tartalmi keret kevésbé tenné transzilvániaivá ezt a folyóiratot. Egy ország irodalma aligha merülhet ki regionális ábrázolásban és ha elsőrangúan fontos is, hogy népi és nemzeti kulturájából a maga legsajátabb és legsajátosabb értékeit kitermelje, ép' annyira szükséges, hogy az egész társadalomról valóságos képet nyújtson és a külvilág kulturális eredményeit is feldolgozza. Az a körülmény, hogy a távolabbi kulturák szálai, mint egy gócban, Transzilvániában találkozhatnak, legalább annyira sajátosan transzilvániai kultureredmény, mint az, amit Transzilvánia kulturája önmagában létrehoz. Ha Transzilvániát csupán Tamási Aron, Nyíró József és más székelyek irodalma jelenti, akkor van egy *másik Transzilvánia* is, az a Transzilvánia, amely a transzilvániai Szilágyi András, meg Nagy István mellett helyet adott egy csomó másutt született és másutt élő írónak is. Nem véletlenül írjuk azt, hogy, *másik Transzilvánia*. Egy budapesti könyvkiadóvállalat komolyan foglalkozik azzal a tervvel, hogy *Másik Transzilvánia* cím alatt kiad egy anthológiát azoknak az írónak elbeszéléseiből, akik Transzilvániában közlik írásaikat és kulturálisan oda tartoznak, ha nem is ott születtek. Igen, kell lenni egy *másik Transzilvánianak* is, ahol az élet valóságát nem takarják szép, himes szavak, ahol tudomásul veszik, hogy másutt is van társadalmi valóság.

Lássá be Jancsó Elemér jeles kartársunk is, hogy ennek így kell lenni.

(Ujvári László)

UJ FESTŐI TÖREKVÉSEK TRANSZILVANIÁBAN. A XIX. század végének művészete, az impresszionizmus alig élte túl a századot, amelyben született. A rákövetkező művészeti irányzatok legtöbbjének élete még rövidebb. Az expresszionizmusé alig két évtized. Az impresszionizmus a természet új meglátását hirdette, de csak a felszín felbontásáig jutott el, az expresszionizmus meg éppen a végsőkig vitte ezt a felbontást; a természeti elemek önálló életet kaptak benne, a szín- és

forma-hangulatok ködös, konkrét tartalom nélküli élmények kifejezőivé váltak, kollektív élményre törtek s közben csak igen kevesek közelítették meg. Ha értékük és hatásuk a művészetek alakulásában letagadhatatlan is, hisz az új formanyelv új lehetőségeket hozott, a sors megfosztotta őket az új mondanivalók ajándékától s azoknak juttatta, akik számára a művészet nem csupán atelier-probléma, hanem komoly társadalmi cselekedet. Az ilyen művészet megjelenési formái természetesen fölötté változatosak. A művész néha heves és ösztönző, mint *Kollwitz*, máskor keserű és kegyetlen, mint *Georg Grosz*, de valamennyinek közös vonása, hogy nem hisz az önmagáért való művészetben. A képzőművészetnek ilyen értelmű felfogása nálunk is jelentkezik. Mint mindenütt a világon, itt is elsősorban a grafikát sarkalja új utakra, amely természeténél és hagyományainál fogva meghittebb viszonyban van az emberi és társadalmi témával, mint a festészet. Néhány szociális érzékenységgű fiatal művész nálunk is kísérletet tett a társadalmi témavilág megközelítésére, ha ezek a kísérletek még nem is vezettek teljes sikerű művészi alkotásokhoz. A rajzón néha még gyámoltalan az új társadalmi témavilág lehetőségeivel szemben, máskor pedig kiszolgáltatja magát a téma művészi csábításainak. A nagy rajztudású *Ruzickay György* pl. nyitott szemmel figyeli a korjelenségeket, amiket kissé riportszerű formában rögzít meg, viszont jelképesre hajló elképzelései fellengős alkotásokra csábítják. *Leon Alex* és *Kazár László*, bár még a tanulóévekben, de biztató törekvésekkel a társadalmi kavargásból s a város és a falu nyomorultjainak életéből lesik el témáikat. *Keleti László* pacifista rajzokkal jelentkezett, amiket azonban hiányos rajztudásával nem tudott megóvni a plakátszerűség végététől. Hangsúlyozott művészi igényrel, bár még sok kezdetlegességgel lépett fel *Gy. Szabó Béla* *Liber Misororum* c. metszetyűjteményében, melynek igen nagy kárára van a művész bágyasztó érzelmessége. Utóbbi művei azonban nagy fejlődésről és edződő művészi határozottságról vallanak. Az említettek sorához csatlakozik legújabbán a festő *Klein József* cluji kiállítása anyagával. K. a dolgozó embert festi. Témái rőzsehordó emberek, fáradt asszonyok, földások, megfeszített inu lovak, olvadó aszfalton dolgozó munkások. Általában: a munka; közelebbről: minden ideálizálás nélkül az inak szakadása, a verejték, a munkaküzdelem. Valamennyi képe témája fölött a munkássors komor felhője. Színei világa is: komor, szegény és reménytelen. A színek soha sem válnak játékosná. A cél: a dolgozó ember minél hivebb, sűrítettebb kifejezése. Klein József ebben az értelemben naturalista, se felfogásában, se tárgyában nem tér le eredeti vonaláról: a dolgozó ember ábrázolásáról, ahogy azt a város kövén, falvak határán, hegyek között vagy négy sötétlő fal nyomasztó atmoszférájába ékelve megfigyelte. A művészet igazi hivatásának tudata mindenképp a transzilvániai új festői törekvések jó sorába iktatják teljesítményeit. (L. M.)

DERKOVITS GYULA tragikus halálú magyar festőművésznek méltó emlékekkel áldozott a budapesti *Gondolat*, amikor az új magyar festői realizmus mesterének *1514* című fametszetsorozatát a közönség széles rétegei elé bocsátotta. A tárgyilagos, korszerű kiállítású mappa az *1514* eredeti, nagyméretű fametszeteinek kisebb másait tartalmazza. A tizenegy képhez *Kállai Ernő* írt előszót, magát *Derkovits Gyulát* pedig *Bálint György* méltatja. A sorozat egésze a Dózsa-mozgalom eseményeit foglalja össze. A nagy esztétikai műveltségű *Kállai Ernő* a viharzó képsorozatról írva, azzal zárja cikkét, hogy „vétkeznék, aki ezekkel a véres valóságot idéző látomásokkal finomkodó kritikai légtornászmutatványokra lendítené magát.“ Bizonyos, hogy Daumier, Zille, Kollwitz,

Grosz, Masereel körében Derkovits egyenrangú művész, aki a mai Európa grafikában élő arcképén a legjellemzőbb vonást hozta meg: a Kelet-középeurópai parasztvalóság vonalát. (Hogy Derkovits milyen szorosán beletartozik a legnagyobb mai grafikusok sorába, kiadatlan ceruza és tollrajzainak száza bizonyítanak. Ezek nélkül természetesen a Derkovits életművéről alkotott kép hiányos.)

Fiatal, küzködő magyar képzőművészeink, ha arra a kérdésre keresnek feleletet, hogy mikép' lehetnének művészetükben magyarok, úgy, hogy a világhoz is szólhassanak, Derkovits életművében keressék a választ! (m. j.)

GAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A KONJUNKTURA FORDULÓPONTJÁN

(Hogy a válságnak nincs vége; hogy csak látszatkonjunktura van, amely főleg terméketlen befektetéseken alapul; hogy ez a tevékenység magában hordja összeomlása csiráit — minderre különböző cikkeinkben itt már rámutattunk. De a „fellendülés“ most olyan fordulatot vett, hogy állításainkat nagytőkés oldalról igazolják. A nyersanyagoknak már februárban érintett viharos emelkedése borította gondba szerte a világon a nagytőkéseket, akik most meg akarnák állítani az égbenyuló „prosperity-t“, ezt a — ma már felismerten egészségtelen — fellendülést. Fordulóponton állunk. Míg néhány hónappal ezelőtt csak azt hallottuk, hogy a válságnak vége, addig ma a bekövetkezhető összeomlásról és ennek megátlásáról cikkeznek. Az olvasó elámulva kérdezhetné: honnan ez a hangulat? Hiszen továbbra is emelkedik a termelés, a világkereskedelem — ha lassan is — növekedik, az árak emelkednek, valamelyest csökken a munkanélküliség. Mi történt, hogy a polgári közgazdák nem tremélik többé a maradék munkanélküliség felszivódását és a válság megmaradt betegségcsiráinak kimulását a fellendülő termelésben?)

Az állítólagos javulás országoként önellátásos alapon következett be. A gyógyíthatatlan betegség fennállását országoként más tünetek mutatják. Mielőtt azonban a jellemzőbb országokat sorba vennők, utajjunk újra a közös tényezőre, a nyersanyagok áremelkedésére.

Ez az emelkedés nemcsak az 1936 őszi pénzüértékelő országokban, hanem szerte az egész világon mutatkozik, legnagyobb mértékben a fémek árában. Így pl. egy év alatt megkétszereződött a réz, ólom és cink ára. Ennek az áremelkedésnek nagyobbik fele azokban a hetekben zajlott le, amelyek az 1500 millió fontsterlinges angol felfegyverkezés befejeztését követték. Az ok és okozat kapcsolata nyilvánvaló. Gondolkodó termelők, a nemzetközi fémkartellek fejei ezt az áremelkedést nem örömmel, hanem megdöbbenéssel fogadták, látva a távolabbi következményeket. A fegyverkezési keresletre számítva a nemzetközi spekuláció ez alkalommal nem valutában, hanem fémekben „dolgozik“. A fogyasztók pedig, későbbi áremelkedésre számítva, sietnek raktárra vásárolni. Sokan pedig, akik idáig otthon vagy safe-ben őrizték pénzüket, most a pénz értékállandóságában végleg csalódva, friss szerelemmel fordulnak a sokat ígérő fegyverkezési fémek felé. Így ma az egész világon újra felveszik a termelést olyan bányák, amelyek azelőtt bezártak, de a mai magas árak mellett újra kifizetődnek. De a nemzetközi kartellek előre látják, hogy az árak olyan magasságra fognak felküzni, hogy talán már

néhány hónapon belül katasztrofális visszaesésre kerülhet a sor.

A fémeknek, valamint más nyersanyagoknak ez a (fegyverkezési, pénzeértékelési és pszichológiai okokból kiváltott) megdrágulása először csak a félgyártmányokban, majd a készárak nagykereskedelmi áráiban érezteti hatását, végül a kiskereskedelmi árak emelkedésével a megélhetést fogja megdrágítani, ami újabb bérharcokat von majd maga után. Míg a látszatkonjunktúra során sikerült a tőkésrendnek valamelyes kedvező egyensúlyt létrehozni a bérek és árak viszonyában, addig ez a nyersanyagdrágulás az egyensúlyt megbontja. Magasabb árak, magasabb bérek végeleáthatatlan és emelkedő csigavonala bontakozik ki a tőkésrendet féltő gondolkodók előtt. Ez a már kezdődő jelenség infláció, ha lényegesen különbözik is a huszas évek inflációitól. Akkor a fedezetlen bankjegykibocsátást, a fizetési eszközöknek aranyfedezetnélküli derűre-borura való szaporítását értették infláció alatt. Ma más a helyzet, hiszen a fontosabb országok pénznemei arannyal bőségesen alátámasztottak. De kiderül, hogy ez az áremelkedés az árak és bérek olyan megpuffadását idézheti majd elő, amit végzetes hatásaiban nem lehet ellensúlyozni semmiféle pénzügyi rendszabállyal, aranytartálékkal, vagy kamatlábemeléssel. Gondolkodó tőkésék irtózáttal ismerik fel a marxi igazságot: a tőkésrend termelőeri kormányozhatatlanok. Mégis, a kormányok országonként más és más intézkedésekkel próbálják az inflációs jövőnek elejét venni.

Kormányintézkedések dolgában elől jár az USA, amely még emlékezik az 1929-es nagy összeomlásra, amit ugyancsak óriási áremelkedések előztek meg. Igaz, hogy ott még ma is növekszik a termelés és a profit is. Egyes iparágak már megközelítik a 29-es rekordot. De a világ tőkési és aranykészletei az ideges európai országokból egyre az USA-ba ömlenek, ami az USA-nak cseppet sem kellemes. Az odaömlő pénz „dolgozni akar”, invesztálni, termelést növelni, ami a konjunkturát veszélyezteti. A világ aranykészleteinek átáramlása pedig a pénzkibocsátási lehetőségeket növeli, amint a tőkék átáramlása a hitelnyitási lehetőségeket, illetve veszedelmeket. Az USA pénzügyi kormánya ezért nemrég elrendelte, hogy az amerikai bankok u. n. kötelező tartalékjaikat május 1-ig az eddiginek egyharmadával növeljék. Másszóval: a bankok kötelesek betétjeiknek az eddiginél nagyobb részét készpénzben és a jegybankoknál levő folyószámlán tartani. Ez a rendszabály csökkenti a kihitelezésre rendelkezésre álló bankbetéteket, a betétek jelentékeny része — a hitelinfláció és az ezt követő drágulás szempontjából tekintve — „sterilizálódott”. A bekövetkező pénzsűke pedig emelni fogja a kamatlábat, így hátráltatja a vállalkozásokat a kölcsönpénz drágasága révén. Más természetű sterilizáló hatása van az amerikai dollárkiegyenlítő alapnak. Ennek az aranymennységnek rendeltetése, hogy állandóan készletben álljon, ha az amerikai kormány a dollárnak nem kívánatos árfolyamingadozása esetén tőzsdei műveleteket akar vele végrehajtani. Ez az aranymennység ugyancsak sterilizál, olyan értelemben, hogy nem használható (elvileg) bankjegykibocsátás fedezetéül. Azonban ugy a betétek, mint az aranymennységek sterilizáló hatása illuzórikus mindaddig, míg az államháztartás deficittel dolgozik és amíg a deficités államháztartásból kiutalt vállalkozói hasznok növelik a betéteket és így hitelnyitási lehetőségeket teremtenek. Ezért Rooseveltt arra törekszik, hogy mihamarabb visszatérjen a kiegyenlített állami költségvetéshez. Nagy kérdés azonban, hogy tudja majd akkor a munkanélkülieknek ma közmunkákkal foglalkoztatott millióit elhelyezni. Ma is jó néhány millió van az USA-ban, nem utolsó sorban azért is, mert az USA kivitele ma

termelésének csak 6 százaléka, holott 29-ben és azelőtt 12-15 százalék volt. Egyébként Rooseveltnem szabályozza az árakat. Ősz óta nagy áremelkedési hullám borítja el az amerikai nagykereskedelmi kimutatásokat. Sztrájkok máris vannak, de csak akkor kezdődnek el valójában, ha az áremelkedés áttérjed majd a kiskereskedelmi árakra is. Egyes vállalatok emelték a béreket sztrájkok nélkül is. A béremelések következtében kilátás van újabb munkásmegtakarító gépek bevezetésére. Ennek kettős következménye volna: először a munkanélküliség megnövekedése, másodsorban újabb beruházások a gyáripárban, ami új konjunkturanövekedést és így további áremelkedést jelent. Egyesek az egészségtelen áremelkedés ellen, mint egyetlen orvosságot a dollár újra való felértékelését ajánlják. Micsoda groteszk helyzet! Alig félévvel az őszi „pénzösszehangolás“ után máris változtatni akarnak rajta.

De változtatni akar rajta egy másik ország néhány közgazdásza is. A „boldog“ Svédország, amelynek gazdasági viszonyait januárban ismertettük, évek óta szilárd tagja a „sterling-clubnak“. Annál nagyobb pánikot idézett elő a devizatőzsdén *Gabrielsson* autógyáros februári nyilatkozata, amely szerint a sv. koronát fel kell értékelni. Miután éveken át dult a harc a nyugati aranyvaluták leértékelése körül, most egyszerre — felértékelésről esik szó, ha egyelőre csak mint lehetőségről, Amerikában és Svédországban. A svéd helyzethez nagyon hasonlít a norvég és finn gazdasági helyzet. Svédországban utóbbi időben az árak mennek a magasba. Ennek oka egyrészt a világpiac áremelkedése, így az erős gazdasági kapcsolatokat tartó Anglia belső árszínvonalának emelkedése, másrészt azonban a svéd konjunktúra ténye maga. A külföldre történő, nagyjában hadi természetű szállítások miatt az ország uszlik a tőkében, a vállalatok a haszonból finanszírozzák magukat. Ez a nagy pénzbőség egyenesen végzetes, mert az árak emelkedésével, vagyis a pénz elértéktelenedésével jár. Nemcsak a tőzsdei árnívót emelte a tőkebőség az 1933-as kétszeresére, hanem emelkedik a kenyér, vaj, zsir, cukor, margarin, hus, stb. ára is. A bérek szintén emelkednek valamelyest. A kiviteltre kerülő áruk 26 százaléka, a behozott áruk 11 százaléka áremelkedést mutattak rövid idő alatt. A svéd jegybank helyzete nemkívánatosan kedvező: 180 százaléka a bankjegyek arany- és devizafedezete. (1931 óta ezek a tartalékok megötszöröződtek.) Ekkora aranyfedezet már nem jó, amint ennyi fölös tőke sem jó: emelkednek az árak a nagy tőkebőség következményeként. Pénzügyi rendszabályokkal ez ellen bajosan lehet valamit tenni, hiszen a jegybank kamatlábmelése hatástalan volna, mert a vállalatoknak nincs szükségük hitelre. Az árakat a kínálat és kereslet egyensúlybahozatala révén csökkenteni, szóval az eddiginél többet termelni azért nem lehet, mert ehhez nincs elég nyersanyag és munkaerő. Ilyen körülmények között *Gabrielsson* ismertetett kívánságának célja a svéd korona belső vásárlóértékének megnövelése. Természetesen, a kijelentés következményeként mindenki sietett eladni idegen devizáját svéd koronáért, a jegybanknak használhatatlan devizatartalékjai megnövekedtek. Hogy az árak inflációszerű emelkedését meggátolják, úgy látszik, nem lesz más mód, mint a korona felértékelése, ámbar jelenleg erről a szociáldemokraták hallani sem akarnak, ezek inkább a bankok ki-hitelezési lehetőségeit akarják a fenti amerikai minta szerint szűkebbre vonni. Pedig az áremelkedés sem belpolitikailag, sem a kiviteli versenyképességének szempontjából nem kellemes. A svéd eset, ép' úgy, mint az amerikai, azt bizonyítja, hogy a válság okait pénzügyi rendszabályokkal nem lehet megszüntetni. Hol az a baj, hogy az arany kivándorol, hol az a baj, hogy sok az arany. A világfegyverkezés következtében

az aranyfedezet idegesen vándorol, az árak pedig kisiklanak a pénzügyi kormányzat irányítása alól.

Áremelkedés az uralkodó vonása az angol gazdasági életnek is. A mai fonststerling vásárlóereje csak háromnegyedrésze az 1932-es fontnak. Éveken át látszólagos válságmegoldás, vagyis fellendülés volt Angliában, mint az 1931-es új gazdaságpolitika következménye: elzárkózás a külvilág elől vámsorompókkal, szorosabb gazdasági kapcsolatok az angol birodalom tengerentuli tagállamaival, fontleértékelés, alacsony kamatláb, amely előmozdítja a vállalkozást. Ezek a hatóerők azonban lassan megszűntek hatni, mert az egész világon hasonlóként zárkóztak be, így a kiviteli versenyképesség csökkent, különben is az önellátásra berendezkedett országok mind kevesebbet vásároltak Angliától. Ezért is munkanélküli ma még a munkásság 13 százaléka, a kivitelre szoruló textil- és szénipar munkássága. Ma mindezen okok ellenére is konjunktúra van Angliában — fegyverkezésben. Minden józan angol tisztában van a fegyverkezés meddő voltával, minden gondolkodó angol tudja, hogy ezek a tőkék elvesztek, hogy az életnivó süllyedését jelenti a fegyverkezés, amely azonban logikus folyamánya a parancsuralmi országok által elkezdett fegyverkezési hullámnak. Mindezek ellenére nem tudják az áremelkedést meggátolni. Azok a közgazdászok, akik az állami munkák későbbi, rosszabb időkre való tartalékolását ajánlják, nem tehetnek semmit a fegyverkezés ellen, amely csak növeli a konjunkturát, emeli az árakat. Igaz, hogy valamelyest emelkedtek utóbbi időkben a bérek is, de az angol munkaügyi minisztériumnak rendelkezésükre álló kimutatása nem közli, vajjon csak névleg emelkedtek-e a bérek vagy reális vásárlóerőben is?

A bérek és árak problémája áll a francia népfronti kormány gondjainak előterében is. A Népfront ugyan béremeléseket hajtott végre már uralma elején, megrövidítette a munkaidőt, de ezek a tényezők drágítják a termelést, amely drágul azonkívül a világpiacon tendenciák hatása alatt is. Ellentmondásokkal telített a francia helyzet, így pártállás szerint hol a javulás, hol a betegség tüneteit hangsúlyozzák ki. Az igazság természetesen nem a középen van, hanem dialektikus természetű: a szocialista Blum vállalkozott a tőkésrendi termelés megreformálására. Ebből az alapellentmondásból következik minden egyéb. Hogy a tőkés rétegek bizalmatlanok Blummal szemben, az ezeknek a rétegeknek érdekeinél fogva világos. A drágulás ellen kormányrendeletekkel védekezni nem sok eredményt ígér. A kenyér ára Párisban 1935 ősze óta közel felével emelkedett, de az agráriusok további emelést kívánnak, amit a fogyasztók elleneznek. Csökkentenék a drágaságot, ha a kontingensek kibővítésével beengednék a külföldi árut az országba, hogy így a verseny leszorítsa a belföldi eladási árakat. Ez ellen tiltakoznak a francia gyárosok. A munkásság — az ellentmondásos helyzetnek megfelelően — nem egységes e kérdésben. Vannak, akik mint fogyasztók gondolkodnak és meg akarják nyitni a vámsorompókat a drágaság leküzdése céljából, vannak viszont, akik szívükben a francia nagytőke merev álláspontjával rokonszenveznek, az idegen áru okozta munkanélküliségtől való féltükben.

Az árak emelkedése még az olyan hadigazdasági országban sem kerülhető el, mint amilyen ma Németország. A bérek változatlanok. Az árak hivatalos statisztikája csak a megengedett emelkedéseket mutatja, a valóságban sokkal magasabbak az árak, mindenféle drákói rendszabály ellenére. Érezteti hatását a „Kanonen statt Butter“ jelszó következetes keresztülvitele. Az önköltség alatti kivitel ellenértékeként nem élelmiszert hoznak be, hanem (egyre dráguló) fegyverkezési nyersanyagot.

De mennyire össze kell majd huzniok a német dolgozóknak a nadrágszíjat, ha bekövetkezik a pótanyagok okozta drágaság!

Mindenütt emelkednek az árak, ami a „konjunktura“ természetes következménye. Mindenütt azon gondolkodnak, hogy építsék le a tulajó, veszélyesen jó konjunkturát? De mert a konjunktura ma elsősorban fegyverkezési, ezt nem lehet fékezni. Így a gondolkodó tőkészek tehetetlenül nézik, hogy következik be a rettegett árinfláció, amely a tőkésrend relative stabil viszonyait beláthatatlanul megváltoztatja. (Ádám Elek)

V I L Á G S Z E M L E

Ha a Spanyolország körül február 20. óta érvényben levő blokádot valóban végrehajtanák, úgy a köztársasági kormány győzelme biztosítva lenne. Am maga Eden ismerte be, hogy március 5.-én is pl. olasz csapatok szálltak partra Cadizban és az ellenőrzés tényleg oly fogyatékos és részrehajló, hogy meg lehet érteni az oroszokat, akik nem kívánják részvételükkel szankcionálni azt a játékot, melynek egyik téte Spanyol-Marokkó birtoka. E területnek német-olasz érdekszférába való bekapcsolása, amit Szidi Mohamed ben Ali nagyvezér, Franco embere is elősegít, nemcsak a franciáknak, hanem az angoloknak is kellemetlen, akik sietve a „Devonshire“ cirkálót küldték Tanger elé.

Az angolok Egyiptom és Spanyol-Marokkó előtt zárták le a Földközi Tengert az Itália elleni háború esetén, miután itt stratégiai helyzetük az olasz flotta- és légi-támpontok kiépítésével megnehezült. Az olaszok erősen megvetették lábukat a Közép-tengeren Malta körül, különösen a Sziciliától csak 100 km.-re, Afrikától csak 70 km.-re fekvő, csupán 83 km² nagyságu Pantellaria támaszponttá történt kiépítésével. Mussolini líbjai útján az Izlám védnökének szerepében tetszelgett (ki nem emlékszik Vilmos császár hasonló kiruccanásaira?), ami még feszültebbé teszi az angol-olasz viszonyt, amelyet amugyis kiélezett a négus meghívása az angol koronázásra. Olaszok az Ibériai félszigeten, a Baleárokon, Pantellarián, Tripoliszban — mindez indokolttá teszi az 1937-38-as angol tengerészeti előirányzat 105.065.000 fontját. „A flotta urrá lett a légi veszedelmen“ — jelentette ki az alsóházban Hoare tengerészeti miniszter, midőn az aeroplán és a csatahajó közti harc esélyei felől faggatták...

Anglia tehát gőzerővel fegyverkezik. A vasbeviteli-vám eltörlése ki egyenlítette februárban a nyersacél előállítás januári esését, de a vashiány még így is érezhető. A „British Iron et Steel Federation“ ezért fél millió tonna orosz vasércet hoz be. Erre a nagyságra jellemző, hogy Anglia 1936-os összvasércbehozatala csak 247.000 tonnát tett ki, melyből 84 ezer tonna volt orosz. Ugyanakkor az „Indian Iron and Steel Co“ 400 ezer tonna indiai vasérc évi szállítására kötelezte magát. A fegyverkezési konjunktura oly erős (a Vickers Ltd. pl. 1936-ban 1.6 millió font nyereséget ért el), hogy sok közzgazda már az eljövendő visszahatástól fél.

Anglián kívül Franciaország is rávetette magát a fegyverkezésre, minek kölcsönét háromszorosan jegyezték tul. E két ország és az USA fegyverkezése a birtokon kívül levő „revizionisták“ (Itália, Németország és Japán) ellen összehasonlíthatatlan finaciális fölényre támaszkodik

és ezért indokolt az a jóslás, hogy Németországnak és szövetségeseinek még ez évben kell „losschlagen“, mert az idő az ellentábor szövetségese. A Banca d'Italia aranykészlete, a lira régi értékén, 1935 októberétől 1937 márciusáig 3.8 milliárdról 2.4 milliárdra csökkent (ellenére az aranybeszolgáltatásnak és a Vatikán segítségének), Németország aranyfedezete a nullával egyenlő (hacsak a legendás haditartalékokat nem számítjuk) és Japán aranytartaléka is sorvadóban.

Anglia a nagy erőpróbán Dominiumai segítségére számíthat. A négy év óta főkonjunkturát élvező Délafrikai Unió ötéves fegyverkezési terve Fokváros megerősítését 15 hüvelykes ágyúkkal a Foka-szigetek felől, 750 repülőgép és 1000 pilóta előteremtését, 50.000 főnyi hadsereget, hadiszergyár felállítását Pretoriában és az ipari mozgósítás előkészítését tartalmazza. Bár Hertzog miniszterelnök szerint e Dominiumot már csak perszonálunió fűzi az anyaországhoz („nem vagyunk hozzákötve a nagymama kötényéhez“) és az új főkormányzó, Sir Patrick Duncan maga is délafrikai, Anglia bizhat ennek a háború esetén a Jóreménység foka körülhajózásának kényszerűsége által fokozott jelentőségű Dominiumnak a segítségével, mert a Délafrikai Unió jól tudja, hogy a Délnyugat-Áfrika és Abesszinia felől fenyegető veszély a Rajnánál és a Földközi-tengeren kiküszöbölhető. Hofmeyer belügy- és Pirov hadügyminiszter összetűzése a sárga bevándorlókkal való vérkeveredés tárgyában, ugyancsak az előzetes honvédelem szempontjából értékelendő. — Kanada az 1932-es ottawai konferencia által biztosított vámmentőségeiről mond le az anyaország javára: ezután az angol áruk csak 15 százaléka kerül vám alá. — Pearce ausztráliai szenátor kormánya nevében erősen visszautasította a németek gyarmatköveteléseit és Írország is, mely elszakadási tervekkel foglalkozik, egyelőre szorosabbá fűzi az anyaországgal gazdasági viszonyát. Még Nigéria koronagyarmat is siet 75.000 fonttal hozzájárulni az Empire-védelemhez.

Hollandia katonai költségvetését, mely 1936-37-ben 89 millió forinttal mulja fölül az 1935-évet, a parlament elfogadta, mert a francia Maginot-vonal következtében az ország „nyitott kapu“ Colijn szerint a jövő háborújában. Belgiumot Franciaország az „Armée de choc“ készletével biztatja a kollektív biztonság gondolata mellett való kitartásra, ami eszéyes is, ha a „Rex“ mozgalom lehanyaglik, amire Van Zeeland és Degrelle választási erőpróbája révén következtetni lehet.

A fegyverkezési versenybe a kis Dánia is belesodródott, holott első sorban gazdaságának növekvő rosszabbodására kellene fordítania főfigyelmét. Ezért utasította vissza Stauning miniszterelnök svédországi útján az „északi blokk“ tervét, sőt ezért nem lelkesedett az Oslo-egyezményért sem. Készül katonailag Svédország is. A Boden-Haparanda vasúttól délre nagy hadgyakorlatot tart, s a belföldi szükségletre hivatkozva korlátozza ócskavas kivitelét. Az ócskavasat a fegyverkezési ipar használja fel: a Bofors ágyugyár annyira elhalmozott megrendelésekkel, hogy az angolok egy 100 millió koronás megbízatását vissza kellett utasítania, Sandler külügyminiszter azonban Londonban ígéretet tett, hogy a Grängesberg bányák vasércét, mely eddig főleg Németországba ment, Angliába irányítják. — Dánia helyett Finnország jelentkezik partnerül az „északi blokkban“, ahol Cajander 5 szociáldemokratából, 5 agráriusból és 2 haladópartiból alakult új koalíciós kormánya elégtétellel hallja a tiszta szociáldemokrata Hansson kormány fogadalmát a marxizmustól való elfordulásáról. A svéd Bofors ágyugyár most Finnországban építi fel fióktelepét.

Az „északi blokk“ felé orientálódik Lettország is, melynek külügy-

minisztere a „vörös“ Skandináviában jár, mialatt odahaza sorozatosak a munkáselfogatások. Észtországban a parlament két háza az elnöki hatáskört kiterjesztő új alkotmányt tárgyalja. A gazdasági helyzet javulása következtében 1933-36-ban a mezőgazdasági kivitel értéke megkétszereződött. — Lengyelországban a Pilsudszky-rezsim zászlóhordozói, miután mindhárom ellenzéki párt (a nemzetidemokrata, a szociáldemokrata és az egyesült parasztpárt) a koalícióra való felhívást visszautasította, a feloszlatott „páronfelüli blokk“ helyébe új kormánypárt alapításával igyekeznek tömegbázist szerezni. A pártszervezés feladatát Rydz-Smigly munkatársa, Koc légionárius ezredes vállalta (Nemzeti Egységtábor). A pártalakulást az összes politikai tényezők hidegen fogadták s csak a jelentéktelen „Lengyel nemzeti munkáspárt“ csatlakozott hozzá, miután Moraczewski szakmai munkásszervezetei is visszahúzódtak. Így nemcsak a parasztságot, hanem a munkásságot sem lehetett megnyerni a kormánytábornak és a növekvő ellenállásról sorozatos letartóztatások, a népfront lapjának, a „Dziennik Popolarny“-nak betiltása, az országon végigfutó sztrájkhullám tanuskodik. Közben antiszemita hecccek zajlanak le, amelyeket csak az zavar meg némileg, hogy a legelőkelőbb famíliákról is kimutatják a zsidó keveredést, sőt azt is, hogy az utolsó lengyel király (Poniatovszki Agoston Sztaniszlauusz) vére se volt ment ettől. A németek felé való külpolitikai elhidegülést a birodalmi sajtó támadásai fokozzák. A német lapok a lengyelországi német iskolák megfojtásáról, a bebörtönözött kisebbségi szerkesztőkről cikkeznek és kimutatják, hogy míg Posenben és Pomerániában a földreformra szám-bajövő 673.000 ha. földből 411.800 ha. (61.2 százalék) lengyel és 261.200 ha. (38 százalék) német, addig a tényleges kisajátítás aránya fordított: 30.8 százalék lengyel, de 69.1 százalék német.

A belső viszonyok rendezetlenségének még ijesztőbb képét nyújtja Ausztria, ahol a nácik mozgalmának megerősödése, előőrseinek a kormányban való elhelyezése, újult kormányválságra vezetett és Mussolini a legnagyobb sietséggel hagyta el Afrikát, hogy keresztülhúzza a horogkeresztesek számításait. A német befolyás erősödését a Duna völgyében elsősorban Itáliának Angliával való konfliktusa teszi lehetővé, de épp a német veszély táplálja a Dunavölgyi átcsoportosulásra irányuló gondolatot is...

Az USA is fokozott iramban fegyverkezik. Edison, az új tengerészeti államtitkár a Walsh-Healy törvénynek, mely az államnak szállító üzemek 40 órás munkahetét írja elő, felfüggesztését kéri, az 526.555.428 dolláros flottaprogram gyors végrehajtása miatt. A tengerészek létszámát 110.000-re emelik és 81 hajót építenek, melyek közül 2 csatahajó, 3 repülőgépanyahajó, 11 cirkáló, 48 torpedóvadász és 16 buvárhajó. A hydroplánok közül 251-et újjal cserélnek ki, a Panama-csatorna Atlanti végén légi-, a Pacifik végén flotta-bázist építenek. A fegyverkezés meghozta az üzleti „boom“-ot (január-februárban már 9.16 millió tonna acélt termeltek, míg a régi, 1929-es konjunktúrában csak 8.83 millió tonnát), ami itt is sokak fejesóválására ad alkalmat, kik az elkövetkező visszaeséstől félnek — ezeket azonban a „ravaszok“ a biztos háború eljövendő özönvizének felidézésével torkolják le. A konjunktúra a munkásmozgalmat is erősíti. A Lewis-féle C. I. O. (Comitee for Industrial Organisation) végleg elvált a Federation of Labour-tól és a nyílt osztályharc útjára tért. Március harmadik hetében Detroitban 95.000, Missisipiben, Illinoisban és Indianában 130.000 munkás állt sztrájkban — illetőleg „ült“, ahogy a gyárak megszállását nevezik. — Roosevelt elnök kijelentése szerint nem pályázik harmadszor hivatalára, de addig is

annyira akar dolgozni a társadalmi problémák rendezésén, hogy útódja teljesen megoldhassa azokat. Első tevékenysége a gyermekmunka kiküszöbölésére irányul, első reprezentációja Mackenzie King kanadai miniszterelnök fogadása volt. — Kanadában különben Aberhard albertai miniszterelnök kénytelen volt az 50 éveseknek fizetendő 5 font havijáradékterv kudarcát beismerni, amiért a „gazdasági viszonyokat“ teszi felelőssé.

Mexikóban a földosztás végrehajtása sokhelyütt vérrel jár. Közben folyik a természeti kincsek nacionalizálása is. Az új „Corporation Nacional Mexicana de Petroleo“ átveszi a kormány összes kőolajüzleteit és a külföldi koncessziókat is, ha azok lejárnak — ami többnyire 1938-ban következik be. Bolivia is megvonta a Standard Oil of New-Jersey 2 és fél millió acres andesi koncesszióját, míg Venezuelában a külföldi kőolaj társaságok elleni maracaibói felkelés általánossá válással fenyegetett, úgy hogy Eleazar Lopez Contreras tábornok elnök fegyveres erővel osztott fel egy csomó pártot és diákszervezetet. Hondurasban a forradalmi „Liberális párt“ Umamem tábornok vezetésével folytatja a harcot Tiburcio Carías elnök ellen. Braziliában az 1938-as elnökválasztás vetélykedő klikkjei a kávépiacon vívták meg előcsatározásaikat. A harc a főkávétermelő Sao Paulo állam vereségével végződött, mely hiába korbácsolta fel mesterségesen az árakat, mert a Vargas-klikk az államhatárolomra támaszkodva a hitel megvonásával fenyegetődött. Így ismét a kávémegsemmisítés eszközéhez kellett nyulni. Vargas elnök azért mégis jónak látta az ostromállapot újabb 90 nappal való meghosszabítását. — Chileben a választásokon a jobboldal győzött. Ecuador törölte a nők választási jogát.

A latinamerikai nacionalizmus fellobogásának példái a Puerto-ricoi események is. Ponce kikötővárosában a tömeg megtámadta az USA rendőrséget, ami vérfürdőt vont maga után. Puerto Rico teljes függetlenséget követel, nem törődve a Fülöp-szigetek nyújtotta tanulsággal, ahol megszűnt az USA politikai, de megmaradt a gazdasági uralma úgy, hogy Quezon elnök „teljes“ függetlenséget követel vagy pedig az USA politikai fenhatóságának visszállítását az ezzel járó elvesztett gazdasági előnyökkel. A helyzetet Japán használja ki — Mindanao fővárosában, Davaóban már 150.000 japán él és Uj-Guineát is szeretné újabban „bérbevenni“ Nippon. A versenyfutás a Csendes-Óceán uralmáért „támponatok“ megszerzésében nyilvánul. Anglia az 1939-ben teljesen kész szingapuri erődítmény mellé megszerezte a Phönix szigeteket, az USA a Baker szigeteket és környékét vette birtokába, Japán mandátumszigeteit erősi lázasan. Japánban a Hajashi kabinet főhangadója, Jonai tengerészeti miniszter, ami a flottapárt diadalát jelenti a hadseregpart felett. Az új külügyminiszter, Szato most az oroszokat szeretné kibékíteni és e célból dezavualja kormányelnökét, aki szerint ezekkel nem lehet egyezsre jutni, viszont skeptikusan itéli meg az angol szövetség feltámasztásának esélyeit. A japán admirális nem fogadja el a csatahajók ágyúinak 14 hüvelykre való mérséklését, ami Angliát a 35.000 tonna-határ túllépésére kényszeríti. A nyersanyag-világkonferencián is kellemetlenkedett Angliának Japán az 1885-90-es Kongo-egyezmény (gazdasági egyenjogúság a gyarmatokon) kiterjesztésére irányuló javaslatával. Anglia tehát megkezdi Hongkongon a Stanley-félsziget megerősítését, Kina barátságát keresi és szívélyesebbé alakítja a viszonyt az oroszokkal. Az oroszokkal való békülésre törekszik Japán is, mert tudja, hogy a transzszibériai vasútnak már a Kabarovszk-Vorosilov (Nikolszk Uszurijszk) vonal kivételével elkészült a második vágánya, hogy az oroszoké a világ legnagyobb

buvárhajóállománya, melyből 40 Vladivosztokban van és hogy az ugrás-szerűen növekvő aranytermelés folytán a Szovjetunió 7 milliárd dollár aranytartálékkal rendelkezik — nagyobb, mint a cári rezsim a világháború kezdetén és azzal is tisztában van, hogy 1936-ban az orosz aranytermelés 400 millió dollárt ért el, míg a japánoké csak 110 millió yent. Amíg Japán a Hunchuni (Mandzsúria) és Tunghua (koreai határ) aranytelepeket kiépíti, addig az orosz termelés megduplázódhat (1937 első negyedében 35 százalékkal nőtt), már pedig egy háború nem utolsó sorban az „aranygolyók” csatája...

Japán tehát Kína felé is barátságosabb arcot vág és a gazdasági „együttműködés” szükségét hangoztatja. Nanking így visszanyeri külpolitikai mozgásképeségét és hevesen tiltakozik a külföldi tőke behatolásai ellen: utoljára egy japán aranybánya-konzorcium esetében. Kereskedelmi mérlege is javult: 1936-ban 1461.5 millió jüan behozattal és 705.7 millió jüan kivittel a passzív saldo 343.3 millióról 235.8 millió jüanra csökkent. Kína megszüntette az ezüstbehozatalt. 1936-ban 249.62 millió standard-dollárral többet exportált, mint importált ezüstről. Az ok: az USA bimetallizmusra való áttérése, ahova Kína ezüstje átömölt. A lassú gazdasági javulást a belpolitikai zavarok akadályozzák. A fontos Nankau szorosnál, mely Senszű Honantól elválasztja és Cinhajban (Kuku-nor tartomány) véres harcok folynak a vörösökkel, kik Hszü-Hsziang-csien vezetésével az alföldre akarnak kijutni. A beharcokat Vang-Csin-hui az új külügyminiszter az idegen koncessziók elleni fellépésével védi ki. Jünnan és Birma határán a kínaiak formális ütközeteket vívnak az angol határosztagokkal.

Indiában is folynak harcok. Ipi fakirjának felkelése Vazirisztanban egyre nagyobb méreteket ölt. A Tosi kerület fontos hidjáért és Damdil birtokáért folyik a harc, de Sir Robert A. Cassel indiai főparancsnok kijelentése, mely szerint a brit csapatok nem gondolnak kivonulásra, a bizonytalan politikai helyzetből is származik. A választások győztese, a „kongresszus párt” ugyan elfogadja a többséget nyert tartományokban a kormányalakítást, de nem az angolokkal való együttműködés céljából. Anglia mindenestre az eddig indiai közigazgatás alá tartozó Adent önálló gyarmattá teszi Sir Berard Reilly kormányzósága alatt.

Teljes önállóságra törekszik Sziám is, mely összes kereskedelmi és barátsági szerződéseit felmondta, hogy a szuverénitását korlátozó rendelkezésektől megszabaduljon. Faja Bahol ezredes kormánya Japán segítségével flottát teremt magának, ami az ország fontos stratégiai fekvése következtében sokat jelent. Az 1936-ban bevezetett új vámrendszer elősegíti az ország gazdasági konszolidációját.

Irán új kőolaj koncesszióján is meglátszik az önállóságra való törekvés. Az Amirian Oil Co.-nak adott keleti és északkeleti koncesszió nagy előnyöket biztosít a teherani kormánynak, melynek számára 4 hónappal a kikötött terminus előtt készítette el a dán-svéd konzorcium a Kaspi-Tenger-Teherán vasutat.

Sziriában még nem állt helyre a teljes nyugalom, úgyhogy Beiruthban még a Ramadán körmenetet is be kellett tiltani. Az 1926-os alkotmány helyreállítása következtében Ernil Edde libanoni elnök is kinevezte az új miniszterelnököt Ahdab személyében, aki a kamarában ugyan megszerezte 13:12 arányban a bizalmat, de Latakiában a zavargások még tartanak. Irak szabad zónát kapott a haifai kikötőben. Az anglophilek teljes iráki vereségének nemcsak Jazin pasa holttestének idegen földre való eltemetése a tünete, hanem a volt hadügyminiszter fivérének meggyilkolása is. Palesztinában is kiujuultak a zsidó- és angolelles ter-

rorcsekmények, amelyek egyik vezetője Izmail Abdul Hadi szíriai felkelővezér. Jeruzsálem ismét ostromállapotban van.

Egyiptomban a szabadelvű alkotmánypárt vezére, Mahmud pasa és az összes többi Wafd-ellenes pártok brüsszkirozták Nafiaz pasa kapitulációs konferenciáját. A híres El Azhar egyetemen a zöldségesek rendeznek tüntetéseket az „Anglophil“ Wafd ellen. Közben Cornwalli tábornok nagy hadgyakorlatot rendez a cyreneikai határon — ott ahol a négyszeres drótsóvény mögött az olaszok új hadiútja ér véget.

A Graziani elleni merényletet követő vérengzés alkalmával az odamenekeült bennszülötteket kiadó amerikai követséget Washington visszahívta Addis-Abebaból, talán annak a jelentésnek nyomán, amit egy szemtanu közölt a Timesben az olaszok retorziójáról, mely hír szerint Grazianit is felháborította. Tény, hogy ras Desta kivégzésével az utolsó szervezett ellenállás is megszűnt Abessziniában, melynek sorsa az egész új impériummal együtt majd a nagy világpolitikai arénán dől el minden más kérdéssel együtt. (D. F.)

S Z E M L E

P U S K I N

Puskin halálának századik évfordulója alkalmából a párizsi E. S. I. kiadó emlékkönyvvel hódol a nagy költő európai kultuszának. I. E. Pouterman, az emlékkönyv összeállítója, egy terjedelmesebb Puskin-életrajzon, a költő néhány francianyelvű levelén s néhány versének francia fordításán kívül Dimitri Mirszkij remek tanulmányát közti, amit a kitünő esztétikus francia nyelven irt az európai közönség számára — A következőkben D. Mirszkij tanulmányát közöljük teljes terjedelmében.

Sok tragikus guny van abban, amit Puskin és Európa regényének nevezhetünk. Puskin minden orosz írónál hevesebben szerette és áhitotta azt a Nyugatot, amely szelleme valódi otthonának tünt föl előtte. I. Miklós hajthatatlan zsarnoksága megfosztotta őt attól, hogy valaha is lássa Velencét vagy Londont; viszont egy nyugati férfi, az elzászi d'Anthés lett a gyilkosa. Halála után pedig hazájában körülrajongott művét Európa a legcsekélyebb figyelemre sem méltatta. Franciaország különösen kegyetlennek mutatkozott vele szemben: — „Lapos ez a maguk poétája“, — mondta Flaubert Turgenyevnek. Az, hogy Merimée valamennyire érdeklődött Puskin iránt, nem annak tulajdonítható, hogy nagy költőt látott benne, mint inkább annak, hogy ez az „athéni a scyták között“ ritka látványnak tünt fel előtte. Még ma is, amikor Dosztojevszkij és Csehov. az intellektüelek bálványai, amikor egy párizsi tizenötödik kerületi ucca Tolsztoj nevét viseli és amikor maga a megfoghatatlan Gogoly is kezdi éreztetni titokzatos varázsát, Puskinint illetően Európa még mindig Flaubert véleményénél tart. Egyedül a németek, akiknél a legenda-költés egy idő óta nemzeti inarág lett, vélik felfedezni a legapollóibb modern költőben a Dosztojevszkij-féle *Russenthum* előfutárát.

Nehéz az oroszoknak európaiak és méginkább latinok előtt Puskinról beszélni. A „szláv erények“ egyike sem található meg őbenne. Puskin nem misztikus, nem mélységes, nem barbár. Nincs meghitt viszonyban sem Istennel, sem a Természettel, sem a Tudatalattival. Szíve nem túl-

áradó, mint a Miskin hercege és hiába keresnök nála Csehov lenéző megbocsátását. Puskin képes megérteni anélkül, hogy megbocsátana. Az ő világa emberi és észszerű világ, amelyben erkölcsi és logikai törvények uralkodnak. Stilusa szűzi és mértéktartó, mentes minden exotizmustól és nincs benne semmi sejtelem vagy kuszáltság. De hogyan hitessük el a francia olvasóval, hogy Oroszország oly költőt szült, aki nemkevésbé klasszikus, mint Racine.

A klasszikus költészet élvezete bizonyos igyekezetet, jószándékot követel, amelyre az olvasó nem mindig hajlik. A klasszikus költészet „eleinte kevésbé kap meg“ és kevés olvasó várja ki, hogy „annál hevesebben kapja meg később“. Kell, hogy rákényszerítse valami százados hagyomány sulya, (ez kényszerítette, hogy végigrágja magát a régi-ken), valamely hibátlan izlésű, határozott elit, (mint az, amelyet Boileau irányított), vagy valami más tekintélyes és tiszteletet keltő külső erő. Egy külföldi véleménynek, különösen ha egy barbárság hirében álló országból ered, sohasem lesz annyi befolyása, hogy az európai közönséget melegebb érdeklődésre csábítsa, ami pedig a meggyőződés egyedüli módja. Amíg Oroszország a latin világ szemében nem válik a kiválóképű civilizált állammá, addig a franciák számára Puskin továbbra is csak az marad, ami Flaubert számára volt.

Az a „laposság“, amit Flaubert Puskinban látni vélt, végeredményben alig egyéb néhány szabatosan körülírható stilisztikai ténynél; a legfőbb: a metaforák hiánya. Márpedig a romantika óta a költeményt és a metaforát úgyszólván azonosnak vették. Metafóra nélkül nincs költemény, — ha csak nincs meg az emberben az a jószándék és igyekezet, amelyről szóltam. Puskinnál, akárcsak Racine-nál, a metaforák hiánya* a stilusnak abból a disztelenségéből és már-már elvontságából származik, amelyben a jelentés legcsekélyebb árnyalata s a hangtani értékek sokkal jelentősebbek, mint egy Keats vagy Hugo képgazdag stilusában. Ezek az árnyalatok a mű egészében elsőrendű szerepet játszanak és így azt kétszeresen is lefordíthatatlanná teszik.

Rémy de Gourmont azt állítja, hogy a metafora haladás a hasonlattal szemben. Szerinte a költő kifinomultabb érzékenységről tesz tanúságot, ha a csillagokat méheknek nevezi, mint ha azt mondja: a csillagok olyanok, mint a méhek. Ám Gourmontból szülője, a romantika beszél; ugyanis a romantikusok hozták vissza a költészetbe a primitív és misztikus gondolkodásmódot, amely egynek veszi a képet és a tárgyat és ezáltal kiindulópontja annak a költészet és az értelem közti szakításnak, amely a múlt századra oly jellemző. A jón Homérostól a thomista Danteig a hasonlat elégséges volt a képek egész világának birtoklására. — S a hasonlat az, ami valóban a legközelebb hozhatja egymáshoz a költészetet és az értelmet. A hasonlat a klasszikus világosság, szemben a romantikus alkonyfényvel, a logikus vonalvezetés, szemben az izgató színezéssel. A hasonlat lemond arról a becsvágyról, hogy megragadja az egész ködös tömeget, — a Mindenséget, — amire a romantikus Ixion tör, ehelyett egy adott pontra a lehető legfeszültebb energiát, megfontolást és szabatoságot összpontosítja. A hasonlat tevékeny. Nem hajol meg a külvilág terhe alatt, hanem akarata szerint hajlítja. Puskin nem tekintette a költészetet az értelem ellenségének; inkább az értelem egyik formáját látta benne.

* Természetesen, mindkettőjüknél találunk olyasféle szokványos metaforát, mint láng-szerelm (feux-amour), de széptani szempontból nem állíthatjuk, hogy ezek metaforák.

„Az ihlet, — mondta Puskin, — a benyomások felvételére és az eszmék elrendezésére, tehát fejtegetésére kedvező lelkiállapot. Az ihlet ugyanannyira szükséges a mértanban, mint a költészetben.“ Ez a mértani szabatosság hatja át Puskin egész művét és kölcsönöz neki néha olyan jelleget, amely inkább Henri Poincaré művével hozza vonatkozásba, mint a romantikus század valamelyik költőjével.

Mégsem az értelem serkenti Puskit leggyakrabban a költői munkára. A költemény az ő számára inkább szerkesztési, mint megismerési aktus. Szerkeszteni, alkotni, „módosítani a környezetet“ új tárgyak alkotásával, ez az íróművész feladata Puskin felfogásában.

Emellett külön kell választani Puskin művében egy sajátlagosan formai részt — sokban a legjelentősebb, ha csak a mennyiségre tekintünk — és egy rész megismerést, amelyben az ihlet mértani rendet lehel. Itt ezen a ponton igazolja Puskin a költészetéről alkotott legmagasabbrendű elképzelésünket: hogy az egy nem-euklidesi etika. És ha nekünk, oroszoknak, van valami jogcimünk arra, hogy Puskit Homeros és Dante mellé helyezzük, az művének második része, amelybe néhány lírai költeménye mellett a *Cigányok*, *Mozart és Salieri*, a *Péter cár lakomája*, a *Russzalka* és a *Bronzlovas* című elbeszélő költeményei tartoznak.

Puskin etikai élményének summája, mint általában az egész klaszszikus szellemé — a tragikum megismerése. Az ő tragikuma nem az Aischylos, a Bakhánszók vagy a Shakespeare tragikuma, inkább a Homeros, Dante, a Phedra, a Baudelaire tragikumával rokon. S ez az idő viszszahozhatatlan voltának, a jóvátehetetlennek a tragikuma, a kiváltképpen emberi tragikum. E megismerés zseniális kifejezése a Péter cár lakomája, amely sokunk számára a létező legmagasabbrendű költői alkotás. Szigorú és zord mű, mentes minden lirizmustól, az apollói tragikum tiszta kivonata.

„Apollói“ — ez az egyedüli jelző, ami illik Puskin tragikai művére, mihelyt elhagyja az idő dinamikus síkját és mint a Bronzlovasban statikus tragédiát választ tárgyaúl, amit az emberiség társadalmi alkata szül.

De ezek a művek, mint említettem, csekély számuak. Puskin költeményeinek nagyrésze és szinte összes prózai írásai, formai igyekezetű művek, egy fenkölt és lelkiismeretes mesterember kezéből kikerült „műtárgyak“. Mindazonáltal meg kell különböztetni köztük, aszerint, hogy több vagy kevesebb nem-széptani elemet tartalmaznak — olyanokat, amelyek bizonyos módon decentralizált alkatuak, és olyanokat, amelyek mentesek minden idegen elemtől és tökéletesen egységesek. A páratlan *Szaltán cár* összes költeményei közt a legtökéletesebb „műtárgy“. Tiszta költészetre találunk benne, amely mentes az „emberi jelentés“ minden csirájától.

Elbeszélései közül sem a *Nagy Péter mórja*, sem a *Dubrovskij*, sem a *Kapitány leánya* nem „tiszták“. A történelmi és társadalmi fejtegetés nagy helyet foglal el bennük. Puskin munkás energiája kétségtelenül jelentékenyen lecsapolta irodalmi mintái, a Walter Scott-regények bőbeszédűségét; a meseszöveg egyszerűbb; az öncélú leírásnak nyoma sincs, (különösen a *Dubrovskij*ban); mégis ezeknek az elbeszéléseknek az érdekessége nagyrészt az elbeszélte események érdekességének tulajdonítható. „Tiszta elbeszélés“ Puskin művében csak a *Pik dáma* (1834) és az 1830-ban kelt *Őt elbeszélés*, (köztük a *Pisztolylövés*), amelyet 1831-ben jelentetett meg a költött nevű Bjelkin Petrovics Iván hátrahagyott műve gyanánt, akinek egyedüli szerepe nyilván az volt, hogy együgyűségével és

irodalmi járatlanságával valószínűvé tegye a „tisztá elbeszélés“ műfaját.

Határozott és világos szerkezet; szigorú disztelenség; elvetése mindannak, ami az egész szempontjából nélkülözhető, — ezek az Elbeszélések (nemkülönb a Pik dáma) szembetűnő jellegzetességei; ezek ugyanakkor a „tisztá elbeszélés“ műfajának jellemző vonásai, legalábbis klasszikus formájában. De ahhoz, hogy a tisztaságot elérjük, még több kell: hiába az esetleges jellegű, emberi vagy lélektani érdek mellőzése, ha nem adunk hozzá bizonyosmértvű *valószínűtlenséget*, amelynek a szerepe: sakkban tartani az olvasó minden olyanirányú hajlandóságát, hogy az élet és a tapasztalat logikájának vesse alá azt, amit egyedül az elbeszélés egységéhez való viszonyában kell felfognunk. Mint ahogy egy robogó vonatban az utasok csak ahhoz a zárt s mozgásban lévő rendszerhez viszonyítva mozognak, ami a vonat, ugyanúgy a hősök is csak ahhoz a zárt rendszerhez viszonyítva cselekednek, ami az életrehívó meséjük. Ezen a viszonylaton kívül cselekedeteiknek nincsen értelme s nem alkalmasak semminő értelmezésre.

Magától értetődik, hogy egyedül a természetfeletti vagy meseszerű alapötletek kiválogatása még nem elegendő a tisztá elbeszéléshez. Dávid Garnett regényei pl. egyszerűen egy valószínű lélektan alkalmazásai valamely valószínűtlen helyzetből kiindulva. Ez lehet ugyan igen kedves játék, de semmi köze a tisztá elbeszéléshez, úgy ahogy azt Puskin művelte. Bjelkin elbeszéléseinek alapötletei tökéletesen polgáriak. Ezzel szemben, ahhoz, hogy az olvasó ki ne zökkenjen az elbeszélés zárt rendszeréből, épp a cselekmény „lélektana“, logikája kell, hogy valószínűtlen legyen, — nem okvetlenül képtelen vagy légbőlkapott, de legalább olyan, hogy a lélektani valószínűség ismérvei alkalmatlanok legyenek — és egyéb ismérvekkel álljanak vonatkozásban. Ez ugyanaz a fajta valószínűtlenség, amellyel a modern színház mesterműveiben találkozunk, a *Nyugati világ bohózatá*-ban és a *Dicső felszarvazott*-ban.

Ime ez az, ami homlokegyenest ellenkezik a bevett szabállyal, amely a valószínűséget egyik fő erénnyé avatta. Egy tisztá elbeszélés jelentése nem attól függ, vajjon megfelel-e a Természet törvényeinek, mint áttekinthető és változatlan rendszernek, hanem hogy megfelel-e az író lélek-erdejéből kiszökkent, tűnékeny és homályos *Gestalt* (alakzat) valóságának, tökéletesen és felbonthatatlanul s mégis úgy, hogy hasonló alakzatot idézzon fel az olvasó képzeletében. Ha nem tévedünk, a romantika tett legelőször kísérletet a tisztá elbeszélésre. Hoffmann* és Poe voltak Puskin mellett az úttörői. De éppen ha Poe-hoz hasonlítjuk Puskin, derül ki, mennyire klasszikus vagy ha úgy tetszik, apollói Puskin. Poe „tisztá elbeszélése“, pl. az Usher-ház összeomlása kétségtelenül mutat bizonyos egységet, de ez csak a *couleur* és a légkör egysége, valami hullámzó és sejtelmes hangulat. A hiányos áttétel itt-ott a nyers indulattól „megszaggatott szegélyeket“ (*ragged edges*) hagy meg, amik úgy veszik körül az elbeszélést, mint a hamisított bor feltjait az áruló fakó kerület. Puskinnál viszont az egységet mindvégig a cselekmény, a rajz biztosítja; a *Gestalt* itt oly tökéletesen kimetszett alakzat, mint valami kristály vagy gép. S az alapötlet is teljesen átalakul; az elbeszélés mindent betöltő szoborszerű egysége lehetetlenné teszi, hogy árulkodjék. Ami pedig az elbeszélések disztelen és száraz stílusát illeti, az egyszerűen aláhuzza azt a tényt, hogy a felhasznált anyag égése nem hagyott maga után üledéket. Ezáltal a mű jelképpé válik, vagyis olyasmivé, ami lényegében különbözik a metafórától. Mert míg a metafora csupán a számos lehető és

* Hoffmann egyébként hatott Puskinra; l. a Pik dámát.

kölcsönösen kicserélhető azonosítások egyike, addig a jelkép egy belső és megismerhetetlen szubsztancia végleges és szükségszerű áttétele egy külső és látható formába, egy határozott és ellenálló tárgyba, amely nem az eszmék, hanem a tárgyak világát gyarapítja és nincsen más neve, mint az, amit visel.

F. C. WEISSKOPF: DAS HERZ — EIN SCHILD (Malik Verlag London 1937.)

A cseh és szlovák lírát páratlan teljességgel bemutató könyv bevezetőjéből idézzük a következőket:

Ha valamely nemzeti irodalom megértéséhez a történeti tények bizonyos ismerete szükséges, úgy elkerülhetetlen a történeti eseményekre és fejleményekre való visszapillantás, ha azzal a cseh és szlovák irodalommal akarunk megismerkedni, mely ugyanugy, mint a hozzátartozó nemzet, évszázados fénylő története után egy „történelem nélküli“ szakaszon ment keresztül. Az élettelenység oly' szakaszán, amelyben még a nyelv is kihalni látszott. Ennek a szakasznak a végétől alig 150 év mult el, kezdete pedig több, mint 300 évvel fekszik mögöttünk.

A fehérhegyi csata után (1620), amelyben a lázadó cseh rendek segéget a császáriak megsemmisítették, a Habsburgok és Róma, a császár és az Egyház, neki láttak a cseh korona országaiban a „rend és a nyugalom“ megteremtésének.

A cseh nemesség eltűnt; a testvérközösségeket, amelyekből a cseh humanizmus olyan virágai, mint *Chelcicky* és *Comenius* nyitottak, megsemmisítették vagy üldözték; az iskolák a jezsuiták hatalmába kerültek. A hóhér mögött császára, a véres Ferdinánd megbízásából *Pater Komias* vonult át a városokon s máglyára hordatott minden cseh könyvet. A különben is jórészt német patriciusok által lakott városok elnéptelenedtek. A paraszt, akinél a cseh nyelv végső menedékét találta, jobbaggyá lett. Az irodalom csak dalaiban élt tovább. A mélabús parasztdalokban, amelynek panaszai olykor lázadó dacba csapnak át a társadalmilag és nemzetileg idegen urak gyűlöletében.

1749-ben a bécsi kormány megszünteti a cseh udvari kancelláriát. Ezzel kidől a cseh állami önállóság utolsó emléke is, a nép rendeltetése. viszont az elmulás és elfeledés, De mégis eljön a fordulat. A Mária Terézia-féle alattvalói viszonylatok reformjának során (ezt a reformot Mária Terézia utóda, II. József egész a jobbaggyúság megszüntetéséig (1781) fokozta) az állami közegek közvetlen érintkezésbe kerültek a cseh paraszttömegekkel s ennek következtetéseképp' a kormány elrendelte, hogy Csehországban az alsó hivatalnoki állásokra „csehül beszélő és író egyének hozandók javaslatba“.

Mélyenszántó társadalmi folyamat az, mely a parasztfelszabadítást s ennek következményeként a cseh nyelvnek a nyilvános életbe való újbóli belépését magával hozta: a feudális rendszer a viharos átalakulásban lévő gazdálkodás kerékkötője: a most születő ipar „a szabadmunkások“ tömegét igényli s a felvilágosult abszolutizmus (az állam pénzügyeinek erősítése céljából) a jobbaggyúság megszüntetésével siet ezt az igényt kielégíteni. S ahogy a folyamat megkezdődött, úgy folytatódik is. Az új gazdálkodás, az új társadalom — a polgári — megszületése tárja föl a csehek betemetett nyelvi, irodalmi és nemzeti életének forrásait. 1754-ben nyitják meg az első ipari kiállítást Veltrusvban; ugyanebben az évben kezdődik meg Eisgrub-ban a jávorfa nedvéből a cukortermelés. Csehországban 1778-ban párolnak először gálic-olajat. 1781-ben kezdi meg működését az első porcellán gyár. 11 évvel később megszületik az üvegipar, ismét 10 évvel később Brünnben megindul az

első mechanikus orsó s 1832-ben — először az európai szárazföldön — megindulnak az első vonatok Csehországban és Felső-Ausztriában a Budweis-Linz-i vonalon. És a párhuzamos jelenségek: 1765-ben a prágai gimnáziumba bevezetik a cseh nyelv tanítását. 1775-ben a bécsi, 1791-ben pedig a prágai egyetem nyit tanszéket a cseh nyelv számára, 1792-ben megjelenik *Dobrovsky* (még német nyelven írt) könyve: *A cseh nyelv és irodalom története*. Mindezzel lefektetik az új cseh nyelv alapjait. Megkezdődik az u. n. cseh reneszansz. A nyelvújító Dobrovskyt követi a fordító *Jungmann*, aki megteremti az első német-cseh szótárt s a világirodalom nagyszámu alkotását fordítja le ujonnan életrekeltett anyanyelvére. Az első nagy nyelv és irodalomtudósokat követik az első nagy költők: *Kollar*, *Celakovsky*, *Mácha* és *Erben*. Erben és Mácha versei a nép ajkára kerültek s még a mai cseh lírának is szoros kapcsolata velük.

A nemzeti önállóságért folytatott harc, amely 1918-ban a saját állam berendezéséhez vezetett, a cseh és szlovák irodalomnak a fehérhegyi csata és a csehszlovák köztársaság kikiáltása közötti három évszázadára kitörölhetetlenül rányomta bélyegét. Ez a nemzeti szabadságért folytatott harc jobbágyok harca urak, később pedig parasztok, munkások és kispolgárok harca volt a nagybirtokosok, gyárosok és a császári bürokrácia ellen; a szegények harca a gazdagok, az elnyomottak harca az elnyomók ellen. Ez a magyarázata a nemzeti és társadalmi hang szoros összenövésének a cseh és szlovák nép művészetében. Ebből s a nagy huszita forradalomra való élő emlékezésből veszi a csehek és szlovákok irodalma azokat a vonásokat, amelyeket máig szakadatlan megújítással őriz. A szó legjobb értelmében vett népiesség ez, szabadságakarát és tiltakozó kiállás a társadalmi igazságtalanságok ellenében.

(Magyarok mellett) németek voltak azok, akik ellen a jobbágyok korában a parasztdalok, Sramek rebellis versei s Bezruc sziléziai bányszdalai fordultak. Volt azonban egy német is, *Johann Gottfried Herder*, aki a történelem nélküli nemzetek népkulturájára való rámutatásával Dobrovskynak, a cseh nyelv és irodalom feltámasztójának a döntő indítékot adta. Epp ma szükséges rámutatni arra, hogy az imperialista hajlamú 'Nagy-Németország' mellett van egy más németiség, amelyre ma is és a jövőben is Herder „békemeggondolásai“ érvényesek.

BERNHARD MENNE: KRUPP. DEUTSCHLANDS KANONENKÖNIGE
(Europa Verlag, Zürich)

Egy családi vagyon kóros felduzzadása, mint korunk Németországának történelme: Bernhard *Menne* könyvének (*Krupp. Deutschlands Kanonenkönige*. — Europa Vlg. Zürich) ennyi a summája, durva tanulsága. Amikor egyre jobban a fegyver jelenti a történelmet, nincs korszerűbb olvasmány, mint a német ágyufejedelmek históriája. A Krupp-dinasztia történetét már sokan megírták a fegyver megbízásából. Most történik először, hogy valaki a fegyver ellenében írja meg a kalmárvalóságot. A módszer szigorú objektivitás: „Csak, ami komoly és cáfolhatatlan forrásból származik, kapott itt helyet. A szerző, akiből teljesen hiányzik a regényírói készség, egy pillanatra sem ragadtatta el magát fantáziájától, helyette mindenütt a tények beszélnek“. És ezek a tények egyet beszélnek: patrotizmus álarcában a harácsoló tőke kimméletlenségét, gátat, akadályt nem ismerő törtetését. A Kruppok a harmincéves háború idején még csak Essen diktátorai voltak: az örökös polgármesteri dinasztia, akik azonban csak önmagukat látták. Házuk volt a váruk és ez a vár jelentette Essent: ez volt a városháza, levéltár és pénztár. A város, mint

családi privilégium. Ki mert volna itt kontrollt alkalmazni? Amikor aztán benyultak a darázsfészekbe, a Kruppoknak egyidőre befellegzett. Hosszú szürke intervallum következett, a család utja csak a 19. században ivelt újra fölfelé. És azóta az Alfred Krupp személyében fegyvert kiteljesítő család egyre inkább jelenti Németország sorsát. Két klasszikus dokumentum tanuskodik erről. Krupp ágyugyára hozta létre a Németországot romlásba injektáló „Flottenvereint“. Ez a Krupp-üzlettel egyjelentésű flotta-program — minél több hajó, ágyú és páncél — hajszolta bele aztán Németországot az erején felüli fegyverkezésbe és idegenítette el Angliától. A másik példa döntő jelentőségű tanu a világháború „ki a bűnös“, „ki kezdte“ perében. Az ágyúgyár propaganda nélkül néma gyerek, kinek nem értik a szavát. Kruppék tehát „keine Kanonen ohne Redaktionen“ jelszóval, egyre több újságra teszik rá a kezüket. Amikor 1914 július végén már-már úgy látszott, hogy a mozgósítást el lehet kerülni, Krupp aug. 1-én lapja, a Berliner Lokalanzeiger különkiadása nyomán világgá röpti a később „korainak“ demontált hirt a német általános mozgósításról, amit aztán nyomon követtek az ultimátumok. A „korai hír“ lanszrozása tizenkét millió ember életébe került, de Krupp 800 milliós tiszta nyereséggel zárta le világháborús aktáit. Egyetlen egy család. Mert a cím: „Krupp R. T.“ üres dekorum, a részvények változatlanul családi tulajdonban vannak. És ez így van rendjén: részvénytársaságnak nem lehet legendája. A Krupp-család viszont német legenda. Hamis legenda.

Az essen nagy acélmű egyik rejtett zugában ott áll a „Stammhaus“. Kis alacsony vityiló, melyben nem született egyetlen Krupp sem. Aki el tudja hallgatni őseinek rég volt diktátori voltát, Essen legelső patriciusi házat és helyette egy vityilót restauráltatni, az tudja célját. Ezt a „családi házat“ a szocializmus első hullámai dobták a felszínre. „Krupp kezdi sejtetni, hogy ez a kis épület egy millióterhes iparfejedelem kezében micsoda kincs oly időben, amikor szociális kérdések kezdenek dörömbölni a társadalom kapuján. Ha már a milliókat nem lehet letagadni, akkor talán nem haszon nélkül való, ha a munkások elé, mint „kisember“ állunk, aki lenről kezdte, mint ők, amit ez a szerény házikó bizonyít a legjobban“. Szerény házikó plusz lángoló hazafiság és már adva van a második számú legenda: Krupp a közvéleményben egy jelentésű a német patriotizmussal. A német ágyu: német becsület. Hogy Krupp ágyui nyugtájaként ugyanakkor a francia becsületrend nagykeresztese, hogy a tolokodásig ajánlja fel szolgálatait III. Napoleonnak, ki törődik ilyen csekélységgel? A felkinálkozó patriotizmus szimptomája ez, melynek mindegy, hogy német, orosz, vagy francia. A Kruppok ideálja kihangsúlyozottan a parlamenti kontroll nélkül rendelő cári rezsim volt. Ez a vágyalom szülte örökös trompfját, ha a hazai szubvenció vagy rendelés elmaradt: becsukatom, az üzemet és átköltözöm Oroszországba. Az eredmény sohse maradt el: „a világliferáns mindig sikerrel apellált a hazai patriotizmushoz“.

Krupp, a hazafi: nincs ennél könnyebben cáfolható legenda. Fegyvergyártás és patriotizmus a tőke mai világában: egymást kizáró fogalmak. Krupp, mint fegyvergyáros csak akkor remélhet teljes profitot, ha a front mindkét részére szállíthat. Barátnak, ellenségnek egyformán. És Krupp, a német patrióta az ellenség lelkiismeretes felszerelésében annyira ment, hogy a statisztika már 1913-ban megdöbbsenti az embert, amíg a külföldnek 26 ezer ágyut szállított, addig Németország csak 24 ezerrel fog tudni felelni egy év múlva a tuloldalón levő Krupp ágyuknak. Kacagnivaló legendák ezek, melyeknek valósága a tulontul ismert véres internacionálé. Krupp patriotizmusa az üzlet mohósága. Németország csak a vé-

letlen eszköz neve, melynek célját Krupp a fegyver dinamikájának megfelelően vázolja föl: „Mi németek nemsokára egy százmilliós nép leszünk. Így tehát joggal követelhetjük, hogy a határaink mentén élő kis néptörzsek ezzel a ténnyel számot vessenek. Ez a legmagasabb erkölcsi jogosultság követelménye. Itt a kicsinyek jogát, a nagyok legmagasabb erkölcsből adódó joga korlátozza.“

Ez a szemlélet pontosan egybeesik a mai német expanzív politikával. Hitler nem hiába tartotta most egy éve emlékezetes „békebeszédét“ a német „fegyverkovács-műhelyben“. A Krupp név — és ennyi a tanulság — tegnap és ma egyjelentésű a német patriotizmussal. Szimbólum és büszkeség: a fegyver teremtetője, kire egyformán hivatkozik a Rex Imperator és a Führer. De lehet-e másképp? Egy világszemléletnek, melynek a fegyver a központi tengelye, csak Krupp jelentheti az erkölcsi gerincét.

Ki mer itt Ossietzkyre gondolni? (Fábry Zoltán)

DARVAS JÓZSEF: A LEGNAGYOBB MAGYAR MALÉ
(Gondolat kiadás, Budapest 1937)

Előre kell bocsátanunk, hogy Darvas könyve határozott értéktöbbletet jelent a magyar szociográfiai irodalomban. Igaza van az írónak abban, hogy eddig sokan „leszálltak“ adatokat gyűjteni, élményeket szerezni. Neki nem volt szüksége leszállni, nem volt nehéz adatokat gyűjteni, mert éppen abból a parasztságból jött, melynek életfolyamatát leírja s neki csak visszaemlékezni kellett az élményekre és nem összegyűjteni azokat. Darvasnak magának is haszna van e könyvből, mert — mint Veres Péter nagyon helyes érzéssel megjegyezte — soha nem volt az író annyira otthon a tárgyában, mint itt.

A néplélek ábrázolása egyike a legnehezebb irói feladatoknak. Aki kiszakad a népből, az többnyire el is idegenedik tőle s annak az osztálynak érdekeit éli át s próbálja megrajzolni és igazolni, amelybe belenevelődött. Darvas Józsefnek sem hajlama, sem módja nem volt ilyen dezertálásra, benne még első termésként élnek a népi benyomások. Lelkileg ma is a parasztság életét éli és így történet szemléletén semmit sem változtatott a kulturális mesterkedés. *Veres József* és *Takács József* könyveit használja forrásul s a belőlük meritett adatok dialektikus felhasználásával fedi fel Orosháza történetét attól az időtől kezdve, hogy mint szabad árendások jöttek a vidékre, egészen a legujabb időkig. Érthetővé teszi, hogy ez a reményeiben itt is megcsalatkozott nép miért hozta meg szívesen 1848-ban a maga pénz, élelem és emberáldozatát s egyben azt is, miért maradt meg az elégedetlenség a vagyontalan zsellérek között, mikor a jobbágyfelszabadításon nem lehetett túlmenni, mivel a vagyontalan zsellérek ki lettek zárva a földosztásból.

Ebből a teljesületlen kivánságból következtek a lappangó, majd nyílt mozgalmak, melyeknek Darvas közvetlen rajzát adja a régi mozgalmaktól kezdve, melyekben még *Csizmádia* Sándor és *Achim* András is nagy szerepet játszott, az ujjabakig, melyekben az eszperanto utján és szektárius utakon jutnak el — ha nem is a szocialista fogalmak tisztaságáig, de legalább is a szocializmus misztikus hitéig. A háború utáni állapotokról is objektív rajzot kapunk, valamint a parasztság mai szociális helyzetéről, az *emberpiacról*, ahol rabszolgaság mintájára veszik bérbe a magukat felkináló emberi erőket, a gazdákról, akik szembekerülnek azzal a polgárosodással, mely őket létrehozta, a zsiros parasztokról, tanyásbéresekről, cselédekről, béresbárlról, kereseti viszonyokról, a lakás- és egészségügy viszonyairól, az intelligencia sajátos természetéről.

Nagyon jellemző a ténye is, a megokolása is annak, amit a nép poli-

tikai indifferenciájáról ír. Ezt a népet nem hagyták odáig érni, hogy megértse a társadalmi harcokat, irányító elveket s amikor politikai jogait gyakorolja, inkább a személyeket, mint az érveket nézi. Csizmadia Sándorra éppúgy rászavaztak, amikor elfordult a szocialista párttól, mint azelőtt s a nincsteléneknek csak az a fontos, hogy ne a zsiros paraszttal együtt szavazzanak és nem az, mit várhatnak az ő jelöltjüktől. A krónikus csalódás, mely végigkísérte ennek a népnek többszázados küzdelmét, okozza ezt a közönyt s ez magyarázza meg, hogy a földreform iránt sem mutatnak nagyobb érdeklődést, egyszerűen azért, mert *nem bízunk benne*. Természetes, hogy — amint Darvas mondja: egyrészt a szocialista vezetők tehetetlensége, másrészt a hatóság által gyakorolt „hideg terror“ miatt itt nem igen lehet szó szocialista tömegnevelésről s még kevésbé a társadalmi ellentétek kiegyenlítéséről. A Munkásotthon mellett társadalmi és egyházi egyesületek tagolják szét a társadalmat, még akkor is, ha célkitűzéseikben kiegyenlítésről beszélnek. Már az a tény magában, hogy az evangélikus egyház kétféle leányegyletet tart fenn: egyiket a jobb módúak, másikat a szegények számára, világossá teszi, hogy a vagyoni ellentét ketté hasítja azt a kis társadalmi csoportot is, amit a jámbor szándék naiv jóhiszeműséggel akar egyesíteni.

Ismételjük: értéktöbbletet jelent ez a munka a szociográfiai irodalomban, mert természetes élmények alapján dolgozik. De éppen azért, mert az írótól e téren még többet is várunk, rá kell mutatnunk némi hiányaira is. A legnagyobb falu lakóinak tagozódását teljesebben szeretnők látni. Amilyen mértékben sikerül az írónak beigazolni, hogy a parasztság igazi kulturális fejlődésének hiányzanak a feltételei, ép' oly mértékben mellőzi a falu kulturális helyzetképének megrajzolását. Hogyan, milyen szervekkel dolgozik az az egyoldalú kultúra, mely az emberek jelentékeny tömegeit kívül tudja tartani a civilizáció állapotán? Az ellentétek egymás mellé helyezve több világosságot adnak és így teljesebb helyzetképet kellett volna kapnunk a falu életéről. Az egészségügyi ábrázolás is alaposabb lehetett volna; a szociális tennivalókról és mulasztásokról pl. teljesebb képet kapnánk, ha látnók, hogy a lakosság egyes tagozódásában milyenek az egészségi viszonyok, halandóság, stb. A falu összes erkölcsi testületeiről hasznos lett volna egy összefoglaló kép. (Rab Imre)

NANAY BÉLA: WELLS, AKI TANIT (Nagy László könyvtár, Budapest 1937.)

A Wells műveinek igen alapos ismeretéről tanuskodó könyv Wells nevelési gondolatainak szintézise, de korántsem úgy ahogyan Nánay Béla látja, illetve láthatja, hanem ahogyan az Wells műveiből adódik. A könyv így mintegy az olvasóra bizza Wells pedagógiai megfontolásainak kiértékelését. A frissen és élvezetesen vezetett könyvnek ide iktatjuk egyik kiemelkedő, a Civilizáció Bibliája című fejezetét.

Wells, hogy tanítói munkáját teljessé tegye, tankönyvet tervez a világnevelés számára. A gondolatot Comeniustól, a nagy cseh pedagógustól veszi át, benne a maga elődjét látja. Amint általában a 17. század gondolkodói és írói közel állnak a 20. századhoz; mindkét idődarabot ugyanis a középkor fenyegeti, s hiányzik előlük a haladás bizonyossága. Comenius átszenvedte a vallásháborúkat, az ellenreformációt, beutazta Európát Sárospataktól Londonig. Időben és térben szerzett tapasztalatai rávezették a tényre, hogy az emberiség élete erőszakban és szenvedésben merül ki. Megkereste az okokat: a politikai elzárkózást, a nyelv, gondolkodás, eszmék különbségét, melyek mind a szellemi talajban gyökerez-

nek. Következtetett a szabadulás módjára: egységes államba szervezni az egész emberiséget, közös nyelvvel és egységes műveltséggel. Ennek alapjául szükségesnek tartott egy új bibliát, a *Nélkülözhetetlen Ismeretek Könyvét*.

Wells a gondolatot, miután husz éven át érlelte magában, részletesen kifejti. A Biblia névhez nem ragaszkodik, bár a könyv ennek a szerepét tölténé be a modern életben: összefoglalja a modern tudomány megvilágításában mindazt, ami részint az iskolai tanításhoz, részint az egységes világnézet számára szükséges. Beszámol ez a könyv is a világegyetemről, benne az ember helyéről, elmondja történetét, kijelöli rendeltetését, ismerteti magatartásának szabályait, embertársi kötelességtörvényeit, parancsolatokat ad a közös magatartásra, összefoglalja a világot egyező hitben. Négy-öt kötetre terjed, gondos kiállításban minden nyelvre lefordítva jelenik meg. A nevelésügyi igazgatás ezt is a haladás ritmusában tartja, a felfedezések, felvilágosodás, tapasztalatok kiszélesedése szerint átvizsgálhatja és javíttatja. A költségei a terjesztéssel együtt 30-40 millió dollárra számíthatók, ami kevesebb, „mint amennyit az Egyesült államok egy teljesen fölösleges és extravagáns mulatságra, a nagy hajóhadnak az építésére ad ki, olyankor, amikor veszedelmes ellenfele egyáltalában nincsen.“

A *Civilizáció Bibliája* beosztásban az Ószövetséget követi. Első része a *Kozmológia könyve*. Történeti szakaszában világos és gyönyörködhető előadásban elbeszéli, mint fejlődött a világ az izzó ős-állapotból, hogyan alakult ki a Földön az élet csodás korokon át, hogyan indult el az ember a nagy kalandra, mit végzett benne. A szöveget képek, térképek, grafikonok egészítik ki. Ez a szakasz tehát az *Ótestamentum* történeti könyveinek átdolgozása; közös alapot ad a felfogásnak, hogy mi az ember helye és rendeltetése a Földön. Törvény szakaszában *Mózes 3. és 5. könyvét* követi: életszabályokat közöl a test, lélek egészségének megóvására, nemi életre, az erők gazdaságos felhasználására, a kimerülés elkerülésére, mert nem szükséges hatvan évvel már megroskadni, hiszen a kor csak életforma. Erkölcsi kódexet ad továbbá a tulajdon szabadsága, pazarlása, felhasználása, kötelességei, a munka, ipar kérdéseikhez, ahol még erkölcsstelenség uralkodik. A mai felfogás mindkét területen zavaros; alig vett tudomást az egészségügy, erkölcsstan fejlődéséről, a gazdasági viszonyok mérhetetlen bonyolódásáról. Sok tekintetben még a hajdani keleti pásztorok etikája irányítja magatartásunkat, ez az etika pedig durván fizikai, fehérnemű-morál. Eppen azért követnie kell az új Bibliának a régít nyíltságban, hogy minél kevesebb homályt hagyjon az összes kérdésekben. Ez a szakasz tehát az ésszerű élet tudományának könyve, arra tanít, hogyan éljen az ember a biológiaiilag felfogott társadalomban.

A Biblia második része a *Világirodalom könyve*. Az Ótestamentom is felöleli a lirát, (*Énekek Éneke, Zsoltárok*), novellát (*Ruth*), bölcsészetet (*Jób, Példabeszédek, Prédikátor*). Ennek az új Bibliának az egész világirodalom felel meg. Még a legjavát kiválogatva is óriásira duzzadna ez a könyv, tehát nem állítható össze esztétikai szempontok szerint. Olyan művek kerülnek csak bele, amelyek hozzájárultak a társadalom egybeforrasztásához. Kimarad sok, művészileg értékelt író, hiszen még a 20. század íróiból is hiányzik a társadalom alapvető változásainak megérzése, csupán meglevő vagy lehetséges lelkiállapotokkal foglalkoznak. Wells például kihagyja *Shaw*-t is, mert nem forradalmi író, hiszen nem látott meg semmit sem előre. Viszont felvesz néhány zsoltárt, a próféták több, ragyogó mondását, a négy evangéliumot, Pál első levelét a ko-

trintusiakhoz, Platon párbeszédeinek, Swift Gulliver utazásainak, Tolstoj Háború és békéjének, Knut Hamsun Uj földjének részleteit. Teljes mű alig szerepel itt. A költészet és próza zamatját gyűjti össze ez a könyv; esetleg alcímek alatt, mint *Szabadság könyve*, *Igazság könyve*, *Szeretet könyve*. A kihagyott remekírók, például *Shakespeare*, aki egyetlen darabbal sem kerül be, *Aeneis*, *Milton Elveszett paradicsoma*, stb. az apokrif könyvek közé sorolódnak, itt is két részre: ajánlott remek munkákra és tetszés szerint olvasható művekre csoportosítva.

A harmadik rész a *Jövő könyve*, a próféták és a Jelenések könyve szerepét tölti be. A világállam célja az, hogy az embert a véletlenből kiszabadítsa s haladását tudatos irányba vigye előre, tehát bele kell látnia a jövőbe. *Stresemann* szerint „politikát csinálni amnyi, mint a jövőre tekintettel dolgozni.“ A vezetők a holnapot készítik elő, tudniok kell, hogy mi lesz. Tudományos módszerrel, pszichokritikával dolgoznak, tisztázzák pontosan a feladatot, megállapítják a legmagasabb munkacélt, megkeresik a lehető legjobb megoldást. A vezetőknek, de a vezetetteknek is komolyan kell gondolkozniok életük rendjének és politikai cselekvésüknek eredményéről. A múlt bírálata átfordul hát a jövő kitervelésébe, tervgazdaságok az élet minden vonatkozásában jóelőre készülnek. Tehát a vezetőknek meg kell mondaniok: mit csinálnak a világ javára. „Feltárják elméjüket, megmutatják, mi a tulajdonképpeni értelme minden intrikájuknak és manőverüknek. Így aztán alkalmuk lesz mérlegelni, mennyi bennük az érték és jóhiszeműség, kezünkben lesz az ellenőrzésük.“ Van ugyan minden élő történésben valami kiszámíthatatlan, de azért hiszi Wells, hogy ha nem jön valami el nem képzelt csapás a Földön kívülről, az emberiség sorsa saját akaratától függ. Erről beszél a *Jövő könyve*. Az első alakjában kétségkívül gyöngé dolognak sikerül, de az átvizsgálások néhány átdolgozás után jó munkát eredményeznek.

E Biblia elkészítése nemcsak lehetséges, hanem sürgős, mert nélküle a társadalom élete céltvesztett, tudattalan tömegélet. Minthogy más nem mozdult, s valakinek kezdenie szükséges, ajánlgatások, bizonyítgatások helyett Wells példával mutatja meg, hogy mit kell csinálni. A hogvant majd követői találják meg, mert tudja, hogy ő nem érdemes e munkára, hogy az uttörők fogvatkozásai nála sem fognak hiánvozni. Amít lehetett, kerülni igyekezett, ezért szaktudósok segítségével élt e munkája készítésénél. *A világtörténet alapvonalai* egyszerű nyelven, a mindennapos olvasó számára beszéli el az élet történetét a teremtéstől a rádió és repülés koráig. De irányzatos mű; azt a tételt bizonyítja, hogy a történelem mind világosabban láthatóan a világállam felé irányul. — *Az élet csodái* összefoglalja mindazt, amit az élet természetéről és lehetőségéről tudunk, mert a tudomány sok olyan tényt állapított meg, amelyről a szokott nevelésben részesült embernek sejtelme sincs. Kiemeli az élet növekvő mellérendelését s a nagy egyetemesség kialakulását. Cáfol téves állításokat, előítéleteket, hogy kiirtsa őket. Kibontja az élettant a műszavakból, valósággal lefordítja a hétköznapi élet nyelvére, hogy a könyv valóban Bibliává váljék. — *Az emberiség munkája, jóléte és boldogsága* című könyve pedig a tervezett Biblia erkölcsi kódexének felel meg. Ezzel teljessé vált az első rész, a *Kozmológia könyve*.

SÓS ENDRE: CION BÖLCSEI A HOROGKERESZT ARNYÉKABAN
(Viktória kiadás 1937 Budapest.)

Sós Endre ui kötetében közvetlenül és látszólagosan az antiszemitaizmus akreditált kézikönyvének történetét, pályafutását és dicstelen leleplezését vázolja elénk, közvetve e leleplezésen keresztül pedig kritiká-

ját adja nemcsak az antiszemitizmusnak, de a kornak is, amelyben az antiszemitizmus birodalmak rendváltozásának alapjául és hatalmas néptömegek neurózisának kompenzativ gyógyszerévé válhatott. Szomorú és egyben nemes vállalkozás az, amire Sós Endre oly késznek és készültnek mutatkozott, kötelező vállalkozás is egyben, napjaink lelkiismeretes irástudójának kényszerült vállalkozása. Mi sem természetesebb, írók vágyától mi sem esik távolabb, mint az, hogy szemétkben turkáljanak, mint hogy árnyakat úzzenek és kísérteteket riasszanak, egyben mi sem kötelezőbb részükre, mint éppen ennek a szemétknek az eltakarítása, babonák leleplezése, rémregények kibogozása, árnyak elűzése és kísérletek elriasztása. Rémregénynek nevezi pompás szimattal Sós a cári udvarban készült és ma a Harmadik Birodalom által oly előszeretettel kolportált, népszerűsége emelt és határain belül hitelesített hamisítványt, ezzel egyben meg is jelöli a kérdéses jegyzőkönyv műfaját. Izgalmas kalandnyomon követni a szerzőt, át sötét utakon, párisi követségi titkos nyomdákön, „magántudósok“ ominózus és mindenre kapható készségének leírásán át a berni választott bíróság határozatáig, ami bár leszögezi magát kategórikusan és kétely nélkül a röpirat apokrif volta mellé, de hogy utját állja a most már nyilvánvalóan hamisított iromány romboló erejének, ahhoz ereje kevés. Mert az antiszemita hamisítvány rémregénye csak a berni határozat kimondása után kezdődik valóban, sötét idők következnek a szellem szabad játékaira és silány hatalmak az eredetileg határolt átütő erejű röpirat romboló erejét roppant méretűre emelik. Éhség, nélkülözés, nyilvánvalóan ellenőrizhető terror, a szabadságnak és az elemi emberi igényeknek kielégítetlen hiánya, mindezen kellékek képezik a megnövekedésre olyannyira hajlamos erők háttérét. A „tifuszt bacillus terjeszti, amely fertőzés útján jut a szervezetbe. De csak olyan ember betegszik meg, aki arra hajlamos. Az antiszemitizmus különleges lelki betegség és szintén úgy kapható meg, mint a tífusz, ha megfertőznek vele valakit, de hajlamosság is kell hozzá. A hajlamosságot a tudatlanság, a gyűlölet, az inség, az állástalanság és a nyomoruság készíti elő“ — idézi Sós Endre egy, Artifex álnéven író, magasrangu anglikán egyházi méltóság szavait, mintegy a kortűnet és az ellenőrizhető tárgyi, anyagi és szellemi kellékek állapotának fellebbezhetetlen igazolásaképpen. Az éhség nő, az elégedetlenség hullámai, ha titokban is és rejtett öblökben, de mossák a silány anyagból készült, a természetes környezet elé vont gátakat, hovatovább egyetlen kijátszható erő marad Európa kétségbeesett népeinek vigasztalására, kétségbeejtő indulatainak levezetésére, silány ösztöneinek kellő hőfokán való tartására és ez a zsidógyűlölet. Ez az erő még növekszik, átsap népeken és határokon, fertőz, gyengít és rombol elemi erejű és felfokozott hullámaival. Ezen erő növelésének érdekében semmi sem elég, semmi sem megvetendő, a hazugság éppannyira nem, mint a hamisítás, az arcpiritó szemérmertlenség; a józan aggyal érthetetlen észszerűtlenség, téboly és gyűlölet. Világok pusztulásának idejében élünk, joggal állapíthatja meg a kommentátor, hogy az egyes népeket, fajtákat és világrészeket bűvölő pillantása alatt tartó antiszemitizmus éppugy belétartozik a romboló erők közé, akárcsak a szegénység és a fékezhetetlen ellenségeskedés. Az értelem és a lekötelező igazság, mint ellenerők egy e fajta harcban alig számítanak. Sós Endre, mint író és mint humanista sincs abban a helyzetben, hogy a tudomány és az értelem gátatvető erejére számítana. Amire számít, az, hogy a tébolyoknak is vannak határai, a becstelenség is kifárad és egy fokon túl a rombolás paroxizmusa magában összeomlik. Sós Endre szenvedélymentes és tárgyilagos fájdalom eresze alól szemléli a szellem és az anyag egy-

mástól elválaszthatatlan züllött állapotát, és éppen azáltal válik munkája éppugy, mint személye példamutatóvá, hogy megkísérli a lehetetlent, mint lehető, megkísérli felvilágosítani a konokat és az ostobát és igyekezik világos szavával megfékezni a tébolyodottak csapatába még nem tartozók, vagy örült üvöltésekbe már belefáradtak gonosz indulatait.

(Remenyik Zsigmond)

BIRÁLATOK

ILLYÉS GYULA PETŐFI KÖNYVE

Uj írói monográfia megjelenésekor mindig fel lehet vetni a kérdést: milyen új szempontok tették szükségessé, hogy újra a kritika mérlegére tegyük azt az író és költőt, aki miatt már nem vitatkoznak a haladók és maradiak. Talán éppen ez a megegyezés teszi kívánatosá az újabb értékelést. Vajjon nem volt-e téves az a közös értéktétel, melyben baloldal és jobboldal oly természetesen megállapodott. Petőfi költészetét nem lehet az emberi és társadalmi állásfoglalástól elválasztani s mivel ez a költészet nem kereste sima Horatius módjára az arany középutat, jogosan mérlegeli az író, különösen, ha még költő is ő maga, hogy a nagy megegyezés nem rejt-e magában ellenmondásokat?

Illyés Gyula vérbeli író s mint ilyennek a témaválasztásához semmi megjegyzést nem kellene fűznünk. Igazi író és gondolkodó mindig *más-kép* láthatja a százszor meglátott és megítélt dolgokat is. De ez a témaválasztása nemcsak ezért volt jogos, de azért is, mert a magyar közönség régi szemüvegen át látta a Petőfi kérdést s itt volt a tizenkettődik órája, hogy ezt a látást valaki felfrissítse. A művelt magyar olvasók a Petőfiről szóló monográfia irodalom lapjain és színezésein, s a magyar irodalmi nevelés hatásán keresztül értékelték Petőfit. A költőt tüneményes pályafutása, elpusztulása a csatatéren, s a magyarságra nehezdedő elnyomás a 48-as szabadságharc után főleg, mint az osztrák uralom ellen küzdő politikai harcost vésték a nemzet szívébe, ebben a gondolatban egységes volt a konzervatívok és liberálisok táborá s ebben megegyezett az irodalmi kritika Gyulaitól, Beöthytől kezdve a legújabb időkig, s e tekintetben alig van különbség a csaknem egyidőben keletkezett *Ványi-féle* konzervatív *Magyar Irodalmi Lexikon* és a *Benedek Marcell* által szerkesztett haladóirányú *Irodalmi Lexikon* között. Az irodalmi tankönyvekben mindenütt a sztereotip megállapításokkal találkozunk: Petőfi legérdekesebb alakja a magyar irodalomnak, Petőfi a család, szerelem, szabadság, természet és emberi jogok nagy költője s nem hiányzik az irodalmi tankönyvekben egy kis megrovásféle sem: az *Apostol* a szabadság rajongója és nem hőse, az *Apostol* embergyűlölő zsarnok, Petőfi a Nemzeti dallal jut népszerűsége tetőpontjára, de beáll azután az ellenkező fordulat, mikor támadja a minisztereket, a királyokat, stb. Komoly magatartását, szigorú erkölcsi elveit a hazáért és szabadságért való önfeláldozását a konzervatív oldalon is kiemelik, de viszont a liberális oldalon is hangsúlyozzák, hogy ámibár a jog asztalához mindenkit le akart ültetni, Petőfi azért mégsem a szocialisták költője...

Ezekből az egybevetésekből sejtjük, hogy Petőfi nagyon is egyöntetű értékelése valami nagyon is egyöntetű elhallgatást jelent: Petőfi szociális arcképének többé-kevésbé tudatos elhallgatását. Hogy Petőfi nem volt a szocialisták költője, az ugyan betű szerint igaz, de hol volt

még akkor az idők homályában a magyar szocializmus vagy a magyar szocialista mozgalom. Talán csak Táncsics és Petőfi volt az a két ember, aki a jövő szocializmust jelentette, de az idők nem voltak még megérve arra, hogy ők maguk is tisztázni akarják ezt a kérdést. A lángésznek sohasem pártok szabnak törvényeket, de annál bizonyosabb, hogy a pártok felett álló örök szociális törvények jobban fogva tartották Petőfit, mint a reformkor legtöbb vezetőemberét s ez az, amiről eddig a monografiák megfélekedtek; erről feledkezett meg a hivatalos vagy ellenzéki értékelés s ezt a nagy elfeledkezést hozta helyre Illyés Gyula Petőfije.

Nevelője volt, magatartását irányította Petőfi — ezzel a vallomással kezdi Illyés s ezzel már előre ráéreztet arra a benső viszonyra, mely őt a költőelődhez köti. Ennek a benső viszonynak az ad tárgyilagos jelentőséget, hogy ennek a világánál vagy helyesebben melegénél vizsgálja a költő életkörülményeit, szeretettel és mégis tárgyilagosan, mondhatnók: együttérzéssel. „Könyvem így egyszerre életrajz, esztétikai tanulmány és néha-néha vallomás“ — vagyis „heterogén műfaj“, amint Illyés önmaga mondja munkájáról. Ez a kísérletezés itt-ott tapogatózóvá, kissé terjengőssé teszi előadását, de rajongása és okfejtése mégis magával ragadja az olvasót, akinek meg kell éreznie, hogy itt más Petőfivel áll szemben, mint akivel az iskola és a szokásos vagy lehetséges irodalmi nevelés megismertette. „A nagy költők nem váratlanul szólalnak meg“ — mondja Illyés és ezzel máris leszámolt a csoda legendájával, mely annyira behálózta még ma is a Petőfi kérdést. Illyés tudja, hogy Petőfinek *kellett* jönnie, s azt is, hogy feladata volt: bevezetni a kisemmizett milliókat a nemzet közösségébe és bevezetni a nemzetet a világ népeinek közösségébe. Ha nem is látja tisztán, de már a gyermek Petőfi is ezt az utat egyeneti, midőn „önmagát keresi“ kezdő szinpadi és irodalmi kísérleteivel. A tönkremenés, a katonai és társadalmi megálázások természetesen gyorsítják ezt a folyamatot. Illyés Petőfijének egyik legnagyobb értéke, hogy a közösségi érzést élesen megvilágítja Petőfiben. Ez sokkal több az emberi részvételnél, mellyel a reformkorszak egy-egy vezetője — pl. Eötvös is — a szegények felé fordul. Petőfi egynek érezte magát a néppel és bármennyire erős egyéniség volt — vagy talán éppen azért — egyéni sérelmeit nagyon könnyen tudta milliók sérelmeivé váltani. Eötvös *szánja* a betyárt, akit *A falu jegyzőjé*-ben megrajzol. Petőfi nem tulzott érzékenységében, de tulzottan finom szociális megérzésében önmaga is üldözöttnek és *testvérnek* érzi magát az üldözött betyárral. Hazafiasságát egymást tullicitálva szokták kihangsúlyozni, Illyés kimutatja, hogy Petőfinek a magyarsághoz való viszonya a szociális felelősségérzéssel azonos. Nem az idegen költők ébresztették fel benne ezt a nálunk még szunnyadozó felelősségérzést, de ez az alapérzése vezette abban, hogy lehetetlenül elnyomott körülményei közt is megtalálja a kapcsolatot Heinével, Bérangerrel s a külföld más nagy szellemeivel. „A költő formában van, akkor is remeket alkot, mikor szinte csak félszemmel figyel oda. A Muzsák örök tréfája, hogy a legtöbb költői szépséget is azoknak diktálják, akiknek valami szépségen, sőt művészetben kívüli gondjuk van. Nem az esztétika, hanem az élet gyermekeit szeretik még ők is“ — mondja Illyés és tény, hogy Petőfit az igazság szépsége tartotta fogva. S az ő hazafiassága is távol volt a puszta magyarkodástól, szociális tartalom tette azt életteljessé. Korának ügyeskedői megérezték már a politikai és költői törekvések rokonságát, Petőfi szemében ezek is azonosulnak; költői törekvés, politikai és emberi magatartás nála nem különülnek el alkalom szerint. Érdekesen, mert jellemzően festi Illyés a fiatal Petőfi költői fejlődését. „A kezdő irodalomnak ez a szabadsága éltető-érlelő napsugár a kezdő tehetségnek“ — írja

Illyés és ezzel akaratlanul figyelmeztetést ad a mai irodalmi szellemnek, mely a kritika helyett a klikkek uralmától kezd végtelenen meghatározódni és már-már csak személyes összevesszés indítja arra a jó látó kritikust, hogy egy-egy öncsinálta vagy klikk-felfújta nagyságról tárgyilagos ítéletet mondjon. Nemcsak a kezdő, de a megérett tehetségnek is a szabadság az éltető eleme és már ezért is jó volt Illyésnek azt a napsugaras levegőt felidézni, mely még éltetőbben érlelte a gondolkodókat és gondolatokat. És jó volt felidézni a kiadószenkesztők természetrajzát, melyet a „nem szocialista“ Petőfi olyan jól jellemez: „Magasztal, égbe emel, kivált, ha szerény vagy pénzbeli követeléseidben, aztán farba rug és azt kürtöli, hogy ő teremtett meg téged“ — írja Petőfi Vahotról, de mutató nomine még ma is meglehetne ezeket a Vahotokat találni. Illyés Gyula könyvének nagyon értékes a társadalmi háttérrel. Megmutatja mi volt az értelme a reformkornak, hogy ez a kor szociális tartalmat adott a hazaszeretet később annyit csépett kifejezésének, de megmutatja Illyés azt is, hogy a nem alkuvó Petőfi honszeretete még a legnagyobbakénál is tudatosabb, tartalmasabb volt. Petőfi nem alkudott — mondta Ady és Illyés a nem alkuvó Petőfit ábrázolta élénk. Azt a Petőfit, aki igazán látta a nyomort, aki komolyan vette az iparvédelmet, aki szemrebbenés nélkül visszautasította a Kisfaludy Társaság-beli tagságot, aki előtt a haza és az emberiség ügye a szolidaritás nagy szintézisében egyesül: aki reális társadalomszemlélettel nézte a dolgok folyását és nem hagyta magát semmiféle látszattól megtéveszteni. Petőfi nem alkudott és nem ismert tréfát. Nem ismert és — ami még több — nem ismert el külön művészi és külön politikai hitvallást, amit érzett és amit hirdetett, azt egyformán komolyan gondolta. Művész volt, de mi sem volt távolabb tőle, mint a l'art pour l'art művészkedés vagy népieskedés; nála a népnyelv irányt és eszmejárást jelentett, olyan eszme-kört, melynek a népet emelő tettek járnak a nyomában; komolyan vette a forradalmat, komolyan megérezte a forradalom elsodródását. S ezen a ponton végzett Illyés olyan munkát, mely alapvető a magyar irodalomtörténetírásban. Bizonyára nem magyar jelenség csupán, hogy a forradalom egy bizonyos ponton megmerevedik; a történeti fejlődés tragikus lassúsága hozza magával, hogy a nincstelenek óriási tömegét a forradalom szeszélyes menete a végső lehetőségekig kihasználja s aztán újra a nívóvába taszítja; így volt ez a francia forradalomban is — mint ezt *Kropotkin* oly éles látással megírta; így volt ez a magyar szabadságharcban is, mint ezt *Acsády: A magyar jobbágyság története*-ben olyan tárgyilagosan kimutatta; ezt a tragédiát érezte meg Petőfi, ha visszatartani nem is tudta. Amíg az országgyűlés örömben uszott a királyi magyar szavak hallatára, addig Petőfi az éhtifuszban elhalt magyar gyermekekre gondol, nem ért egyet feltétlenül Kossuthal, aki hirdeti ugyan a szabadságot, de egyelőre a nemességnek szánja a főszerepet és a népet magát — a róla-nélküle elv alapján — nem akarja bevenni az alkotmány sáncába. A márciusi nagy napok után még botozások történtek, dézsmaszedés történt, 3 millió parasztot kizárnak a birtoklásból s az ez ellen támadt mozgalmat vérbe fojtják. Petőfi — kinek szemében a népies művészet csak a nép boldogulásának bevezetője lehetett — nem így képzelte el a forradalmat s nem is titkolta el, hogy nem így képzelte. Ezért marad ki a sajtóügyi bizottságból, ezért marad ki a nemzetőrségből, ezért mellőzi és próbálja megalázni a hadügyminisztérium és csak Bem tábornok rokonszenve tudja azzal szemben erkölcsileg megvédeni. Ez egészen más Petőfi, mint akit eddig a konzervatív és liberális irányzat nagy egyetértéssel szoborrá öntött, ez az örök ellenzéki Petőfi, aki még a forradalommal szemben is ellenzéki, ha abban megsejti a tragikus örök árulást. Illyés Gyula — bár maga azt vallja,

hogy életrajzot, esztétikai tanulmányt és vallomást akart adni e műben — valójában egy nagy korszak kropotkini társadalomszemléletét vetítette elénk s ennek világánál rajzolta meg Petőfi dialektikus arcképét.

(Kemény Gábor)

A „TANÚ“-TÓL A „BŰN“-IG, világosabban: Németh László ideologizálásától Németh László legujabb regényéig hosszú az út. Az eleje már nem is látszik. Maga Németh se látja. S ha látja is, már „messziről“ nézi, nem is fátyolos, de csalódott szemekkel. Amikor elindult úgy vélte, Magyarország megújításának kalandjára száll ki. Mire a végére ért, győzelem helyett sötét csalódás ölébe hullt. Viszont: nincs haszontalan csalódás. S a reformfronton elesett Tanú-Németh László, mint művész-Németh László im' talpra tud állni. „Tanulj meg nagyobb távolságra élni; közelkartács helyett nehéz ágyukkal... lőni“. S a közelkartács helyett a Tanú keserű, utolsó számával egyidőben már tényleg felvonult egy nehéz ágyú: a két kötetes *Bűn*. (Franklin Társulat. Budapest.) Igen helyes! A Tanú mindinkább a saját szavaiba gabalyodott bele s csak örvendetes, hogy Németh, aki minden reformer társában csalódott, végül csalódott a maga reform-Tanújában is. Csak örvendetes, ha az eddigieknél hatásosabb fegyvereket keres s végre kibontja sötét magyar vízióit s a magyar lényegeket sulyos kompozíciókban beszéli el. „Az író igazi feladata“ tényleg „a monumentum állítás“. Monumentumé, „mely egyszerre... sirkő és kiindulópont.“ Ez utóbbi idézetdarabokat is Németh László mondja a bucsúsorokban s azért írjuk ide, mert meglepően talál. A Bűn már a „sirkő“ és a „kiindulópont“. Négyszázjegynehány sorát a komoly élmények sodrába került olvasó figyelmével kísértük. Nem félünk a szótól: a monumentum áll. A Tanú kalandja és csalódása tényleg emlékműhöz vezetett. A Tanú a Bűn kiindulópontja s a Bűn a Tanú sirkője... S ha a Tanú füzeteiről már Németh is csak „messziről“ beszélhet, a Bűn újabb irodalmunk legsúlyosabb jelei közé állt, egyenesen ki a kapukba...

*

A Bűnt, — amit ugyanolyan megbocsáthatatlan fahangon fogadott a pesti kritika, mint a régebbi Gyászt, — lehetetlen elválasztani a Tanútól. A Bűnben az lett látomány, kép és művészet, ami a Tanúban — sok ellenmondással — az esszé képfolyondárai közt meghúzódó társadalomkritika. Ezt a társadalomkritikát — alapelveiben — sokszor kifogásoltuk. Intellektualizmusa tévedéseit és törmelék-ideologizálását sokszor bíráltuk, bár éreztük benne az érzület melegét s a viadalom őszinteségét. Bíráltuk és kifogásoltuk — a bíráló rokoni szenvedelmével, — mert láttuk, hogy Magyarországról ugyanaz az élményanyaga, mint a miénk s neki is a magyar megoldatlanságok fájnak, csak ép' nem akar a megoldás igazi útjára lépni. Ma már viszont arrafelé jár s ez azt is jelenti, hogy meghaladta a Tanú téves szemléleteit s már tudja önmaga Tanúbeli törekvéseit messziről, kritikusan nézni, tisztán és polémiamentesen, a meghaladott szemléletek színvonaláról: műalkotásban.

Természetesen kritikája sajátos. Lényeges szála egy, a Tanú-korszakból ismert Németh László-féle lelkiiség kezében, aki a magyar lét minden baját, ellentmondását azzal véli megoldhatónak, hogy össze kell állni pár felkészült, lelkiismeretes embernek hat-hét munkás megnevelésére: „nem az uraknak... hanem önmagának... Hat-hét ember igaz, nem sok, de hatvan-hetven már sok s ha csak tizen utánoznának az országban... hatszáz ilyen emberrel fel lehetne szabadítani a magyar népet.“ Aki a Bűnben ezeket mondja (Horváth Endre) az pontosan a Tanú hasábjainak is a hőse. A parasztról ez is Tanú-páthosszal beszél... Ez is ugyanabba az ellenséges, konok, magyar élet-elembe falazott... Ez is a teljes

ember erősebbik felének a gyakorlására tör. Ez is egy szociográfus bőrébe bujt profetizáló. A regény is mindenütt ugyanazt vallja. Amiket mond kilehet vágni és beragasztani a Tanúba és fordítva. De azért nagy a különbség. Németh a Bűnben *próbára teszi* a hőst és szembe állítja azzal, akit meg kell nevelni. A fordulat diabolikus s a regénybeli helyzet feszült. Mi az eredmény? Sikerül-e a megváltandó magyar népi világ képviselőjének (Kovács Lajos napszámosnak) a megnevelése? Sikerül-e a reform? Siessünk kijelenteni: a megnevelésnek még a lehetősége sem következhet be. Horváth utópiája, a munkás-gymnaseon nem jöhet létre. A Tanú meggondolásai meghátrálnak s hogy miért hátrálnak meg — erről szól a regény. A Tanúban felvetett, ezer színben csillogó gondolathalmazról maga Németh látja be, hogy cserép s a regény két hőst: a reformert és a megreformálandót végül magára hagyja. Horváth öngyilkos lesz, a napszámos pedig világgá megy. A regény ezzel a kilátástalansággal zárul. S bár ismét hiábavaló a kaland és ismét a csalódás ásit, most már mégis minden világosabb. Megtörtént a *bírálat bírálat*. S ha ez a bírálat negatív is, mégis kitisztult a határ s látszanak azok az akadályok, amiket a Tanú nem látott, az élet azonban láttat. S ha a regény, mint műfaj szükségszerűen az élet látványa, akkor maga az élet emberi helyzetek, viszonylatok, összefüggések szövevénye. Kérdése: ki nek kihez mi a viszonya, ki hogy alakul, ki kivel ütközik össze, miért áll föl és miért esik el. Röviden: az emberi jellemek mozgása a többiekkel, a társadalomban, ahol azután kiderül, hogy ezt a mozgást mi vezényli. S ha Németh a Tanúban mehetett a saját feje után, itt az élményei, a látomásai realizmusa köti. Így derül ki a regényből — s válik elképzelhetővé a Tanú-tendenciák, a bírálat bírálat — hogy a világban ahány ember, annyi réteg s ahány réteg, annyi összeütközés. Semmi sem homogén. A társadalom osztályok s még ezek az osztályok sem egy öntetűk, mindegyikben szakadatlan a megosztás. Még a munkások közt is csupa ellentét. Városi és vidéki munkás, szervezett és szervezetlen, tanult és tanulatlan, napszámos és iparos s ezeken a csoportokon belül: öreg és fiatal; és ezeken belül is: jó és rossz munkás, szorgalmas és renyhe. Csupa elkülönülés, csupa idegenség az előtt, aki mint Lajos a helyét és a fixumát keresi. Miért? Mi választja szét így a világot? Az érdek, a pénz, vagy ahogy Németh nevezi — a bűn.

Nagyon megvesztegető, ahogy Németh ezt az életélményét — a gazdasági vonatkozásokon épülő osztályelméletet, amit annyiszor vett tagadásba a Tanú hasábjain — a regény anyagává teszi. A Bűn térben és értelmileg Horváth Endre szociális lelkiismerete ellenére épülő háza körül forog. Ez az épülő ház — mint maga a megtestesült iszonyú magántulajdoni lét — determinál mindent. Minden felrakott téglával duzzad, épül a ház. S minden felrakott téglával duzzad, épül a mese, gyűrűznek az épülő ház emberei körüli lét ellentmondásai, robbannak ki a konfliktusok hol az épülő ház munkásai és az általános munkás-sors, hol az építész és Horváth felesége között. Minden egyes konfliktus újabb helyzetet teremt s az újabb helyzet egyre mélyebb összeütközés központjába sodorja a minden akadályon keresztül épített Horváthné. Az építkezést szabotáló Horváth láthatatlan a regény első kötetének a végéig. S amikor megjelenik — az előzmények után — vélnéd, hogy a házafelek összecsapása következik. Nem! Mit mondana ilyen kevés, amikor Németh mondanivalója súlyosabb s az épülő ház tulajdonképpen a széteső világ, mely csak addig tartja össze úgy-ahogy az embereket, amíg készül. Mire felgyújtják a villanyt a ragyogó, kipuolt ház, a technika és a civilizáció által beállított rend falai mögött csupa összenemtartozó, egymással szembenálló ember bujik meg. A felépült ház a mai társadalom s ez a társadalom — ahogy Németh tolsztoji és keresztényi keserűség-

gel látja — maga a bűn... A bűn, mert bűn a vagyon és bűn minden, amji nyomában mozgásba jön. Akik a ház körül összekerülnek lopnak, irigykednek, áskálódnak, gyűlölködnek, összelemelegednek és elhidegednek egymástól. Mindenki bűnös valamiben, mindenki ellensége a másiknak. S mindenki akarata, hajlama ellenére, az érdeke miatt, a vagyon valami formája vagy változata miatt, legyen ez a változat akár csak a mindennapi kenyér. Mindenütt érdek: s az érdekek e szövevénye, bűnhalmaz a rosszul összeállt, minden csavarában nyikorgó világ. Mi történjen? Erre nem válaszol. A bírálat kimerül a leírással. A világot csupán újból elének állította; tudatosította a bűn lajstromát. Legfeljebb *érezzük*: változtatni kell. Ez azonban csak emóció és nem belátás, s a regény oldalain sehol sem juthatunk túl a tiszta értelemben vett emocionálizmuson. Lajos, a napszámos is csak eddig érkezik el. Minden vélt és való kalandja Pesten, a ház körül, Terivel, Horváthtal csak annak a homályos megérzéséig emelkedik, hogy mindaz, ami körülötte van — nincs a rendjén. Minden figura belső távlata eddig feszül. A regény minden közvetlen mondanivalója eddig ér. Minden a Jel állapotában titkosodik... Maga Horváth is, aki pedig az épülő, felépített háznak, társadalomnak a lelkiismerete. Kétségtelenül: a bűnt és következményeit, amiről a regény készült, Horváth nemcsak érzi, de tudja is, hogy ez a bűn miben áll. S ha a többi figura a bűn hinárjában hanyódik-vetődik, nyomora felé megy vagy osztálykényelmébe fullad, ő tudja mindezek értelmét. Tud valamiféle kivezető utról is, de azután kétségek merülnek fel benne és ez a kételkedés dönti el a sorsát s a halált választja. Nagyon jellemző a regény programfigurájának ez a sorsa. S ez a sors nem azért jellemző, mert az ideológus Németh László ezzel az öngyilkossággal a maga reformer gondolatvilága felett mond bírálatot, hanem mert a kérdésre nincs más válasza, mint az öngyilkosság, ami ugyan elintézheti Horváthot, de nem intézi el a felvetett kérdést, illetve azokat az összefüggéseket, amik kikényszerítik a kérdést. Így csak azt tudjuk meg, hogy a profetizáló szociográfia, a népbártság nem az igazi út. Akkor melyik? Erre nem felel Németh. Ebbe az irányba nem mutat senki a regényben. A Tanú bűvös köreit teljesen még nem lépte át a szerző. A társadalom, amit a Bűn szimbolizál — csonka. A drámának, amelynek játékosait olyan megbecsülhetetlen készséggel rajzolta ki, hiányzik a Gegenspielere. Enélkül viszont csak a bűntudatunk teljes. Csak a bűn tudatáig emelkedünk. Természetesen: ez is serkentő. A könyv, éppen mert művészi, számos eddig megmozdíthatatlan embert fog megrázni. A művészi megindításon felül azonban nem sugalmaz pozitívumokat. Attól félne Németh, hogy tendenciózussá válik? Micsoda tévedés!? Avagy azt hiszi, hogy így nem tendenciózus!? Minden sora, figurája harsog és sikra száll, csak ép határozatlanul, kikapinthatatlan, a „mit tegyünk hát“ kérdését még mindig feltételezve. Mi a magyarázata ennek? Itt már az alkotó módszer a hibás; nem a kivitelében, de az elvében. Kivitelében: pompásabbnál pompásabb figurák-egész galériáját zárja a regény. Elvében azonban egyoldalú: hősei mozgás- és élmény-tere a depolitizált lélektan és a depolitizált intellektus. Ez a módszer egyelőre óvakodik az embert teljes egészében megragadni. Márpedig a hiányzó Gegenspieler csak homo politicus-i vonatkozásával együtt jelenhetne meg. Így szükségszerűen az egész 'bűn' vízió (különben bravuros) megmarkolásának kihangzása erkölcsi és karakteriológia s nem nemzeti és társadalmi.

De így is — emeljük ki — a szociális lelkiismeret regénye a Bűn, amiben azonban hangsúlyosabb a 'lelkiismeret', mint a minősítése. Ebben a tekintetben is a Tanú legszebb soraival rokon. Mintahogy rokon még más vonatkozásban is.

A Tanú lapjain mindig meglepőbb volt a művészi, mint a gondolkodásbeli teljesítmény. A hangja, stílusa, a kiállása volt az érték, főleg esszé stílusa, ez az annyi mai jó esszé hang közül is kiütököző átnemesült, kilombosult Szabó Dezsői oltvány, mely mindvégig oly sajátos a Tanúban. Ez a sajátos hang szól a Bűnből is. A Gyász is és a Bűn is ugyanannak a Tanúban megütött esszéhangnak szakadatlan, szinte kizárások és szakaszok nélküli áradása. (Ezt az áradást csak helyenkint szakítja meg a szereplők egy-egy kicsattanó, egyéniségüket kicsapó szólama). Amennyire eredmény ennek az érett esszé-dialektusnak átvitele a regénybe ugyanannyi veszéllyel jár. Azzal például, hogy Németh alkotó módszere mindvégig a *leírás* és nem a *jelenítés*. S ha igaz is, hogy a leírás bizonyos hőfokon túl jelenítés, s ha a Németh-féle leíró technika remeklései tagadhatatlanok is (többek közt pl. a költözködő emberek rajza), mégis minden leírás szükségszerűen *irodalmias*: a közlés kifejezés- és képzet-köre az íróé és nem a szereplőé. Ezért történhet, hogy pl. a napszámos Lajos olyan érzékenységgel, szímatokkal, színekkel és desztillációkkal jelenik meg sokszor a regény lapjain, ami elsősorban az íróé s nem ezt a különben kítűnően megfogott paraszti, esetlen, a város érthetetlen jelei, összefüggései közt dib-dábként sodródó emberkoloncót jellemzi. A Bűnnel kapcsolatban azonban végül is nem ez a stíláris vonatkozás a lényeges, hanem a Bűnnel az új magyar irodalomba beemelt alak- és probléma-világ. (Gaál Gábor)

UJ MAGYAR KÖLTŐK. Rokonszenv soha sem helyettesítheti a kritikát. Bármily közel áll is hozzánk valamely költő személye vagy világnézete, tárgyilagosságunkat meg kell őriznünk s főleg elkerülni az ujabban lábrakapott vállveregetősdit.

A közelmúltban egy csomó szociális hangu verseskötet jelent meg, ismert és kevésbé ismert költőktől. Ezek közül abban a háromban, mely a *Munka* című folyóirat kiadásában jelent meg, még mindig a forma a fontos s a tartalom szinte mellékes, formailag viszont megrekedtek tanítómesterüknél, *Kassák*-nál, ennek erőteljes keménysége nélkül. Itt-ott ugyan próbálkoznak új frazeológia kialakítására, az elbujtatott mondanivaló s a gyakran üressé vált szimbólizmus azonban ezt megakadályozza. Költészetük így valójában a régi *l'art pour l'art* némi szociális kenettel. — Köztük a legtisztább hangot *Murányi Kovács Endre* üti meg. Kötete (*Börtön*) csupa halk, lágyhangú vers, sehol egy erőteljes sor, csupa elmosódó vonal, sejtett összefüggés. Érzi, hogy a föld, a város, a társadalom 'börtön', ez az érzés azonban a szép szavak utvesztőiben elsikkad, a költői póz mögött elmosódik a társadalmi ember; — a lélek belső rezdüléseinek tultengése következtében hiányzik a durva, goromba, hangos, diszharmonikus, valóságos élet. Az erőteljes cím után nem ilyen belső harmóniát vár az olvasó. Murányi Kovács Endrének, ha ki akar törni a 'börtönből', mindenekelőtt a saját magára kényszerített bilincsei alól kell felszabadulnia. A szép szavakon túl a költőtől határozott állásfoglalást is várunk. Állásfoglalást, ami nála észrevétlenül megbuvik a mélyben.

Keleti Jenő is halk hangon vágyakozik (*Asszony és kenyér*), annyira halk hangon, hogy szinte csak suttog. Régebbi, keményveretű, kassákos hangjától kétségtelenül sikerült megszabadulnia, viszont most a másik végletbe, a finomkodásba esett. Tobzódik a képekben, versei szinte csak képekből állanak, ám a képek mögül csak homályosan villan elő a mondanivaló. Legtöbb verse üres formalizmus... Határozottan több a köze a realitáshoz, mint Murányinak, viszont formailag jóval mögötte áll.

Bánáti Oszkár új könyve (*Áfonya*) teljesen jelentéktelen. Versei népieskedése tulságosan csinált. A pesti költő a városban is talál épp elég megírni valót s nem kell minden áron „fehér gatyában fütytyentgetni“, különösen ha rosszul áll rajta ez a falusi ruhadarab. A dilettáns fölé csupán

őszinte szerelmes versei emelik.

Másik három új verses könyv már nem oly egyöntetű, mint a Munka csoporté. Más a hang, a stílus, a tehetség. Ezeknél a tartalom trónol a forma fölött. Mai, égető, súlyos problémákról írnak, gyakran azonban nyersen, minden formálás nélkül buknak elő szavaik, máskor pedig szólások hangzanak fel . . . A három közül a legfontosabb: *Perneki Mihály*.

Az új Perneki könyv (*Munkásfelvétel nincs*) újra felveti a kérdést: versek-e Perneki írásai, vagy sem, ami jelen esetben azt is jelentheti: író-e a szerző vagy dilettáns?

Ha a divatos esztéticizmus szemüvegén nézzük Pernekit, akkor minden költőiséget meg kell tőle tagadnunk. Durva, kemény, formátlan s ez mind főbűn az esztéták szemében. Az esztétákat igazolja (*látszólag*) az is, hogy munkáskörökben Perneki igen népszerű — már pedig egy költő közönségsikere a széplelkek szemében mindig gyanús. — Kétségtelenül Pernekinek jelentős a közönségsikere. Érthető is: a közönség egy részének a szájaize szerint ír. Ez azonban még nem az a bizonyos „kiszolgálás“; P. maga is a külvárosi élet körülményei között él s amikor kemény, durva hangon ágál, önmagát adja s egyúttal egy széles réteget szólaltat meg. Osztályköltő, illetve bizonyos osztályréteg költője. Perneki valahogy a rongyproletariátust kifejező Berda József s az öntudatos munkás költők közt áll némi anarhizmushoz hasonló világnézettel. Az is igaz, hogy írásai a vers eredeti értelmében nem versek, viszont tehetséges és bátor író vetette valamennyit papírra. Művészeti álláspontját legtisztábban a *Vádoltak padján* c. versében fogalmazza meg: „Kötelesség. Felelősség. Egyszerűség — ez az én művészetem“, — majd pedig: „költőibb a hordó tetejéről igazságot hirdetni, mint a párnasszusról számárságot.“ A valóban haladó intellektüelekről írt éles és igazságtalan — mert általánosító — satirájában viszont: „Ők, (az intellektüelek) a kis naivok, akik hirdetik, hogy más osztályoktól át kell venni a jót, nem veszik észre, hogy ott már csak rossz van.“ Ez — enyhén szólva — túlzás és közeli rokonságban áll nemcsak a régebbi anarhisztikus „proletkult“ ideológiával, hanem a hitlerizmus antiintellektualizmusával is. Ez a verse mutatja legtisztábban, hogy Perneki nem jutott még el ahhoz a humanizmushoz, ami a művészetben és irodalomban, mint az új realizmus jelentkezik. Még mindig rombol és „destruál“, tele elfogultsággal s bizalmatlansággal, ami arra utal, hogy még nem ért el a kultúra folytonosságának a felismeréséig. A valódi haladás nem könyvmáglyákat emel, hanem átmenti a régi értékeket az új társadalomba, akárkitől is jöttek azok. Ha ez a felismerés a vérévé válik P.-nek, majd nem helyezkedik arra a képtelen álláspontra, hogy az egész eddigi kultúra tűzre való. — A kötet legjobb írása, a kemény és mégis lírai *Névtelen*. Mindent összevetve: Perneki új kötete nem szolgál meglepetéssel, itt is a már régebben kialakult Perneki szóval meg. Ez az évek óta tartó megállás kifogásolható, mert az állandó egyformaság könnyen modorosság lesz.

Garai János új könyve (*Sikátorok szele*) tulajdonképpen anthológia, mert jórészt előző kötetei verseit tartalmazza. Hogy erre mi szüksége, nem derül ki, miután Garai korántsem jelentékeny költő. Hacsak nem az vezette, hogy utolsó versfüzete óta erősen visszaesett. Új versei közt nincs egy se, amely elérné régebbi jobb versei színvonalát. Az is baj, hogy nem eléggé önálló; előszeretettel dolgozik minták, régebben Kassák és József Attila, később Illyés és mások után.

Varga Ferenc első könyve (*Háborgó vizeken*) a költészetet szerető ember kísérleteinek a gyűjteménye. Sok frázis, primitív stílus és verselés. Mint mottóiból kiderül, költői ideálja Petőfi, Várnai Zseni, Gyagyovszky és Vanczák; az új költői iskoláktól messze áll. Mintha a háború

előtti pártköltőket hallanánk. Verseinek új mondanivalója s avult, gyakran rövid, csilingelő sorokba tördelt, rossz rimekkel zsufolt formája éles ellentétben állanak egymással. A megfelelő verskultúra híján kifejezései, stílusa a munkásélettel összefüggő egyszerűség helyett — rossz értelműen naiv. Versei kétségtelenül bátrak, de rosszak. A megírás kezdetlegességeit a legjobb tartalom sem pótolhatja. (Lukács Imre)

KISS JENŐ ELTEVEDESE. Pár évvel ezelőtt a Helikon szerkesztői a felfedezés örömetől áhítatosan hirdették egy új költő jelentkezését, később egyenesen a legfiatalabb nemzedéknek irányították a dicséretet, mondván: megérkezett a Költő, a jellegzetes transzilván tehetség, Kiss Jenő. „Ő a rokonszenves fiatal író megszemélyesítője, legyetek hasonlatosak hozzá“.

Kiss Jenőt többen ismertük. Ruhájából nemrég szellőzött ki a mezőségi szegénység szaga. Góthai almanachját múlt évben állította össze a magyar élet másik pólusán *Illyés Gyula* a Puszták népében. Nagyapja még zsellér volt, az apja utmester.

[Kisst felfogadták a Helikon kötelékeibe. Ha Petőfiről minden tartózkodás nélkül megírhatjuk, hogy mekkora fizetés mellett, mit végzett *Vahot* lapjánál, semmi szükség jelen esetben titkolóznunk és elhallgatnunk a fiatal költő-tisztviselő első városi állomása titkait. Ezekben az összefüggésekben Kiss egy megfélemlített nemzedék tipikus képviselője, akit — bár jellegzetesen „transzilván“ — ugyanazok a hatalmak tartanak fogva, mint kortársait Magyarországon, kik a férfikor magas lépcsőit taposva, nyolcvan pengős pozíciójukért reszketve-félve bölintanak mindenre, amit a közvetlen környezet megkíván. Alig hihető, hogy a történelemben akad silányabban megfizetett szellemi segédhad. Érthető, ha a félszeg falusi kisember alázatával jár Kiss Jenő a városi dolgok között. Nagyon vigyáz. Falusi szoba, petróleumlámpa, nádasokra ásitó falusi árvaság térítik magához és szólaltatják meg benne a költőt, de a visszazuhanás félelme minden szembefeszülést kiírt belőle. Az eredeti tiszta hevületekből kitaposott utakra tér. *Áprily* és *Dsida* pásztori tájaira terelik a vén számadók. Szorgalmasan tanul. A versírás mesterségét azzal a kitartással sajátítja el, amivel az idegen nyelvet szokás. A modern magyar költészet tetszetős kifejezéseit és szavait szinte kicédulázza s új verseket ragaszt belőlük. Kész versformákat, amelyek jambikus lejtésükben, a stanzák klasszikus csengésében, a szonettek zártságában, előtte járó költők egyéniségét fedték, énekel újra. Óvatos lesz a mondanivalóival. Meghuzódik az „önmagáért való szép“ menedékében s ha tartalmat visz a versébe, kipróbált minták után megy. Nagyon kegyetlenül: *Kormos úvegen* című, most megjelent verseskönyve jórészt tartalomjegyzék. A *Nyári kód* *Dsida*, a *Külvárosban* *József Attila*, a *Két útmester* *Reményik*, a *Csontos ván paraszt volt* *Illyés Gyula*, a *Ne aggódj* *Bartalis*, a *Prémvadász* *Dsida*, az *Öcsém hazajön* *Áprily*, az *Október hatodik* *séta*, a *Vackorfa*, az *Önmagunkba visszatérve* *Tóth Árpád* verseire utalnak, s ha az eredetinek utána nézünk, a kissjenői egyéniség és tehetség minden átalakító ereje kárbavész. Ezeknek a verseknek az olvasása közben az ember arra a kénytelen meggyőződésre jut, hogy az eredetiek nagyon szépek és időtállóak, Kiss Jenő versei azonban csak jeles iskolai dolgozatok...

Mégis, lehetetlen rámondani, hogy 'nincs tehetsége', hogy 'epigon'. Sőt: pompázó, aki sokszor magával ragad, meglepő képeket hoz elénk, a „menyország friss zuzmaráját“. A holdból lila pókhálón leereszkedik az álom, lankadt violák illata járja át és látja, hogy az ég lecsüng a dombokról, a széle mind lilább, s a szél a fáknak udvarol. A lelke fehérfogú, mellyel a könnyekkel zamatos édesanya méla szemét megeszi. De a tűnődő képek közé belevegyülnek az anya lugban kimart, tört ujjai, s látjuk a fésűt, mely dúlt hajával teletelt, mert a fiatalságát megette a mun-

ka és a szükség.

A fűtött fantázia, a nagyigényű, gyönyörű képek átforrósodnak, az ember úgy érzi, hogy egy elkalandozó nagy művész bizonytalanul kerülgeti saját lelkét és eltemetett igazi világát: úgyhogy a zsellérivadékokat keressük Kiss Jenőben s a tündéri képek látójának fehérfogú lelkétől lendületet, ivet, panaszt várunk, a művész muzsikás helytállását... Kiss Jenőben azonban csak szájalom ébred a szegénység iránt... Semmi több.

Két útmester című versében az apa alakjáról ad arcképet. Az útépitő mérnök figurájával kapcsolatban azonban kihangsúlyozza a középosztálytól elmaradhatatlan „nyugdíj” szót. Az apa alakjához azután, mint szimbólum simul ő maga és — Reményiknek az *Építész fia* című versét utánnozva — metafizikai vallomással fejezi be a verset. Az ember nem tudja, hogy a témaválasztásban korántsem egyéni fiatal költő gondolati fáradságában keresse-e a mesterkéltség okát, vagy a Helikoni helyzettséggel járó komplexumokban. — A valóság színeit csak a nagyapa kapja meg a visszaemlékezés során. „Csontos vén paraszt volt”, vallja be szép, de bágyadt versében. Ehhez a vershez nyilvánvalóan Illyés Gyula vallomásai adták a bátorságot — a lendület nélkül. Különben a versből csak azt olvassuk ki, hogy a nagyapa szolga volt, az unokája úr lett, koszorús úr, az uraságban is szolga... Nagyon szomorúan, nagyon letörtén zárul ez a vers. A költő arcán keserűség marad. Nem hevíti az elhivatás és tehetség göggye, a legmagasabb fokú osztályöntudat, a művész fölénye, verseiből a városba vágó primitív falusi vonásai rajzolódnak ki: a nadrágossá válás vágya... — *Kertben* című verse is ebbe a vonatkozás sorba tartozik. A Tóth Árpád utánzó, neopárnásszien vers hűvös és higgadt sorainak liktetése és a rimei vigyázva tartják össze a hasonlatokat, amikben a kerti gyom a szegénység, a virág a gazdagság. A nyom gondozás nélkül is szaporodna s a forradalmi burjánzás elnyomná a virágokat, ha nem jönne a virágok segítségére éles kapájával a kertész... Azért a reggeli kert frisségeiben bevallja: „Szegény nép... ha én nem fájnám sorsodat, ki fájnán, hisz én is gyomból szépültem virággá”. Többre nem telik belőle. *Nyirfa és Tóban tükröző* szonett című verseiben ő maga is látja, hogy megrekedt...

Egyhelyben álló, régóta iskolázódó költő jeles dolgozatai ezek a versek. Meglehetősen fejlett verstechnika s szép sorok jellemzik, amiket megcsodál az ember, ha a nagyszerű kitalálásoknak nincs is meg az egyéni fémjelzésük és hitelük. Természetesen: a prózairó is szemezget kifejezéseket, de nem azért, hogy egy másik mozaikot állítson fel és magukért a kifejezésekért újra használja őket.

Van egy verse: az *Anna-litánia*. A vers nagy élményt takar s a katolikus áhitat egyik legtisztább formája, a Mária-litánia szerint próbál felszínre törni. Az utánzás nagyon eredeti. De csak az, aki hitetlenül él s a kegyes dolgokat, mint távoli szent zúgásokat kíséri, csak az tudja kimondani az ítéletet: az olyan kifejezetten szexuális valami, mint a hitvesi szerelem, az ellégiésedés legtündöklőbb és leganyagtalanabb lebegésében is, ha ebben a formában kél újra, hiánytalan kegyeletsértés, amit az Anyaszentegyház törvényei talán megbocsátanak, de a költészet törvényei soha. Hisz Mária dicsérete a litániában recitativ, azaz kollektív forma. Az Anna-legenda túlfűtött individuális rajongása modorosán sok egyénieskedés túltengése, amit az abszolút líra hagyományos korlátai nem tűrnek. — Ugynevezett nagy versnek készült a *Sebzett vad*, melyben a csődbe jutott emberi kulturát, mint valami elejtett vadkan bőrét s ebben a bőrben az emberi szellem és emberi gondolat halhatatlan értékeit megmenti a nagy Vadász. Kedves gondolat. Kár, hogy a vers túlméretezett, művészileg egyenetlen és elhízott ereje csekély. Legszebb verseit a *Kinai porcellán* ciklusban találtam meg. A *Nocturno*-t többször elolvastam.

tam s mialatt a kritikus figyelmével forgattam a kötetet, észrevétlenül megtanultam kívülről. Ezért nem tudom lezárni bírálatomat anélkül a megjegyzés nélkül, hogy Kiss Jenő komoly tehetség, lehetett volna a Mezőség poétája. Válogatott kifejezései közt megtalálom néha a frisset és hamisítatlant, a nádast, a tavat, a mocsári gólyahírt, a réteken gyűlő tócsát, a ködöt, amit az éj ki-kilöttyint. A fákról gyakran olvasom a hasonlatot: féllábon álló gólyák. Valahogy innen kellett volna kitörni. De ő ugylátszik többrebecsüli a miniatűr pávatollakat a mezőségi holló szénfekete tollánál...

A parókás pásztorok Galateájában állított be Kiss Jenő a transzilván vidék igazi pásztorá. Eldobta furulyáját, kottát tanult, természetes haját levágta és rizsporozott parókat tett a fejére, aztán utánozni kezdte elődeit, de ebben az utánzásban megsáppadt és megtört. A „transzilván irodalom“ első, igazán megsiratni való áldozata ő. Arkádiában él.

(Kováts József)

MORVAY GYULA REGÉNYE.* Az embert (s így az író is) világszemléletében, érdeklődési körében, élményeiben döntően határozzák meg osztálygyökerei, életkörülményei és környezete. Nagyszerűen példázza ezt a tételt Morvay Gyula, a fiatal peredi író, aki szegénysorsú parasztszülők gyermekeként tette első lépéseit a tardoskeddi poros falusi udvarokon és vékony zsellérföldek között. Első fontos és meghatározó élményeit és benyomásait a falutól kapta. Ez az élményanyag buggyan ki belőle valami ősi erővel és frissességgel verseiben és ugyancsak ez az élményanyag nyer költői lecsapódást prózájában is. Nem véletlen tehát, ha valamennyi írásában a rurális életsors sokrétű vonatkozásait és komor összefüggéseit tárja fel. Törvényszerű okai vannak ennek.

Hangja és stílusa ujszerű, szokatlan. Van valami súlyos görgése, nehéz sodrása Morvay mondatainak. Egyéni zenéje, ize, színe van minden szavának. Még Móricz után is tud újat adni. Nyilván innen van, hogy túl szerkezeten és mondanivalón — például épp' az *Emberek a majorban* című regényében — megkap a stílus egyszerű s amellet felettébb kifejező volta, teljes összhangban a témával, teljes illúzió keltéssel, különösen a párbeszédekben. Itt említjük meg, hogy Morvay gyakran kever a szövegbe regionális kifejezéseket vagy szóalakokat. A környezetrajz és talán kellő hangulatkeltés szempontjából bizonyára szükség van eféle kifejezésekre: ustorosgyerek, szerha, kánva, csobolló, szuszák, mégsem értjük egészen, miért nem lehet e szóalakok helyett a rendes magyar kifejezéseket használni. (Nem beszélve az ilyen fajta kifejezésekről, mint teszem: váska (6. o.), vozárkocsi (16. o.), rubaska (21. o.), hirtatni (39. o.), sopa (55. o.) stb., melyek nyilvánvalóan szláv eredetűek.) Ezek a szóalakok, illetve kifejezések bizonyos mértékig modorossá teszik Morvay stílusát.

A regény, melyet talán inkább minősíthetnénk hosszabb elbeszélésnek, az új társadalmi realizmus módszerével készült. A szerző nagyjából a valóság talaján építi fel a cselekményt, alakjai élnek, hus-vér emberek. A felvetett téma érdekes és ujszerű. A sanyarú és embertelen sorsban élő majorbéli béresség a háború után rádöbben kietlen helyzetére és a hadifogságból visszatért Igor ösztönzésére elhatározza, hogy javítani fog sorsán. Napról-napra több világosság és tudás költözik a parlagi koponyákba, egyre több és több jogot szereznek maguknak. Akcióik sikerrel járnak, egyre elviselhetőbbé válik életük. A civilizáció és technika vívmányait egymásután veszik birtokukba s egyre mélyül a testvéri összetartás a béresek között... Valami határtalan bizakodás és hívő optimizmus cseng ki e könyvből. Ha hatásában vizsgálónk a regényt meg

* *Emberek a majorban*, Masaryk-Akadémia, Pozsony, 1936.

kellene állapítanunk, hogy elsőrangú az ébresztő ereje. Sajnos, épp emiatt vannak a regénynek olyan részletei, melyek kevésbé elhihetők. A társadalmi realizmus módszere ezeken a helyeken túllépi a társadalmi realitás kereteit s olyan későbbi korszakba állítja a cselekményt, amikor az emberi jogokért vezetett harcok kellő eredményt hoznak az érdekeltek számára.

Néhol elnagyolt a regény, mintha a szerzőnek nem lett volna fontos, hogy alaposabban kidolgozza (pl. a kocsmai jelenet az intéző barátaival). Nem egészen elhithető és nem kelti a komolyan megtörtént esemény benyomását az a beszélgetés sem, mely az intéző, főintéző és részben Igor között folyik le. Ez nem jelenti azt, hogy a beállítás helytelen, hanem csak arra utal, hogy nem lép fel ez a részlet a reális életadottságok figyelembevételének és visszatükrözésének igényével.

Morvay alakjai hasonlítanak a nagy szláv regényírók alakjaira: társaik fölé magasodnak és mintegy szimbolikus szerepet és értelmet kapnak a regényben. Rokonszenves a tanító figurája. Itt megint csak saját élmányanyagát gyúrta bele a regénybe a szerző. Saját tanítói életsorsának egy szelete vetitődik elénk e regény oldalairól. Sikerült részlete a regénynek a szép Boris esete. A tanyai erkölcsök és egészségügyi állapotok ügyes rajza ez a megrázó epizód, melynek kellő társadalmi háttérrel festett a szerző.

Összegezésként: Morvay Gyula első regénye ügyes és ígéretes kezdet. Ugy érezzük, hogy, bár első hosszabb lélekzetű prózai írása nem éri el azt a színvonalat, melyet joggal várhattunk Morvavtól, mégis megvan nála az ilyen természetű és teljes értékű további munkának az előfeltételei. Bizvást leírhatjuk azt is, hogy a próza, mint műfaj, inkább megfelel Morvay képességeinek és lelki alkatának. Ezek után várjuk Morvavtól a nagy szlovenszkói parasztregeényt.

Morvay regénye közös kötetben jelent meg *Ilku Pál: Lendület* című regényével. Nem tartjuk a legszerencsésebb megoldásnak a kiadó részéről, hogy a két regényt egy kötetben hozta ki. A könyv fedőlapjának rajza *Lőrincz Gyula* pozsonyi festőművész sikerült munkája.

(Sándor László)

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE címmel a nagy átalakulás krónikáját: közel két évtized kisebbségi magyar változásait írta meg tizennyolc transzilvániai magyar író és publicista. A *Metamorphosis Transylvanicae* kétszáz esztendővel Apor Péter hasonló című munkájának megjelenése után tárgyilagos képet kíván adni a XVIII. századbeli átalakulásnál sokkalta nagyobb fordulatról: az 1918-i hatalomváltásról s az azóta történt eseményekről. Az előszó arra kéri az olvasót, hogy „elégedjék meg a tények és események tárgyilagos ismertetésével, hiszen a megismerés ugyanis a legrövidebb út az igazsághoz.” Ez a realizmus érthetővé teszi, miért kellett ennek az érdekes publicisztikai gyűjteménynek a transzilvániai magyar szellemi élet felkent köreitől, privilégiumos intézményeitől és élszervezeteitől távol megjelennie. A magyar szellemi élet hivatalos fórumain annyi a kollégialis lekötöttség, annyi a kölcsönös elismerés még az egymással szembenálló csoportosulások között is a közös provincializmus alapján, hogy a történelmi változások tárgyilagos dokumentálása teljes függetlenséget követelt. Ez a tizennyolc író és publicista esetében a szabad alkalmi társulás alapján vált lehetségessé.

A függetlenség tetszetős, de hamar a végére érünk. Az az együttes, mely a nagy politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális átalakulás megörökítésére vállalkozott, kétségtelenül független a magyar polgárság és középosztály egyes csoportjaitól, közéleti klikkjeitől, irodalmi és generációs szervezeteitől. Innen a polgárság és középosztály változásainak tárgyilagos megítélése, reális rajza. A tárgykör azonban nem terjed túl a

kisebbségi magyar polgárság és középosztály mozgásjelenségein — s ez a polgárságtól s a középosztálytól való *szellemi függés* jele. A cím Transzilvánia változásairól beszél. Hiába keresnéd azonban ebben a könyvben például a székelységet, a falusi társadalmat, a magyar földműveltség alakulásának képét. Csak mentegetőzést találsz: „A falu lakossága... minden kiélését megtalálta a magaművelte föld áldásaiban.“ Ugyancsak a szerkesztő szerint „az államhatalom a városok speciális elrománosító célkitűzéseivel a falvak népét kevésbé méltatta figyelemre“ s ezért a szociográfiai változásokat — kizárólag városrajzok dokumentálják. A ki-magyarázkodás és a valóság ellentmondása tüstént kiütöközik, amint a földtelenné vált falusi nép feltűnik a városszálen. *Pogány Marcel* a gazdag szász ipari városban bukkan az elváltozott magyar falura: „Az új betelepettek között legkevesebb a szász, legtöbb a magyar munkás“. Meg is kérdezi: „Miért és hogyan éppen a magyarság számaránya vezet a népesedési statisztikában?“ A felelet: „Különösen a magyar falvak népe jött csapatostól, hogy beállva a gyárakba, dolgozzék a bérért, amely, ha bőséget nem is, de nagyobb falat kenyeret biztosított, mint otthon a nehezen megművelt föld.“ *Kakassy Endre* cikke az Ó-király-ságba özönlött magyarságról (egyedül a főváros magyarságát 120.000 lélekre becsüli) szintén mélyebb okokat sejtet, mint az előző, mely szerint a belső népvándorlás csak azért indult volna meg — „hogy a magyar munka és szorgalom az Ó-király-ságban is elismerést találjon.“

Transzilvánia változásainak krónikája tehát bevallottan csak a városok legszembevetőbb metamorfózisáról kíván számot adni s a magyarság túlnyomó többségének, a magyar-székely-csángó földművelés-társadalomnak, átalakulásait nem érinti. Arra azonban már mentséget sem próbál felhozni a könyv, hogy miért szűkíti le tárgykorát a városi magyarságnak is csak a *kisebbség részére?* Munkásokról, szakszervezetekről a gyűjtemény nem tud és nem beszél. Az iparosok problémája is csak a peremen jelenik meg néha, szövetkezeteinkről még véletlenül sem találunk sehol egy árva szót. *Győri Illés István*, a szerkesztő, a kisebbségi magyar politika tizenhét esztendejéről írt összefoglaló cikkében a mágnások, papok, bankigazgatók, ügyvédek és tanárok mellett a magyar kisgazdák és iparosok számára is megfelelő számú képviselői mandátumot követel a Magyar Pártban. Tovább azonban nem jut el. A munkásságot már elhallgatja, a Szociáldemokrata Párttól például, mely az államfordulat előtti időktől kezdve őrzi itt jogfolytonosságát, egy sort nem ír. (A Magyar Párttal kapcsolatban sem említi meg a párt demokratizálását s a magyar tömegek aktivizálását követelő Magyarpartii Ellenlének multját s önállósulását a Magyar Dolgozók Szövetségében. Ne csodálkozzunk ezek után, ha a cikkíró a magyar tömegek önvédelmi szervezkedése helyett — a *politikások* belátásától vár haladó kibontakozást). A munkásságról és parasztságról *Turnowsky Sándor* szociológiai beszámolója sem emlékezik meg, aki különben a magyar nagybirtokos és középbirtokos osztály, a magyar és zsidó értelmiség s a magárautaltságában jobban érvényesülni tudó magyar iparosság metamorfózisáról ad képet.

A nagy átalakulás krónikája semmitmondó valahányszor az egyetemes kisebbségi magyarság változásairól kell számot adni. Kortörténeti érték azokban a rajzokban, jegyzetekben és tanulmányokban található, amelyek a magyar polgárság és középosztály változásait örökítik meg. *Szász Endre* városrajza, *Tabéry Géza*, *Kalotai Gábor*, *Károly Sándor*, *Baradlai László* városképei könnyed, közvetlen, sokszor szivbe-markoló írások, de szűk osztálylátkörük és módszertelenségük következtében meg sem közelítik a magyar város-szociográfia olyan formás példáit, mint amilyenek *Nagy Lajos* alföldi városrajzai az új magyar iro-

dalomban. A középosztály látkörében a repatriálás tragédiája válik a transzilvániai metamorfózis legjellemzőbb tünetévé s a zsidóság kiválása a magyar polgárságból „nemzeti csapás“, melyre a cikkírók minduntalan visszatérnek.

Az anthológia a legtöbbet ott nyújtja, ahol a polgári tárgykör egybeesik a nemzeti tárgykörrel: az egész magyarság problémájával. A nemzeti kultura tárgykörére gondolunk. Az egész kisebbségi magyarság európai értelemben vett szellemi kulturáját eddig a magyar polgárság és középosztály adta s így mindenütt, ahol ennek a kulturának a változásairól van szó, a cikkíró tulajdonképpen egyetemes nemzeti problémát érint. Ilyen értelemben beszél *Mikes Imre* általában a magyar sajtó maradiságáról, szemléletes táblázatot közölve 29 transzilvániai magyar (köztük magyarnyelvű zsidó) napilap politikai irányáról. *János Jenő* beszámolója a transzilvániai magyar színjátszás küzdelmes történetéről az egész kisebbségi magyarság kulturális önvédelmét szimbolizálja. *Kómvics Lajos* is a transzilvániai magyarság egyetemes tárlataiba méretezheti hatásos mondanivalóját „a transzilván történelmi szükségszerűség és materiális erők“ kifejeződéséről a képzőművészetben. A nemzet és a kultura valóságos viszonya azonban csak *Gaal Gábor* irodalomtörténeti tanulmányában válik tudatossá: megnyílik „a romániai magyarság és a romániai magyar irodalmi megnyilvánulás közötti távolság“ s a kisebbségi magyar polgárság kasztszellemeinek bírálója az irodalmi megnyilvánulástól azonosulást követel a hozzátartozó — nagy átalakuláson keresztül — nemzetiséggel.

„Az eltelt idők mindinkább eltértek az 1918.-i kifejezetten demokratikus korszakemtől“ — állapítja meg *Szeghő Imre* jogtörténeti cikkében. Ugy gondoljuk, hogy Transzilvánia metamorfózisa csakis ehhez a demokratikus korszakhoz való visszatérés alapján írható meg maradéktalanul.

(*Balogh Edgár*)

EGY SCHUBERT REGÉNY. A Beethoven utáni idők zenéje — mint ismeretes — teljesen a romanticizmus jegyében áll, sőt utolsó korszakában már maga Beethoven is a romanticizmus előfutárának tekinthető. Az *Eroica* komponálásakor Beethoven véglegesen szakít Haydn és Mozart hagyományaival s nem sokkal halála előtt a százszázalékosan romantikus Schubertről úgy vélekedik, hogy „megvan benne az isteni szikra“, pedig a klasszicizmus másik nagy képviselője — Goethe — még válaszra sem érdemesíti a néhány versét megzenésítő Schubertet. Viszont Beethoven romanticizmusa egészen más, mint a későbbieké. Beethoven nem túlozza azt a fájdalmas hangsúlyt, ami oly erőre kap a romantikusoknál s míg a romantikusok reménytelen meghasonlottak, addig Beethoven minden akkordja erőtől duzzad; Beethoven hisz, míg utódai csak álmódoznak.

Schubert első nagy sikere a Beethoven halála utáni évben következik be. 1928 március 26.-án tartott bécsi koncertjén a közönség minden számot megujrúz: a romantika meghódította a „zene városát“. Kevéssel ezután Schubert dalait egész Európa énekli s ezrek és ezrek élvezik szimfóniáit, zongoradarabjait. A kor filiszterei ájuzdoznak Schubert lágy dallamaiért s a „Lied“-ek a Metternich korabeli nyárspolgári érzegősség kifejezőivé lettek, holott valamennyi Lied őszinte, igaz érzésből fakadt, hisz Schubert korántsem szentimentális nyárspolgár, hanem melankólikus hajlamu romantikus. Melankóliája természetéből s élete viszontagságaiból származik. Schubert gyenge, akaratnélküli ember, aki bensőséges, szemérmes természetével ügyetlenül áll a reális élet forgatagában. Ugyanakkor gyerekesen naiv, hiszékeny, ami bűnnek számít egy anyagi és önző társadalomban. Érthető, ha menekült a materiális valóság

elől álomvilágába. Csak ott érzi magát igazán otthon a melódiáival. Ereje nincs harcászálni a társadalom visszaságával, melyek guzsbakötötték és fojtogatták talentumát. Ezért burkolózik a bohémság palástjába. Könnyedén vesz mindent, viszont nem sokáig bírta. Összeroppan, meghasonlott s végül teljesen letört. A nyomor, mellőzés és megaláztatás felőrlik. Az a kb. 600 dal és más szerzemény, ami utána maradt, távolról sem meríti ki zsenijét. „Nagy kincs veszett el Schubertben, de még nagyobb igéretet“ — mondja sirja előtt *Grillparzer*. Életében majdnem minden befejezetlen, mint a megható, de kissé titokzatos hangulatu „befejezetlen szimfónia“. Schubert élete izzig-vérig romantikus sors. Az olyan ember végzete nehezedik rá, aki nagyon érzékeny természetű születik, aki a legfinomabb érintésekre rezonál, de szerencsétlen, mert olyan korban él, amikor a pénzeszsákokot többre becsülik a művészi alkotásnál s az emberi szabadság felett Metternichék örködnék, benne viszont nincs elég erő a társadalmi igazságtalanságok elleni küzdelemre... Ennek a rövid, de tragikus életnek a regényét tartalmazza *Gyomai Imre* és *Manier Stéphane* nemrég megjelent könyve: *La Vie tendre et pathétique de Franz Schubert*. (Les Editions de France Paris). A regény írói minden, Schubert hányatott életére vonatkozó adatot összegyűjtöttek. A könyv elevenen idézi, mint dobálják az események Schubertet s mint játszik az élet vele. Látjuk felmorzsolódását és letörését a férfinek, aki a művészetért rajong egy neki nem megfelelő társadalomban, ahelyett, hogy pénzszerzésre vetné magát. Kiderül mennyire hatnak a gazdasági erők a művészetekre, ha nem is pozitív értelemben, de úgy, hogy az anyagi eszközök hiánya megsemmisít neki egy zseniális alkotást, amik nem tudnak megszületni, mert az étellel folytatott küzdelemben a művész összeroppan s nincs ereje az alkotáshoz. A regény aprólékosan rámutat az okokra, melyek tragikussá és szerencsétlenné tették Schubert életét. Viszont szerzők talán kissé elmerültek az örvényben, ami a legtöbb életrajz-regény íróit fenyegeti. A sok adat között elmosodik az élő, gondolkodó, cselekvő, érző ember, akiért minden történik s akiért a mű-íródik. Gyomai s Manier Schubert-könyvében megkapunk majd minden adatot, ami Sch. életére vonatkozik, valahogy azonban az a benyomásunk, hogy az írók kívülről adják hősüket, szinte tárgyiasan ragadják meg s az adatokból elszáll az élet. S még egy: mintha a könyv hangja sem volna elég lírai, elég „intuitív“ ahhoz, hogy Schubert személyét a meghatás eszközeivel benső élményünkbe tegye.

Schubert élete a XIX. század első évtizedeiben folyik. A kor Napoleon és bukása, a Szent Szövetség és Metternich kora. Transzilvániát ekkor rázkódtatja meg Avram Iancu lázadása. (Ennek nyomát meg is találjuk a könyvben: Schubert egyik költő barátja verset ír Varga Katalinról.) Érdekes megfigyelni, hogy szerzők milyen eszközökkel adják a történelmi milieut. És pedig: kiragadnak egy-egy jelenetet a politikai történelemből s valamelyik személyiükkel kapcsolatba hozzák, így pl. Grob Tenéz egy parkban látja hintóban elvágtatni a „római királyt“. Vagy: a bécsi kongresszus úgy vonul be a könyvbe, hogy egy angol kiküldött bekerül a Schubertianerek körébe s egy estét tölt velük. Ennél a módszernél ismerjük a környezet- és idő-rajz finomabb és hatásosabb módját is, mely mintegy a sorok között adja a kor életét, nem pedig a politikai történelem egyes jelenetei segítségével. A regényben több olyan valóban karakterisztikus jellem és személy akad, akik önmaguk által szüggerálják a kor szellemét. Így a Schubertianerek, az öreg Schober, Schubert apja és mások.

A két író jó szolgálatot tesz könyvével, miután Schubert életét eddig nagyon hamis színekben ismerte az olvasóközönség. (*Bekényi István*)

MADELON LULOFS KÖNYVEI. Holland-India a kis anyaország gazdaságának forrása. Arnhem, Hága, Amsterdam környéke tele gyarmati pénzen szerzett békés elnevezésű csinos kis villákkal, ahova az ültetvényesek a gyarmati nehéz évek után visszavonulnak. A takarékos hollandus a háború után pénzét főleg gummirészvényekbe fektette be. A hollandus gyarmati uralom szigorú, de igazságos — így hangzott az Európa-szerte elterjedt vélemény, amelyet Lulofs első könyve új fényvel világított meg. Ez az izmos tehetségű, igazságos, realista, szókimondó hollandus író *Az őserdő rabjai* című könyvében a maga meztelenségében mutatta be a gyarmati kizsákmányolást. Ez a könyve, amelynek főtémája a kuli sorsa, a bennszülött gummimunkások élete, annakidején mint égő lelkiismereti adósság kiegyenlítése hatott. Gyöngébb volt már Lulofs második könyve (*Gummi*), amely a fehér ember, a gyarmaton pénzért harcoló tisztviselő sivár, kegyetlen életét tükrözi. Holland-India tropusi napja duplán fogyasztja az életerőt, az indiai évek sebesen visznek közel a halálhoz. Erőt, egészséget, jókedvet, európai élettel való kapcsolatot ad oda a fehér ember, hogy 10-20 gyarmati év után pénzzel megrakodva, de lélekben koldusan, átélő képességben sörre és asszonyra redukáltan térjen meg óhazájába, ahol élete a szép kis villában csupán honvágyó emlékezés a messzeségben megszépült gyarmati pokolra. L. most megjelent harmadik könyvének — *A másik világ* — nem főtémája a maláj bennszülöttek szociális helyzete, sem a fehér ember pénzharca. Pieter Voss félszeg, vöröshajú, csapzott vállú, kinevetett, elnyomott 20 éves fiatalember, szellemileg egyébként tucatember, aki Sumatrába megy, hogy ott pénzt szerezzve, megbecsülésre és hatalomra tegyen szert, és így megszabadulhaszon alacsonyabbrendűségi érzésétől. 10 évi szakadatlan munkával a gummiültetvényeken, emelkedő gummiárak mellett, szép pénzre tesz szert, hiszen a tisztviselők részese a haszonban. De malária ássa alá egészségét, és hűséges bennszülött házvezetőnőjét valamint ettől való féltve fiát elhagyja, hogy elvegye főnöke barátnőjét, egy léha, mondain asszonyt, aki befonja. Hollandiai szabadságára visszatérve megrendülve érzi, hogy változatlanul neveltségig alak, hogy a hotelportástól a feleségéig nem becsüli senkisémet, csak kihasználja pénzéért. Visszaszökik Sumatrába, ahol maláj házvezetőnőjével és féltve gyermekükkel él bensőséges, meghitt, de egyébként primitív bennszülött életet. A regény központi problémája tehát ez: megszabadulhat-e alacsonyabbrendűségi érzésétől gyarmatokon szerzett pénze révén egy kinevetett, elnyomott szegény figura? A megoldás: vissza a vadnépekhez, az idillikus őstermészethez, lemondás a polgári társadalomról, a civilizációról. Szóval: „Flucht aus der Wirklichkeit.“ Sajnálatos, hogy ez a kitűnő tehetségű és bátor író ilyen méltatlan témához fordult, hogy elhagyta társadalomkritikáját egy szármalmas és jelentéktelen ember lelkiproblémája kedvéért. Persze, háttérként itt is szerepel a gummiárak rohamos emelkedése majd esése a huszas évek végén kitörő válsággal kapcsolatban, valamint a fehér tisztviselők kenyérharca, örökös intrikája, a gyarmati élet sivársága, a fehérek ostoba faji gögje, a malájok jóindulatu és állati túrése. De a főprobléma mégis egy ember sorsa, még hozzá egy jelentéktelen, szűk látókörű, korunkra egyáltalában nem reprezentatív ember lelki gátlása, — míg L. előző könyveinek témája társadalmi jellegű. Magának a lelkiproblémának kidolgozása egyenlőtlen — sokszor megkapóan igaz, sokszor bosszantóan banális. De a válságról sehol sem nyílik tágabb perspektíva, a fehérek sehol sem látnak túl orruk hegyén, eszükbe sem jut gondolkodni az őket sújtó válságon. Csalódva tesszük le Lulofs könyvét, ha első könyvével hasonlítjuk össze. Elfordult volna L. a társadalmi valóság művészi színvonalu ábrázolásától, hogy karrierék és elnyomorodott egyéni sorsok szövögetésénél rekedjen meg? Várjuk következő könyvét. (*Adám Elek*)